

E-ISSN 2630-5836

MUHASEBE VE FINANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

*BULLETIN OF ACCOUNTING AND FINANCE
REVIEWS*

DergiPark
AKADEMİK

**CİLT:3
SAYI:1**

2020 NİSAN

**MUHASEBE VE FİNANS
İNCELEMELERİ DERGİSİ**

YIL:

2020

AY:

NİSAN

CİLT:

3

SAYI:

1

**BULLETIN OF ACCOUNTING
AND FINANCE REVIEWS**

YEAR:

2020

MONTH:

APRIL

VOLUME:

3

NUMBER:

1

**MUHASEBE ve FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ / BULLETIN OF ACCOUNTING
AND FINANCE REVIEWS**

Kurucu / Founder

Şuayyip Doğuş DEMİRCİ

Editörler/Editor in Chiefs

Doç. Dr. Feyyaz ZEREN

Yalova Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şuayyip Doğuş DEMİRCİ

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Yürütme Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erkan ÖZTÜRK

Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail ÇELİK

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Doç. Dr. Sinan ESEN

Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Doç. Dr. Tansel HACIHASANOĞLU

Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aysun ATAGAN ÇETİN

Trakya Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Engin KÜÇÜKSİLLE

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Murat KOÇSOY

Bozok Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şaban ÇELİK

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tayfun YILMAZ

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Arş. Gör. Sadık KARAOĞLAN

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

**Dergimiz aşağıdaki indeksler tarafından
taranmaktadır.**

**Our journal is abstracted by the following
indexes.**

Dergi Hakkında/About This Journal

Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi **Nisan** ve **Ekim** aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Dergi **Türkçe** ve **İngilizce** dillerinde makaleleri kabul etmektedir. Dergimiz **DergiPark** üzerinden elektronik ortamda yayın hayatını sürdürmektedir. Muhasebe ve Finans İncelemeleri dergisi ulusal hakemli, bilimsel, süreli bir yayındır. Dergiye gönderilen tüm makaleler hakem değerlendirmesi öncesinde intihal programında taranmaktadır. Bu dergide yayınlanan makalelerde ileri sürülen fikirler makale yazarlarına aittir, bu fikirler dergi yönetiminin görüşlerini yansıtmamaktadır. Yayınlanan eserlerden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bulletin of Accounting and Finance Reviews is published twice a year in **April** and **October**. The journal accepts articles in **Turkish** and **English** languages. Our journal continues its publications in electronic format via **Dergipark** system. Bulletin of Accounting and Finance Reviews is a national, peer-reviewed, scientific and periodical journal. All articles submitted to the journal are reviewed for plagiarism in the plagiarism dedection software before the evaluation of the referee. Views expressed in this journal are those of authors. Those views do not reflect the opinions of journal's management. Published articles could be cited in other publications provided that full reference is given.

Amaç ve Kapsam / Purpose and Scope

Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi muhasebe ve finans bilim dallarında hazırlanan bilimsel çalışmaları literatüre kazandırmak amacıyla yayınlanmaktadır. Yayınlanan makalelerde bilimsel etik kurallarına ve kör hakem sistemine bağlı kalınmaktadır. Muhasebe ve finans alanlarında yapılan çalışmalar derginin kapsamı oluşturmaktadır.

The aim of this journal is to provide a literary perspective on scientific studies prepared in the areas of accounting and finance science. The published articles are depend on scientific ethic rules and double blind peer referee system. Studies conducted in the fields of accounting and finance and its sub-areas constitute the scope of the journal.

Bilim Danışma Kurulu /Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Belkıs SEVAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan MARŞAP	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Daiki MAKİ	Ryukoku University, Japan
Prof. Dr. Dirk BAUR	University of Western Australia
Prof. Dr. Durmuş ACAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Emmanuel ANORUO	Coppin State University
Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Gabriel NATIVIDAD	Universidad Di Piura, Peru
Prof. Dr. Gökhan ÖZER	Gebze Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Güven SAYILGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk BENGÜ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Hayrettin USUL	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Kadir GÜRDAL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Margarida ABREU	Universidade Tecnica de Lisboa, Portugal
Prof. Dr. M. Başaran ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Baha KARAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet SARAÇ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Şükrü TEKBAŞ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Nikholas APERGIS	University of Piraeus
Prof. Dr. Pınar EVRİM MANDACI	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Stefan Cristian GHERHINA	Bucharest Univ. Of Economic Studies, Romania
Prof. Dr. Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Türker SUSMUŞ	Ege Üniversitesi

Nisan 2020 Sayısı Hakemleri / Scientific Referee List for April 2020 Issue

Prof. Dr. Hayrettin USUL	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Aysel GÜNDOĞDU	İstanbul Medipol Üniversitesi
Doç. Dr. Bilge Leyli DEMİREL	Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan ESEN	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aysun ATAGAN ÇETİN	Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilgehan TEKİN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Engin BOZTEPE	Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Hüseyin YILDIRIM	Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Merve KIYMAZ KIVRAKLAR	Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nazlıgül GÜLCAN	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şaban ÇELİK	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tayfun YILMAZ	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zekai Şenol	Cumhuriyet Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Hilmi Tunahan AKKUŞ	Balıkesir Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Metehan KÜÇÜKER	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Beşinci Sayıyı Yayınlarken

Değerli Okurlarımız,

Muhasebe ve Finans alanlarına katkı sağlaması maksadıyla kurduğumuz Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisinin beşinci sayısını 2020 yılı Nisan ayı itibariyle yayınlamış bulunmaktayız. Dergimiz hâlihazırda başta DOAJ ve COPENICUS olmak üzere birçok uluslararası endeks tarafından taranmaktadır ve tüm makalelerimize DOI numarası verilmiştir. Öte yandan, EBSCO ve PROQUEST gibi birçok uluslararası endekste ise başvuru sürecimiz halen devam etmektedir. Dergimizin ikinci yılındaki ilk sayısını takiben TÜBİTAK TR DİZİN’de taranmak için başvuru süreci başlatılmış olup değerlendirme süreci halen devam etmektedir. SOBİAD, ECONLIT, SCOPUS ve ESCI gibi endekslere başvurmak için gerekli sürelerin tamamlanması beklenmektedir.

KOVID-19 virüsü ile mücadele ettiğimiz şu günlerde hazırlamış olduğumuz yeni sayımızda sekiz adet bilimsel eserle huzuruza çıkmaktayız. Eserlerin üç tanesi muhasebe, beş tanesi ise finans alanıyla ilgilidir. KOVID-19 ile ilgili yayınlamış olduğumuz makale virüsün ekonomik boyutta ülkeleri nasıl etkilediğini incelemekte ve bu alanda yapılan ilk çalışmalardan biri olarak bilim dünyasına katkı sağlamaktadır. Dergimize muhasebe ve finans ile KOVID-19 arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmaların gönderilmesi halinde hakem süreçlerinin sonuçlanmasının ardından yeni sayıyı beklemeden erken görünüm olarak bu makaleleri bilim dünyası ile buluşturmayı planlamaktayız. Dergimize makale gönderen sayın yazarlara, çalışmaların değerlendirme aşamasında değerli görüşleri ile çalışmalarını inceleyen hakemlerimize, derginin kuruluş aşamasında bize destekleri ve fikirleri ile yardımcı olan bilim danışma kurulu üyelerine teşekkür ederiz.

Gelecek sayılarda görüşmek dileğiyle...

Yürütme kurulu adına

Şuayyip Doğu DEMİRCİ

Editör

İÇİNDEKİLER

MAKALELER

ENTELLEKTÜEL SERMAYE UNSURLARININ KARLILIK ÜZERİNE ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Pınar DALOĞLU 1 – 12

ÜLKEMİZ GİRİŞİMCİLERİ İÇİN YENİ BİR YATIRIM DESTEĞİ MODELİ: INITIAL COIN OFFERING (ICO)

Doç. Dr. Nevzat TETİK

Ahmet ÖNER 13 – 26

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ ADAPTASYONUNDA ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ROLÜ

Dr. Öğr. Üyesi Fırat ALTINKAYNAK 27 – 36

SEKTÖREL YOĞUNLAŞMANIN BANKA RİSKİ ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Burak BÜYÜKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ŞİT

Öğr. Gör. Burcu BUYURAN 37 – 45

ÇEŞİTLİ FİNANSAL DEĞİŞKENLER İLE TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hilal ÖZAKARLI

Dr. Öğr. Üyesi Engin KÜÇÜKSİLLE 46 – 54

ENTEĞRE RAPORLAMADA PAYDAŞLAR İLE İLİŞKİLERİN ROLÜ

Özben GÜLDOĞAN..... 55 – 64

2016-2019 YILLARI ARASINDA DÜZENLENEN ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI KONGRELERİNDE SUNULAN BİLDİRİLERİN ANALİZİ

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN

Öğr. Gör. Dr. Metehan KÜÇÜKER

Öğr. Gör. İdil ÖZKAN 65 – 77

KOVID-19 KORONAVİRÜSÜN HİSSE SENEDİ PİYASALARINA ETKİSİ: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEN KANITLAR

Doç. Dr. Feyyaz ZEREN

Arş.Gör. Atike Elanur HIZARCI..... 78– 84

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

STUDYING THE EFFECT OF INTELLECTUAL CAPITAL COMPONENTS ON PROFITABILITY

Assist. Prof. Dr. Pınar DALOĞLU 1 – 12

A NEW INVESTMENT SUPPORT MODEL FOR OUR COUNTRY ENTREPRENEURS: INITIAL COIN OFFERING (ICO)

Assoc. Prof. Dr. Nevzat TETİK

Ahmet ÖNER 13 – 26

ROLE OF THE ORGANIZATION CULTURE ON ADAPTATION OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

Assist. Prof. Dr. Fırat ALTINKAYNAK 27 – 36

EFFECTS OF SECTORAL CONDENSATION ON BANK RISK: THE EXAMPLE OF TURKISH BANKING SECTOR

Lect. Burak BÜYÜKOĞLU

Assist. Prof. Dr. Ahmet ŞİT

Lect. Burcu BUYURAN 37 – 45

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN VARIOUS FINANCIAL VARIABLES AND CONSUMER CONFIDENCE INDEX: EVIDENCE FROM TURKEY

Hilal ÖZAKARLI

Assist. Prof. Dr. Engin KÜÇÜKSİLLE 46 – 54

THE ROLE OF STAKEHOLDER RELATIONSHIPS IN INTEGRATED REPORTING

Özben GÜLDOĞAN 55 – 64

ANALYSIS OF THE PAPERS PRESENTED IN THE CONGRESS ON INTERNATIONAL ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCH ORGANIZED BETWEEN 2016 – 2019

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN

Lect. Dr. Metehan KÜÇÜKER

Lect. İdil ÖZKAN 65 – 77

THE IMPACT OF COVID-19 CORONAVIRUS ON STOCK MARKETS: EVIDENCE FROM SELECTED COUNTRIES

Assos. Prof. Dr. Feyyaz ZEREN

Res. Assist. Atike Elanur HIZARCI 78– 84

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

ENTELLEKTÜEL SERMAYE UNSURLARININ KARLILIK ÜZERİNE ETKİSİ**STUDYING THE EFFECT OF INTELLECTUAL CAPITAL COMPONENTS ON PROFITABILITY****Pınar DALOĞLU** ^{a*}*a** Sorumlu Yazar, Dr. Öğretim Üyesi, T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, pinardaloglu@arel.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1456-4603**MAKALE BİLGİLERİ***Makale Tarihiçesi:**Gönderilme Tarihi* 08.08.2019*Düzenleme* 06.09.2019*Kabul Tarihi* 03.10.2019*Anahtar Kelimeler:* Entelektüel

Sermaye, Maddi Olmayan

Duran Varlıklar, Entelektüel

Varlıklar

Jel Kodları: M40, M41, M49**ARAŞTIRMA MAKALLESİ****BENZERLİK/ PLAGIARISM***Ithenticate* : % 11**ARTICLE INFO***Article history:**Received* 08.08.2019*Revised* 06.09.2019*Accepted* 03.10.2019*Keywords:* Intellectual Capital,

Intangible Assets, Intellectual

Assets .

Jel Codes: M40, M41, M49**ÖZET**

İşletme sahipleri tarafından yatırılan sermaye ile işletmecilik faaliyetleri, bu faaliyetler sonucunda ise işletme varlıkları yaratılmaktadır. İşletme varlıkları denilince ilk olarak, somut olarak gözlemlenebilen ve değeri piyasalarda ölçülebilen, maddi varlıklar akla gelmektedir. Küreselleşme ile sertleşen rekabet koşullarına ayak uydurabilmek için, uzmanlaşma, bilgi, teknolojik üstünlük, patent ve marka hakları gibi finansal tablolarda görünmeyen ve daha çok soyut biçimde olan, entelektüel varlıklara ihtiyaç artmıştır. Dolayısı ile şirketlerin finansal tablolara yansıtılmayan fakat artık yadsınamayacak büyüklüğe ulaşan değerlerinin temelini de bu varlıklar oluşturmaya başlamıştır. Entelektüel varlıkların öneminin artması, işletmenin değerine yaptığı katkıyı da arttırmaktadır. Bugün bir şirketin değeri sadece bilançoda görünen net varlıklarının piyasa değeri ile ölçülemeyecek durumdadır. Diğer taraftan entelektüel varlıklar, tıpkı somut varlıkları gibi, işletmelerin kar yaratma potansiyelini etkileyecektir. Bu potansiyeli ortaya koyabilmek adına, çalışmada, entelektüel sermaye ile firma karlılığı arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Entelektüel varlıkların, Borsa İstanbul'da işlem gören holdingler için kar yaratma potansiyeli incelenmektedir. Bu amaç ile holdinglerin 2016 yılına ait finansal verilerinden faydalanılmaktadır.

ABSTRACT

Operating activities are created through the capital that is invested by the employers and as a result of these activities, the assets are generated. In terms of the business assets, first of all, tangible assets that can be observed and measured in markets are conceivable. In order to keep up with the conditions of competition that are hardened by globalization, the need for intellectual assets that are specialization, information, technological superiority, patent and trademark rights which are not noticed in the financial statements and are in intangible shape increased. Therefore, these assets have started to form the basis of the values of companies which can not be reflected in the financial statements but have reached an undeniable size. Increasing the importance of intellectual assets enhances the contribution to its value of the enterprise. Today, the

value of a company cannot be measured only with the market value of the net assets that appear in the balance sheet. On the other hand, intellectual assets, like their tangible assets, will affect the profit-generating potential of the enterprises. In order to reveal this potential, in this study, the relationship between intellectual capital and firm profitability is researched. The potential of creating the profit for the holdings of Intellectual Shares traded in Borsa Istanbul is examined. For this purpose, 2016 financial data of the holdings are utilized.

1. GİRİŞ

Sanayi toplumu ekonomik düzeninde, şirketlerin maddi varlıkları en önem verdikleri unsurdur. Çünkü kapitalist üretim sürecinde maddi varlıklar, etkinlik ve verimliliği arttıran, değer yaratma sürecine önemli katkısı bulunan unsurlardır. Bu nedenle yöneticiler 1990'lı yıllara kadar, endüstriyel toplumun temel maddi kaynakları üzerine yoğunlaşmışlardır (Demirkol, 2007; 30). Yeni ekonomi ile birlikte, ekonomik aktörler değişime uğramış, bilgi ve teknolojiye dayalı bir düzen etkin hale gelmeye başlamıştır.

Yeni ekonominin temelleri, Amerika'nın 1970'lerde stagflasyonu önlemek amacı ile bilgi teknolojilerine dayalı yatırım politikaları oluşturması ile atılmış; 1980'li yıllarda liberal politikalar ile bilgi ve iletişim teknolojilerine olan yatırımlar hız kazanmış; 1990 sonrasında ise bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sistemin işleyişini kökten değiştirmiştir (Pohloja, 2002; 190). Bu değişim işletme yöneticilerinin beklentilerini ve yöntemlerini de değiştirmiştir. 1990'lı yıllara kadar fiziksel yatırımlara daha fazla önem verilmekteyken, sonraki dönemlerde maddi olmayan duran varlıklara yatırım eğilimi artmaya başlamıştır. (Edvinson, 2000; 12) Çünkü yeni ekonomide, bir şirketin finansal tablolarındaki nakit varlıklarının, ürettikleri bir ürüne etkisi, entellektüel sermayesini oluşturan soyut varlıklar olan çalışanların yetenekleri, yönetim sistemlerinin etkinliği ve müşteri ilişkilerine kıyasla çok daha azdır. (Stewart, 1997;97) Entellektüel sermaye, Klein ve Prusak tarafından "Daha yüksek değerli bir varlık üretmek üzere formelleştirilmiş, elde edilmiş ve harekete geçirilmiş entellektüel malzeme" olarak tanımlanmaktadır. (Klein ve Prusak, 1994; 111) Dolayısı ile işletmelerin üç tip sermaye kullanarak faaliyetlerine devam ettikleri söylenebilmektedir: fabrika, demirbaş gibi fiziksel sermaye, nakit, alacaklar gibi finansal sermaye ve entellektüel sermaye. (Brooking, 1996; 35) Buna karşın entellektüel sermayenin değeri finansal tablolara yansıtılamamaktadır. Bu nedenledir ki, şirketlerin net varlıklarının parasal ifadesi ile piyasa değerleri arasında önemli fark bulunmaktadır. Bu fark, iktisat, finans, muhasebe gibi pek çok araştırma alanının belki de en önemli sorusunu oluşturmaktadır; "Şirket

varlıkları hangi değer ile gösterilmelidir?". Çünkü bir şirketin piyasa değerinin defter değerine kıyasla çok daha fazla olması, bu şirketlerin raporlarındaki görünen değerleri önemsiz hale getirmektedir.

2. LİTERATÜR

Bilginin, piyasa değeri üzerindeki etkisinin yadsınamaz hale gelmesi sebebiyle, bilginin yönetilmesi, ölçülmesi ve kayıt altına alınması hususundaki çalışmalar yoğunluk kazanmış ve yeni ekonomi ortaya çıkmıştır. Entellektüel sermaye bu bağlamda, kara dönüştürülebilir, insan sermayesi ve entellektüel sermaye olarak ayrılabilen bilgidir. (Sullivan, 1999;133) Günümüzdeki en önemli rekabet silahı, bilginin bütün biçimlerini kapsayan, işletmede çalışanlar tarafından bilinen entellektüel sermaye olarak kabul edilmektedir. (Eren ve Akpınar, 2004;9)

Entellektüel sermaye kavramı ilk kez, yakın arkadaşları ekonomist Kalecki'ye gönderdiği mektupta, sahip olunan pek çok zenginliğin temelinde entellektüel sermayenin olduğunu belirten Galbraith'dir. (Suzanne ve Sullivan, 2000;1) Sonrasında bu kavram, Stewart tarafından ele alınmış, yenedünya düzeninin, entellektüel sermaye ile kontrol edileceği belirtilmiştir. (Stewart, 1991;67) Stewart'a göre entellektüel sermaye, örgütün yetenek, beceri ve uzmanlık biçimindeki bildiği her şey, icat ve yenilik için gereken bilgi ve birikim şeklindeki rekabet üstünlüğü şeklinde tanımlanabilmektedir. (Stewart, 1994; 28) Bilinen ilk profesyonel entellektüel sermaye yöneticisi olan Leif Edvinson, işletmelerin insan sermayesi ve yapısal sermaye biçiminde iki görünmeyen varlığı bulunduğunu belirtmektedir. Entellektüel sermayeyi piyasada rekabet üstünlüğü sağlayan bilgi, organizasyonel teknoloji, uygulama deneyimi, müşteri ilişkileri ve profesyonel yeteneklere sahip olma özelliği ve değere dönüştürülebilir bilgi olarak tanımlamaktadır (Edvinsson, 1997;368).

Entellektüel sermaye ve işletme performansı arasındaki ilişki üzerine pek çok araştırma

bulunmaktadır. Walsh, Enz ve Canina, entellektüel sermaye unsurlarını müşteri sermayesi, insan sermayesi ve sistem sermayesi olarak kabul ederek, entellektüel sermaye ile hizmet işletmelerinin performansı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırmanın sonucuna göre, sistem sermayesi ve müşteri sermayesinin performans üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Erol Eren ve Selma Akpınar, yapısal sermayenin işletme performansı üzerindeki etkisini tespit etmeye çalışmışlardır. 1.10.2002-31.12.2002 tarihi itibarıyla İMKB Ulusal Sınai Endeksinde yer alan toplam 159 işletmeye anket uygulamışlardır. Uyguladıkları regresyon analizinin sonuçlarına göre, yapısal sermayenin, güçlü kültür ve amaç birliği, patent ve marka ile bilgi işlem alt yapısı unsurlarının işletmenin performansı üzerinde önemli düzeyde etkili olduğu saptanmıştır (Eren ve Akpınar, 2004). Tunç Bozbura ve Ayhan Toraman, ulusal endüstri içerisinde yer alan firmaların entellektüel sermayelerinin ölçümü için model çalışması yapmışlardır. Bu model ile Türkiye'deki işletmelerin pazar değeri/defter değeri ile entellektüel sermayeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlara göre, firmaların insan sermayesi ve ilişki sermayesi ile pazar değerleri arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir (Bozbura ve Toraman, 2004). Nevin Yörük ve Meziyet Sema Erdem, otomotiv sektöründe, katma değer etkinliği ile işletmelerin finansal performans ölçütü olarak kabul edilen karlılık, verimlilik ve firmaların defter değeri arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmışlardır. Analizde tek bir finansal döneme yer verilerek, entellektüel katma değer katsayısı yöntemi ile ölçümleme yapılmıştır. Analizin sonucuna göre, Türkiye'de faaliyet gösteren otomotiv şirketlerinin işletme performansına etki eden unsurların entellektüel sermaye varlıklarından ziyade fiziksel varlıkları olduğu tespit edilmiştir (Yörük ve Erdem, 2008). Liu, Tseng ve Yen, Ohlson modelini kullanarak, entellektüel sermayenin firma değeri yaratma üzerindeki etkisini, finansal sermaye ve entellektüel sermayeye uygulayarak tespit etmeye çalışmışlardır. Araştırmada Entellektüel Katma Değer Katsayısı yöntemini kullanmışlardır. Araştırma sonucunda yapısal sermaye etkinliği katsayısı dışındaki, entellektüel sermaye katsayısı ile işletme performansı arasında pozitif ve anlamlı ilişki tespit etmişlerdir. (Liu, Tseng ve Yen, 2009) Karacaer ve Aygün, İMKB'de işlem gören 50 şirketin 2007

verilerine dayanarak, entellektüel sermaye ve işletme performansı arasındaki ilişkiyi test etmişlerdir. Müşteri sermayesi ve insan sermayesi ile firma performansı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir (Karacaer ve Aygün, 2009). H.P Tan, D. Plowman ve P Hancock, entellektüel sermaye ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlara göre, anlamlı ve pozitif bir ilişki mevcuttur (Tan, Plowman ve Hancock, 2007). Karacaer ve Kapusuzoğlu, insan etkinliği katsayısı, kullanılan sermaye etkinliği katsayısı ve yapısal sermaye katsayısı olarak aldıkları entellektüel sermaye unsurları ile 2004-2007 yılları arasında İMKB'de işlem gören turizm sektörü firmalarını incelemiştir. Çalışma sonucunda, bu bileşenlerin firma değeri üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucunu elde etmişlerdir. (Karacaer ve Kapusuzoğlu, 2010) Turizm şirketlerine yönelik bir diğer araştırma Nilüfer Tetik ve Veli Erdinç Ören tarafından yürütülmüştür. Tetik ve Ören, Tobin Q yöntemini kullanarak, 2007,2008,2009 yıllarına ait veriler ile entellektüel sermayeleri hesaplamışlar fakat işletme performansı ile ilişkilendirmemişlerdir (Tetik ve Ören, 2010). Sebahattin Yıldız, piyasa değeri/defter değeri piyasa değeri-defter değeri ve entellektüel sermaye unsurlarının algısal ölçüm yöntemlerini kullanarak Türkiye'deki bankaların entellektüel sermayesinin ölçümlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre, entellektüel sermayesi yüksek ve düşük olan bankaları tespit etmiştir (Yıldız, 2011). Adnan Dönmez ve İbrahim Erol, Entellektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi ile ölçülen entellektüel sermaye ile performans göstergeleri arasındaki ilişkiyi korelasyon ve doğrusal regresyon analizleri ile araştırmıştır. Araştırmada BIST Sürdürülebilirlik indeksindeki şirketlerinin finansal verileri ile çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre entellektüel sermaye, aktif karlılığının %93'ünü açıklamaktadır (Dönmez ve Erol, 2016).

3. ENTELLEKTÜEL SERMAYENİN TEMEL UNSURLARI

Firmanın değeri finansal tablolarında görünen fiziksel ve finansal sermayesinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Fiziksel sermayesi, finansal sermayesi ve entellektüel sermayesinin toplamı, firmanın toplam değerini vermektedir. Entellektüel sermaye temelde çalışanların bilgi, beceri ve tecrübesi

ile meydana gelen insan sermayesi, işletme içerisinde biriken bilgiden oluşan yapısal sermaye ve müşteriler ile ilişkiler biçiminde unsurlara ayrılmaktadır.

İnsan sermayesi, "bütün merdivenlerin başladığı yer; buluşçuluğun kaynağı ve kavrayışın pınarıdır" ve kuruluşlar insanların bildiği şeyleri daha çok kullandığında ve daha fazla insan daha fazla kuruluş için yeni şeyler öğrendiğinde yaratılmış ve kullanılmış olmaktadır (Stewart, 1997; 134). Şirketlerin başarısında çalışanların bilgi, beceri ve motivasyonlarının katkısı büyüktür. Bu sermayenin geliştirilebilmesi için çalışanların fikirlerine önem vermek, iş geliştirme önerilerini dikkate almak önemlidir (Akın, 2010;107). Klasik ekonomide, işçi düşürülmesi gereken bir maliyetken, yeni ekonomide bilgi işçisi çoğaltılması gereken, ikame edilemez ve yaratıcılık katkısı yadsınamaz bir varlık haline gelmiştir (Akın, 2010; 109). Kuruluşta zaten var olan insan sermayesinin geliştirilebilmesi için, onu köreltecek akılsızca işleri ve üretken olmayan iç çekişmeleri en alt düzeye indirmek gerekmektedir. Çünkü insan sermayesi kolayca ziyan olabilir. Bu nedenle insan sermayesinin işletmeye katkı sağlayabilmesi için müşteri sermayesine ve yapısal sermayeye ihtiyaç bulunmaktadır (Stewart, 1997; 138).

Yapısal sermaye, bir örgüt olarak işletmenin sahip olduğu yöntem ve politikalar şeklindeki, şirket dışına çıkmayan, şirkette kalan bilgidir (Akın, 2010; 137). İş görenler evine döndükleri zaman örgütte bıraktıklarının tümüdür ve işletmenin ayakta kalmasını sağlayan iskelettir (Eren ve Akpınar, 2004;10). İşletmelerde yapısal sermaye içerisinde bilginin payı yadsınamaz derecede önemlidir. Buluşçuluğun temeli, insanlar tarafından yaratılan insan sermayesi bileşeni olan bilgiye dayanmaktadır. Bu nedenle yöneticiler bilgiyi işletmenin içerisine alarak, bilgiyi işletmenin varlığı haline getirmelidirler. Ancak bu şekilde yapısal sermaye yaratılmış olmaktadır (Demirkol, 2007;69).

Müşteri sermayesi ise, işletmenin, müşteriler, tedarikçiler ve toplumun diğer kesimleriyle olan ilişkisinin değerini ifade etmektedir. Bu değer, söz konusu kişilerin organizasyona bağımlılıklarını ifade etmektedir. Müşteri sermayesi, küresel rekabete ayak uydurabilmek amacıyla, çevreyle iyi ilişki kurmak ve bunun sonucunda elde edilen bilginin etkili olarak kullanılmasını gerektirmektedir (Bulgurcu, 2011; 6).

Tablo 1: Entellektüel Sermayenin Temel

Bileşenleri

İNSAN SERMAYESİ	YAPISAL SERMAYE	MÜŞTERİ SERMAYESİ
<ul style="list-style-type: none"> Bilgi ve Yetenek Deneyim Yeterlilikler İş Kalitesi Çalışan İlişkileri Duygusal Zeka Girişimcilik Ruh Esneklik Çalışan Sadakati Çalışan Memnuniyeti Eğitim Yaratıcılık 	<ul style="list-style-type: none"> Organizasyon Kültürü Organizasyon Değerleri Sosyal Sermaye Yönetim Felsefesi İş Süreçleri Resmi Süreçler Yönetim Süreçleri Entellektüel Mülkiyet Entellektüel Varlık Bilgi İşlem Altyapısı Marka İsmi Veri ve Enformasyon Kodlanmış Bilgi 	<ul style="list-style-type: none"> Resmi İlişkiler Resmi Olmayan İlişkiler Sosyal Ağlar Ortaklıklar İşbirlikleri Marka İmajı Tröst İşletme Saygınlığı Müşteri Sadakati Müşteri İlişkileri Lisans Anlaşmalar Dağıtım

Kaynak: MARR, B. (2008). *Impacting Future Value: How to Manage Your Intellectual Capital. Management Accounting Guideline, The Society Management Accountants of Canada.*

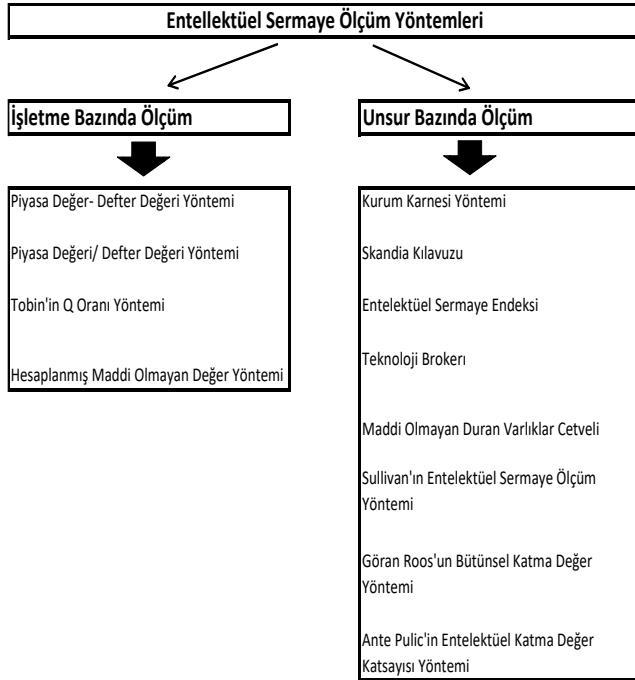
4. ENTELLEKTÜEL SERMAYENİN ÖLÇÜLMESİ

Entellektüel sermaye ile ilgili yapılmış çalışmalar sonucunda, entellektüel sermayenin işletme bilançosundan tam olarak elde edilemeyen görünmeyen varlıklar toplamı olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca entellektüel sermaye rekabet üstünlüğü açısından da oldukça önemli bir araçtır. Entellektüel sermayedeki artış veya azalış entellektüel performans olarak adlandırılmaktadır. Bu performans ölçülebilir ve değerlendirilebilir niteliktedir. Bu bağlamda entellektüel sermayenin yönetilmesi de önemli bir yönetsel sorumluluk haline gelmektedir (Roos ve Roos, 1997; 416). Entellektüel sermayenin ölçülmesi, işletmelere bazı avantajlar sağlayacaktır. Entellektüel sermayenin görünür hale getirilmesi, işletmenin fon bulma kapasitesini arttıracaktır. Yüksek

piyasa değerinin sebebini açıklamış olacaktır. İşletmelerin hisse senedi fiyat performansını arttırıcı etkisi olacaktır. Aynı zamanda işletmeler rakiplerine göre zayıf ve güçlü yanlarını tespit ederek rekabette avantajlı konuma geçeceklerdir (Demirkol, 2007; 83).

Entellektüel sermaye yöntemleri genel olarak iki temel yöntem ile ölçülmektedir. Entellektüel sermayeyi ölçme yöntemleri Şekil 1'de özetlenmektedir.

Şekil 1: Entellektüel Sermayenin Ölçülmesinde Kullanılan Yöntemler

Kaynak: DEMİRKOL; (2007). *Entellektüel Sermayenin Firma Değerine Etkisi ve İMKB'de Sektörel Uygulamalar. Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın no:206, Ankara, ss. 86-104'den derlenmiştir.*

Entellektüel sermayenin soyut varlıklardan oluşması ölçümünü diğer finansal varlıklara kıyasla zorlaştırmaktadır. Örneğin soyut kavramları temsil edecek somut varlıklara ihtiyaç duyulacaktır. Bu

varlıkların güvenilirliği ise tereddüde sebep olacaktır. Ya da bilgi varlıklarının değeri zamana ve ortama göre farklılaşabilmektedir. Değerli bir bilgi, bir anda değersizleşebilir. Hızlı hareket eden veya teknoloji yoğun piyasalarda bilginin değerini korumak daha da zorlaşmaktadır. Bu noktada ölçtüğünüz değerlerin güncel durumu yansıtıp yansıtmadığı soru işareti oluşturacaktır (Bulgurcu, 2011; 7). Unsur bazında ölçüm yöntemleri, temel entellektüel sermaye bileşenlerini dikkate almaktadır.

Tablo 2: Entellektüel Sermaye Unsurlarının Kriterleri

İnsan Sermayesi	Yapısal Sermaye	Müşteri Sermayesi
Çalışan Tatmini	Patent Sayısı	Müşteri Başına Düşen Satış Miktarı
Çalışan Başına Düşen Katma Değer	İşlevli Ekiplerin Sayısı	Memnun Müşteri Endeksi
Yeni İşe Girenlerin Oranı	Veri Tabanı Kullanım Sıklığı	Sipariş Tekrarlarının Sıklığı
Eğitim Seviyesi	Enformasyon Teknolojisine Yapılan Yatırım	Marka Bağlılığı
Eğitim Maliyetleri	Destek Elemanlarının Oranı	Müşteri Şikâyetleri
Tecrübe Süresi	Ar-Ge Harcamaları	Müşteri Memnuniyeti
Kuruluş Tarafından Tanınma	Örgütün Yaşı	Müşteri Başına Düşen Karlılık

Kaynak: ŞAMİLOĞLU, F. ve ÖZÇINAR, F. (2003). *Entellektüel Sermayenin Muhasebe ve Finansman Alanlarında Yarattığı Yeniden Yapılanma İhtiyacı. Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 19. s. 133.*

5. METODOLOJİ

Çalışmada entellektüel sermaye unsurlarının, işletme karlılıkları üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmaktadır. Bu amaçla öncelikle entellektüel katma değer ölçülmesi gerekmektedir. Çalışmada ölçüm yöntemi olarak, Ante Pulic (1998)'in Entellektüel Katma Değer Katsayı Yöntemi

(VAICTM)’inden faydalanılmaktadır. Yöntem temel olarak aşağıdaki eşitliğe dayanmaktadır (Pulic, 2004; 65).

$$\mathbf{VAIC}_i = \mathbf{CEE}_i + \mathbf{HCE}_i + \mathbf{SCE}_i$$

$$\mathbf{CEE}_i \text{ (Kullanılan Sermaye Etkinliği Katsayısı)} = \mathbf{VA} / \mathbf{CE}$$

$$\mathbf{HCE}_i \text{ (İnsan Sermayesi Etkinliği Katsayısı)} = \mathbf{VA} / \mathbf{HC}$$

$$\mathbf{SCE}_i \text{ (Yapısal Sermaye Etkinliği Katsayısı)} = \mathbf{SC} / \mathbf{VA}$$

$$\mathbf{VA} \text{ (Katma Değer)} = \mathbf{OP} \text{ (Faaliyet Karı)} + \mathbf{HC} \text{ (Personel Giderleri)} + \mathbf{D} \text{ (Tükenme ve İtfa Tutarı)} + \mathbf{A} \text{ (Amortisman Tutarı)}$$

$$\mathbf{CE} \text{ (Kullanılan Sermaye)} = \mathbf{Uzun Vadeli Yabancı Kaynak} + \mathbf{Özkaynak}$$

$$\mathbf{SC} \text{ (Yapısal Sermaye)} = \mathbf{Katma Değer} - \mathbf{Personel Giderleri}$$

Analiz için öncelikle BİST’de işlem gören otuz bir holdingin finansal tablolarından faydalanılarak, kullanılan sermaye etkinliği katsayıları, insan sermayesi etkinliği katsayıları ve yapısal sermaye etkinliği katsayıları hesaplanmıştır. BIST 100 endeksi; Ulusal Pazar’da işlem gören şirketler ile Kurumsal Ürünler Pazarı’nda işlem gören girişim sermayesi yatırım ortaklıkları ve gayrimenkul yatırım ortaklıkları arasından seçilen 100 şirketin hisse senetlerini temsil etmektedir. Bu şirketler ise Türkiye’nin en büyük işlem hacmine ve piyasa değerine sahip şirketlerdir. Bu nedenle de Türk borsasının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu endekste yer alan holdingler ise, gerek kurumsal kimlikleri gerekse ekonomideki pay sahipliği bakımından önem teşkil etmektedir. Bu nedenle holdinglerin entelektüel sermayelerinin karlılık üzerine etkisinin ele alınması, genel ekonomik değişkenler hakkında da ipuçları sağlayacaktır. Çalışmada bu kapsamda, Kamu Aydınlatma Platformu (KAP)’ndaki sektör sınıflandırmalarındaki holdingler incelemeye alınmıştır. Finansal tablolarından, katma değer hesaplamak için gerekli olan personel giderleri ve itfa giderleri gibi kalemlere ulaşamadığı için Mazhar Zorlu Holding ve Dagi Yatırım Holding, araştırmanın dışında bırakılmıştır. Tablo 3’teki hesaplamalar yukarıdaki “ $\mathbf{VAIC}_i = \mathbf{CEE}_i + \mathbf{HCE}_i + \mathbf{SCE}_i$ ” formülü ile hesaplanmıştır. Alark’ın VAIC hesaplamaları aşağıdaki gibi yapılmıştır.

$$\mathbf{VA} \text{ (Katma Değer)} = \mathbf{OP} \text{ (Faaliyet Karı)} + \mathbf{HC} \text{ (Personel Giderleri)} + \mathbf{D} \text{ (Tükenme ve İtfa Tutarı)} + \mathbf{A} \text{ (Amortisman Tutarı)}$$

$$= 80.009.209 + 44.482.570 + 5.525.399$$

$$= 130.377.178$$

$$\mathbf{CE} \text{ (Kullanılan Sermaye)} = \mathbf{Uzun Vadeli Yabancı Kaynak} + \mathbf{Özkaynak}$$

$$= 529.248.160 + 1.338.092.12$$

$$= 1.867.340.289$$

$$\mathbf{SC} \text{ (Yapısal Sermaye)} = \mathbf{Katma Değer} - \mathbf{Personel Giderleri}$$

$$= 130.377.178 - 44.842.570$$

$$= 85.534.608$$

$$\mathbf{CEE} \text{ (Kullanılan Sermaye Etkinliği Katsayısı)} = \frac{\mathbf{VA}}{\mathbf{CE}}$$

$$= 130.377.178 / 1.867.340.289 = 0,06982$$

$$\mathbf{SCE}_i \text{ (Yapısal Sermaye Etkinliği Katsayısı)} = \frac{\mathbf{SC}}{\mathbf{VA}}$$

$$= 85.534.608 / 130.377.178 = 0,65605$$

$$\mathbf{HCE}_i \text{ (İnsan Sermayesi Etkinliği Katsayısı)} = \frac{\mathbf{VA}}{\mathbf{HC}}$$

$$= 130.377.178 / 44.482.570 = 2,9074$$

$$\mathbf{VAIC}_i = \mathbf{CEE}_i + \mathbf{HCE}_i + \mathbf{SCE}_i$$

$$= 0,06982 + 0,65605 + 2,9074$$

$$= 3,633317$$

Tablo 3: BİST'de İşlem Gören Holdinglerin (2016) Entellektüel Katma Değer Unsurları Hesaplama Tablosu

	Faaliyet Karı	Personel	İtfa-Amort	Özkaynak	UVYK	Katma Değer	Kullanılan Sermaye	Yapısal Sermaye	CEE	SCE	HCE	VAIC™
ALARK	80.009.209,00	44.842.570,00	5.525.399,00	1.338.092.129,00	529.248.160,00	130.377.178,00	1.867.340.289,00	85.534.608,00	0,069819721	0,656055	2,907442	3,633317
ANSA	-408.704,00	175.690,00	15.893,00	62.556.279,00	66.076,00	-217.121,00	62.622.355,00	-392.811,00	-0,003467148	1,80918	-1,23582	0,569894
ARTI	-870.327,00	3.766.857,00	2.807.432,00	43.216.742,00	20.986.480,00	5.703.962,00	64.203.222,00	1.937.105,00	0,088842301	0,339607	1,51425	1,942699
AVHOL	10.634,00	328.430,00	1.338.142,00	9.699.576,00	8.876.679,00	573.946,00	12.371.777,00	82.626,00	0,046391557	0,143961	1,168171	1,358524
DOHOL	236.799,00	698.045,00	204.221,00	3.017.164,00	2.026.041,00	1.139.065,00	5.043.205,00	441.020,00	0,225861332	0,387177	1,631793	2,244832
GLYHO	21.993.124,00	73.808.154,00	12.134.324,00	908.312.672,00	1.934.432.746,00	107.935.602,00	2.842.745.418,00	34.127.448,00	0,037968789	0,316183	1,46238	1,816533
GSDHO	36.369,00	25.452,00	662,00	873.654,00	151.732,00	62.483,00	1.025.386,00	37.031,00	0,060936077	0,592657	2,454935	3,108528
GYHOL	3.249.866,00	258.539,00	18.106,00	37.279.661,00	4.102,00	3.526.511,00	37.283.763,00	3.267.972,00	0,094585705	0,926687	13,64015	14,66142
İEYHO	-11.988.787,00	2.523.028,00	402.051,00	553.800.522,00	78.793.663,00	-9.063.708,00	632.594.185,00	-11.586.736,00	-0,01432784	1,278366	-3,59239	-2,32835
IHLAS	161.249.987,00	196.246.999,00	6.870.793,00	788.461.236,00	432.167.809,00	364.367.779,00	1.220.629.045,00	168.120.780,00	0,2985082	0,461404	1,856679	2,616592
IHYAY	-8.640.321,00	14.363.068,00	1.200.823,00	246.455.054,00	63.600.151,00	6.923.570,00	310.055.205,00	-7.439.498,00	0,02233012	-1,07452	0,48204	-0,57015
İSBİR	37.062.810,00	27.754.354,00	12.059.477,00	138.013.723,00	45.712.303,00	76.876.641,00	183.726.026,00	49.122.287,00	0,418430871	0,638975	2,769895	3,827301
İTTFH	42.473.043,00	71.032.143,00	15.301.437,00	500.105.983,00	395.462.218,00	128.806.623,00	895.568.201,00	57.774.480,00	0,143826704	0,448537	1,813357	2,40572
KCHOL	6.948.742,00	4.249.107,00	1.428.311,00	36.865.898,00	24.328.061,00	12.626.160,00	61.193.959,00	8.377.053,00	0,206330171	0,663468	2,971486	3,841284
KOMHL	58.432.657,00	72.804.228,00	6.042.378,00	1.227.669.799,00	345.804.262,00	137.279.263,00	1.573.474.061,00	64.475.035,00	0,087245965	0,469663	1,885595	2,442504
NTHOL	68.517.346,00	33.179.114,00	61.239.684,00	2.110.097.452,00	659.207.261,00	162.936.144,00	2.769.304.713,00	129.757.030,00	0,058836481	0,796367	4,910805	5,766008
POLHO	48.190.770,00	64.402.997,00	36.938.173,00	1.292.841.371,00	165.983.386,00	149.531.940,00	1.458.824.757,00	85.128.943,00	0,102501647	0,569303	2,321816	2,993621
SAHOL	7.071.314,00	2.950.130,00	574.834,00	44.807.343,00	50.089.200,00	10.596.278,00	94.896.543,00	7.646.148,00	0,11166137	0,721588	3,5918	4,42505
TKFEN	313.293,00	112.155,00	5.756,00	2.379.457,00	392.789,00	431.204,00	2.772.246,00	319.049,00	0,155543195	0,739903	3,844715	4,740161
UMPAS	10.130.423,00	8.772.743,00	1.318.818,00	94.756.984,00	31.013.461,00	20.221.984,00	125.770.445,00	11.449.241,00	0,160784865	0,566178	2,305092	3,032055
USAS	4.199.908,00	29.858.181,00	7.040.573,00	295.529.571,00	68.390.455,00	41.098.662,00	363.920.026,00	11.240.481,00	0,112933225	0,2735	1,376462	1,762896
VERUS	48.830.491,00	4.843.034,00	154.014,00	239.316.912,00	20.599.575,00	53.827.539,00	259.916.487,00	48.984.505,00	0,207095516	0,910027	11,11443	12,23155
YAZIC	-38.639,00	338.462,00	123.097,00	4.470.532,00	2.412.588,00	422.920,00	6.883.120,00	84.458,00	0,061443067	0,199702	1,249535	1,51068
AKSEL	960.412,00	273.532,00	61.328,00	13.316.512,00	62.829,00	1.295.272,00	13.379.341,00	1.021.740,00	0,096811345	0,788823	4,735358	5,620992
COSMO	34.581,00	491.320,00	48.045,00	2.896.839,00	9.474.938,00	7.608.518,00	55.363.543,00	7.207.000,00	0,137428307	0,947228	18,94938	20,03404
DENGE	7.042.143,00	401.518,00	164.857,00	55.361.163,00	2.380,00	7.608.518,00	55.363.543,00	7.207.000,00	0,137428307	0,947228	18,94938	20,03404
GLRYH	4.604.107,00	10.345.221,00	336.161,00	27.454.249,00	1.169.675,00	15.285.489,00	28.623.924,00	4.940.268,00	0,534010955	0,3232	1,477541	2,334752
TCHOL	195.864,00	224.362,00	1.343,00	5.266.884,00	0,00	421.569,00	5.266.884,00	197.207,00	0,080041444	0,467793	1,878968	2,426802
TRNSK	393.101,00	29.459,00	137.515,00	597.356,00	43.822,00	560.075,00	641.178,00	530.616,00	0,873509384	0,947402	19,01202	20,83293
YESİL	46.257.330,00	84.099,00	4.178,00	43.464.576,00	9.066.635,00	46.345.607,00	52.531.211,00	46.261.508,00	0,882248974	0,998185	551,0839	552,9644
ATSYH	-210.499,00	170.635,00	58.813,00	4.002.690,00	378.897,00	18.949,00	4.381.587,00	-151.686,00	0,004324689	-8,00496	0,11105	-7,88959

İşletmelerin karlılıklarının ölçülmesinde ise, aktif karlılık oranı, özsermaye karlılık oranı ve esas faaliyet karlılık oranlarından faydalanılmıştır. Holdinglerin karlılık oranları ise Tablo 4'te listelenmektedir.

Tablo 4: BİST'de İşlem Gören Holdinglerin Karlılık Oranları

	Aktif Karlılık (%) (Yıllık)	Özsermaye Karlılığı (%) (Yıllık)	Brüt Esas Faaliyet Kar Marjı (%)
ALARK	5,11	10,53	6,03
ANSA	31,27	46,03	99,55
ARTI	-0,81	-12,81	10,26
AVHOL	-11,19	-37,26	13,84
DOHOL	-2,87	-8,38	16,46
GLYHO	-3,56	-24,84	36,71
GSDHO	6,54	11,00	117,66
GYHOL	7,25	8,23	24,84
İEYHO	-7,24	-19,20	15,90
IHLAS	2,38	13,27	20,99
IHYAY	-3,21	-8,18	18,50
İSBİR	-1,60	-5,23	21,89
İTTFH	1,02	3,97	13,80
KCHOL	4,30	14,13	17,36
KOMHL	-0,54	-1,12	15,90
NTHOL	-0,82	-1,72	39,32
POLHO	28,20	44,89	18,50
SAHOL	0,93	12,07	103,15
TKFEN	5,28	14,72	13,80
UMPAS	-0,03	-0,08	27,06
USAS	-10,95	-21,80	10,06
VERUS	14,00	20,83	1,10
YAZIC	-2,81	-7,02	18,17
AKSEL	-2,24	-3,81	0,00
COSMO	-3,19	0,00	11,45
DENGE	16,69	16,96	0,00
GLRYH	4,85	14,98	0,00
TCHOL	3,55	3,61	0,00
TRNSK	-100,98	0,00	0,00
YESİL	127,02	151,45	0,00
ATSYH	-1,88	-6,48	5,26

Kaynak: <http://www.stockkeys.com>, Erişim Tarihi: 20.03.2017.

Özsermaye karlılığı işletme ortaklarının koydukları her birim sermaye için ne kadar kar elde ettiklerini göstermektedir. Aktif karlılığı, aktifte yapılan yatırımın karlılığını göstermektedir. Esas faaliyet karlılığı ise, işletmenin temel faaliyeti sonucunda elde ettiği kar ve satışlar ile ilişki kurarak işletme performansı hakkında fikir vermektedir. Entellektüel Sermaye unsurlarının, holdinglerin karlılıkları üzerindeki etkisini tespit etmek için, Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır. Her bir unsurun karlılık oranları üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçları Tablo 5'te özetlenmiştir.

Tablo 5: Analizin "Model Summary" Değerleri

	AKTİF KARLILIK	ÖZSERMAYE KARLILIĞI	ESAS FAALİYET KARLILIĞI
R	,866a	,847a	,372a
R Square	,750	,718	,138
Adjusted R Square	,722	,686	,042
Std. Error of Estimate	16,33338	17,90749	29,31876
Durbin-Watson	2,289	1,881	2,154

Çoklu regresyon analizi ile entellektüel sermaye unsurlarının, işletmelerin karlılıkları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Unsurların ilişkisi her bir karlılık oranı için ayrı ayrı incelenmiştir. "Adjusted R Square" sonuçları dikkate alındığında, esas faaliyet karlılığı ile entellektüel sermaye unsurları arasında yok denecek kadar düşük bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Aktif karlılık oranı ve özsermaye karlılığı üzerinde incelemeye devam edilecek olursa, "coefficient sigma" değerlerine bakılmalıdır. Bu değerler Tablo 6'da özetlenmektedir.

Tablo 6: Analizin "Coefficient" Değerleri

	Aktif Karlılık		Özsermaye Karlılığı		Esas Faaliyet Karlılığı	
	Urs. Coef.	B	Urs. Coef.	B	Urs. Coef.	B
Constant	10,361	2,642	3,31	2,974	29,668	4,209
RCE	-85,108	-4,904	1,56	1,56	-50,355	-1,616
RCE	3,43	8,934	2,66	6,32	0,17	2,40
RCE	1,764	9,99	2,113	1,026	4,183	1,240
Sig.						

Analiz sonucuna göre entellektüel sermaye

unsurları, aktif karlılığın % 72'sini, özsermaye karlılığının %68,6'sını açıklamaktadır. Entellektüel sermaye unsurlarının Aktif karlılık ile ilişkisine bakıldığında en kuvvetli ilişkinin, negatif biçimde, kullanılan sermaye etkinlik katsayısı (CEE) ile olduğu görülürken, yapısal sermaye etkinlik katsayısı ile aktif karlılık arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Diğer bir ifade ile modelde etkili değildir. Aynı zamanda entellektüel sermaye unsurlarının özsermaye karlılığı üzerindeki etkisi incelendiğinde, anlamlı değişkenin yalnızca insan sermayesi ile olduğu görülmektedir.

6. SONUÇ

Entellektüel sermaye unsurları ile aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve esas faaliyet karı arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, entellektüel sermaye unsurlarının aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı üzerinde etkisi bulunurken, esas faaliyet karı ile ilişki yok denilecek kadar düşük çıkmıştır. Esas faaliyet karı işletmenin performansının sonucu olarak kabul edilmektedir. Dolayısı ile entellektüel sermaye unsurlarının işletmenin performansı üzerine etkisinin zayıf olduğu söylenebilmektedir. Özsermaye karlılığı işletme ortaklarının koydukları her birim sermaye için ne kadar kar elde ettiklerini; aktif karlılığı ise aktifte yapılan yatırımın karlılığını göstermektedir. İnsan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesinin bu oranlarda etkili olması, entellektüel varlıkların esas faaliyet dışı kar yaratma potansiyelini etkilediğini göstermektedir. Nitekim, esas faaliyet karı ile ilişki bulunmamaktadır. Diğer taraftan entellektüel sermaye unsurlarının özsermaye karlılığı üzerindeki etkisi incelendiğinde, anlamlı değişkenin yalnızca insan sermayesi olması nedeniyle, insan sermayesinin aktif karlılık ve özsermaye karlılığı üzerinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Bu etki, zayıf olmasına karşın önemli bir bulgu olduğu kabul edilebilir. Çünkü insan sermayesi unsurunun kriterlerinden eğitim harcamaları, çalışan memnuniyeti gibi işletme yöneticileri ve sahiplerinin genellikle maliyet olarak gördüğü harcamaların, aktiflerin ve sermayenin verimli kullanılması üzerinde olumlu etkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısı ile insan sermayesi yatırımları işletmelerin kar yaratma gücüne, finansal tablolara yansıtılmamış olması nedeniyle görünememiş olmasına karşın katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada entellektüel sermaye unsurlarının BİST 100 endeksindeki holdinglerin karlılığı üzerine etkisi incelenmiş, sonuç olarak ise işletmenin maddi varlıklarının yanı sıra entellektüel varlıklarının da

işletmenin performansında önemli bir etken olduğu görülmüştür. Bu bağlamda işletmelerin değer yaratma süreçleri ve finansal durumları, finansal tablolardaki maddi bilgiler ile sınırlı değildir. Entellektüel varlıkları, işletmenin itici güçlerinden bir tanesidir. Bu bağlamda entellektüel sermayenin yaratılma ve devamlılığı önemli hale gelmektedir. İşletmenin kurumsal kimliği ve sürdürülebilirliği gibi fonksiyonlarının da işletmenin özellikle yapısal sermaye ve insan sermayesi üzerinde önemli etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle süregelen çalışmalarda entellektüel sermaye unsurları ile kurumsallık ve sürdürülebilirlik endeksleri yüksek firmaların karlılık ilişkilerinin incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, M. Ş. (2010). Görünmez Değerler; Entellektüel Sermaye, İtibar Sermayesi, Kurumsallaşma, E-Ticaret, Erman Yayınları, İstanbul.
- Brooking, A. (1996) Intellectual Capital: Core Assets for Third Millennium Enterprise. Thomson Business Press, London.
- Bozbura, T. ve Toraman, A. (2004). Türkiye'de Entellektüel Sermayenin Ölçülmesi İle İlgili Model Çalışması Ve Bir Uygulama. İtü Dergisi/Mühendislik, Cilt 3, Sayı 1, Ss 55-66.
- Bulgurcu, E. (2011). Entellektüel Sermaye ve Entellektüel Sermayenin Ölçülmesi. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi; 1-13.
- Demirkol, İ. (2007). Entellektüel Sermayenin Firma Değerine Etkisi ve İmkb'de Sektörel Uygulamalar. Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:206, Ankara.
- Dönmez, A. ve Erol, İ. (2016). Entellektüel Sermayenin Ölçülmesi: Vaıctm Yöntemi Yardımıyla Bıst-Sürdürülebilirlik Endeksi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama. Mali Çözüm Dergisi, Kasım-Aralık, Ss. 27-56.
- Edvinsson, L. (1997). Developing Intellectual Capital At Skandia. Longe Range Planning. 30: 2, Ss. 366-373.

- Edvinsson, L. (2000). Some Perspectives On Intangibles And Intellectual Capital. *Journal Of Intellectual Capital*, 1: 1, Ss. 12-16.
- Eren, E. Ve Akpınar; (2004). Yapısal Sermayenin İşletme Performansı Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması [Http://Openaccess.Dogus.Edu.Tr/HandLe/11376/259?Locale-Attribute=En](http://Openaccess.Dogus.Edu.Tr/HandLe/11376/259?Locale-Attribute=En), Ss. 9-17.
- Karacaer; Ve Aygün, M. (2009). Entellektüel Sermayenin Firma Performansı Üzerine Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi İibf Dergisi*, 27:2, 127-140.
- Karacaer; ve Kapusuzoğlu, A. (2010). İmkb Turizm Sektöründe Entellektüel Sermayenin Firma Değeri Üzerindeki Etkisinin Analizi. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Ss. 98-108.
- Klein D. Ve Prusak L., (1994). Characterizing Intellectual Capital. *Ernst&Young Commercial Innovation Center. Alliances, Academy Of Management Executive*, 12 (4), November, Pp.69-80.
- Liu D.Y., Tseng K.A. ve Yen S.W. (2009). The Incremental Impact Of Intellectual Capital On Value Creation. *Journal Of Intellectual Capital*, 10:2, Ss. 260-276.
- Marr, B. (2008). Impacting Future Value: How To Manage Your Intellectual Capital. *Management Accounting Guideline, The Society Management Accountants Of Canada*.
- Pohjola, M. (2002). The New Economy: Facts, Impacts And Policies. *Information Economics And Policy*, 14/2, 133-144.
- Pulic, A. (1998). The Physical And Entellektüel Capital Of Austrian Banks. [Http://www.Mesuring-İp/Opapers/Pulic/Bank/En-Bank.Html](http://www.Mesuring-İp/Opapers/Pulic/Bank/En-Bank.Html).
- Pulic, A. (2004). Intellectual Capital-Does It Create Or Destroy Value?. *Measuring Business Excellence*, 8:1, Ss.62-68.
- Roos,G ve Roos, J. (1997). Measuring Your Company's Entellektüel Performance,. *Long Range Planning*, Vol: 30 (3), Ss.413-426.
- Stewart, T. A. (1991). Mapping Corporate Brain Power. *Fortune Journal*, Ss. 44-60.
- Stewart, T.A. (1994). Your Company's Most Valuable Asset: Intellectual Capital. *Fortune Journal*, 130, 7, Ss. 28-33.
- Stewart, T. A. (1997) Entellektüel Sermaye; Kuruluşların Yeni Zenginliği. Çeviren: Nurettin Elhüseyni. *Bzd Yayıncılık*.
- Sullivan, P.H. (1999). Profiting From Intellectual Capital. *Journal Of Knowledge Management*, 3: 2, Ss. 132-142.
- Suzanne, H. Ve Sullivan, P.H. (2000). Profiting From Intellectual Capital Learning From Leading Companies. *Journal Of Intellectual Capital*, Cilt 1, Sayı 1.
- Şamiloğlu, F. Ve Özçınar, F. (2003). Entellektüel Sermayenin Muhasebe ve Finansman Alanlarında Yarattığı Yeniden Yapılanma İhtiyacı. *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Sayı 19. S. 133.
- Tan H.P., Plowman D. Ve Hancock P. (2007). Intellectual Capital And Finance Returns Of Companies. *Journal Of Intellectual Capital*, 8:1, Ss.76-95.
- Tetik, N. Ve Ören, V. E. (2010). Entellektüel Sermaye Ölçümünde Tobin Q Yöntemi: İmkb'de İşlem Gören Turizm İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama. *Möдав*, Sayı:4, Ss.1-14.
- Yıldız; (2011). Entellektüel Sermayenin Ölçümü Üzerine Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. *Kafkas Üniversitesi Yayınları*, 22.68, Ss 9- 28.
- Yörük, N. Ve Erdem;M. (2008). Entellektüel Sermaye Ve Unsurlarının, İmkb'de İşlem Gören Otomotiv Sektörü Firmalarının Finansal Performansı Üzerine Etkisi. *İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:22, Sayı 2, Ss.397-413.

İnternet Kaynakları

<http://www.stockkeys.com>, Erişim Tarihi:20.03.2018.

EKLER

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
aktifkarlilik	3,3700	30,98260	31
CEE	,1774	,22031	31
HCE	21,8917	98,38438	31
SCE	,3306	1,61438	31

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,866 ^a	,750	,722	16,33338	2,289

a. Predictors: (Constant), SCE, HCE, CEE

b. Dependent Variable: aktifkarlilik

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)	10,381	3,930		2,642	,014			
	CEE	-85,108	17,355	-,605	-4,904	,000	,079	-,686	-,472
	HCE	,343	,038	1,089	8,934	,000	,726	,864	,860
	SCE	1,764	1,879	,092	,939	,356	,079	,178	,090

a. Dependent Variable: aktifkarlilik

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
özskarlilik	7,3787	31,98095	31
CEE	,1774	,22031	31
HCE	21,8917	98,38438	31
SCE	,3306	1,61438	31

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,847 ^a	,718	,686	17,90749	1,881

a. Predictors: (Constant), SCE, HCE, CEE

b. Dependent Variable: özskarlilik

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part

1	(Constant)	,331	4,308		,077	,939			
	CEE	2,974	19,028	,020	,156	,877	,541	,030	,016
	HCE	,266	,042	,818	6,320	,000	,840	,772	,646
	SCE	2,113	2,060	,107	1,026	,314	,183	,194	,105

a. Dependent Variable: özskarlılık

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
esasfaalkarlılık	22,5019	29,96001	31
CEE	,1774	,22031	31
HCE	21,8917	98,38438	31
SCE	,3306	1,61438	31

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,372 ^a	,138	,042	29,31876	2,154

a. Predictors: (Constant), SCE, HCE, CEE

b. Dependent Variable: esasfaalkarlılık

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Correlations		
		B	Std. Error	Beta			Zero-order	Partial	Part
1	(Constant)	29,688	7,054		4,209	,000			
	CEE	-50,335	31,153	-,370	-1,616	,118	-,296	-,297	-,289
	HCE	,017	,069	,054	,240	,812	-,153	,046	,043
	SCE	4,183	3,373	,225	1,240	,226	,163	,232	,222

a. Dependent Variable: esasfaalkarlılık

MUHASEBE VE FINANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

ÜLKEMİZ GİRİŞİMCİLERİ İÇİN YENİ BİR YATIRIM DESTEĞİ MODELİ: INITIAL COIN OFFERING (ICO)

A NEW INVESTMENT SUPPORT MODEL FOR OUR COUNTRY ENTREPRENEURS: INITIAL COIN OFFERING (ICO)

Nevzat TETİK^{a}, Ahmet ÖNER^b*

a Sorumlu Yazar, Doç Dr., İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, nttetik44@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3152-8217*

b Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı, ahmett_oner@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5751-0568

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi:

Gönderilme Tarihi 22.10.2019

Düzenleme 27.11.2019

Kabul Tarihi 28.11.2019

Anahtar Kelimeler: Sanal Para, Kripto Para, Blokzincir

Jel Kodları: E42, E58, L51

ARAŞTIRMA MAKALESİ

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate : % 17

ÖZET

Dünyanın genelinde özellikle uluslararası rekabette yer almak isteyen girişimcilerin en önemli sorunlarından birisi zamanında, yeterli düzeyde ve minimum maliyetli finansal fon kaynakları temin edememe handikapıdır. Söz konusu bu sorunların ve yetersizliklerin çözümü için dünyada son yıllarda geliştirilen yeni bir model Initial Coin Offering (ICO)'dir. Türkçe karşılığı kripto para arzı olarak ifade edilebilen ICO modelinin teorik altyapısı 1998 yılında Wei Dai tarafından oluşturulmuştur. Sistemin teknik altyapısı 2008 yılında Satoshi Nakamoto isimli bir birey ya da topluluk tarafından geliştirilmiştir. Kripto para sisteminin yasal açıdan herhangi bir otoriteye bağlı olmaması sistemin kısa sürede yaygınlaşmasını sağlayan bir etken olmuştur. Ayrıca girişimciler açısından değerlendirildiğinde, yüksek getiri oranlarının söz konusu olması, işlem maliyetlerinin diğer yatırım araçlarına göre daha düşük seviyelerde olması ve transferin kolay yapılabilmesi gibi nedenler kripto para sistemine olan talebin artmasını sağlamıştır.

Finans dünyası açısından önemli bir değişim ve yatırım aracı olarak kullanılan bu sistemin işlem hacminin her geçen gün artıyor olması sistemin tüm boyutları ile ayrıntılı olarak incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmada, dünyada kripto para arzı hakkında genel olarak bilgilere yer verilerek ülkemizde kripto para arzının tanınabilmesi, tanımlanabilmesi, gerekli görülen tedbirlerin alınabilmesi, fırsatlardan yararlanılabilmesi ve sistemin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için değerlendirmeler yapıp öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda, dünyada ve Türkiye'de özellikle dev projelerde finansal kaynak ve yatırım aracı olarak hızlı bir yönelim ve büyüme trendinde olan kripto paralarının kullanılması fırsatının iyi değerlendirilmesi, gerekli regülasyon ve revizelerle yasal düzenlemelerin ivedilikle yapılarak etkin bir denetim sisteminin tesis edilmesi son

derece önemlidir. Ayrıca çoğu kripto para kullanıcısının, teknolojinin yeni olmasında kaynaklanan bilgi ve tecrübe eksiklerinin giderilmesi amacıyla konunun uzmanları tarafından bilgilendirme ve tanıtım toplantılarının süreklilik arz edecek şekilde yapılması, tanıtıcı broşür ve kitapçıkların dağıtılması faydalı olacaktır.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 22.10.2019

Revised 27.11.2019

Accepted 28.11.2019

Keywords: Virtual Currency,

Crypto Money, Blockchain

Jel Codes: E42, E58, L51

ABSTRACT

One of the most important problems of entrepreneurs who want to take part in the international competition especially in the world is the handicap of not being able to provide timely, sufficient and minimum cost financial resources. In order to solve these problems and inadequacies, a new model developed in recent years is Initial Coin Offering (ICO). The theoretical basis of the ICO model, which can be expressed as crypto money supply in Turkish, was established in 1998 by Wei Dai. The technical infrastructure of the system was developed in 2008 by an individual or a group named Satoshi Nakamoto. The fact that the crypto currency system is not legally bound to any authority has been a factor enabling the system to become widespread in a short time. In addition, the reasons such as high return rates, lower transaction costs compared to other investment instruments and the ease of transfer made the demand for the crypto-currency system increased. When evaluated in terms of the financial world, the fact that the transaction volume of this system, which is used as an important change and investment tool, is increasing day by day, necessitates a detailed examination of the system. Based on this requirement, in this study, detailed information about crypto money supply applications in the world will be included and evaluations will be made and suggestions will be developed in order to recognize, define, take measures, take advantage of opportunities and implement the system in a healthy way.

Considering the financial world, the fact that the transaction volume of this system, which is used as an important change and investment tool, is increasing day by day necessitates a detailed examination of the system in all its dimensions. In this study, by giving information about crypto money and supply in the world in general, the crypto money supply in our country can be recognized, defined, necessary measures can be taken, opportunities to be utilized and the system is tried to develop a healthy way to evaluate the recommendations.

In this context, both the good evaluation of the opportunity to use crypto currency with a quick orientation and growth trends in the world and especially in giant projects in the financial resources and investment in Turkey, the establishment of an effective supervision system made of the scope of legal regulations with the necessary regulation and revised urgently extremely It is important. In addition, it will be beneficial for most crypto-money users to conduct information and publicity meetings in a continuous manner and to distribute promotional brochures and booklets by experts in order to eliminate the lack of knowledge and experience arising from the new technology.

1. GİRİŞ

Günümüzde hayatımızın her alanına giren modern dijital finansal teknolojiler ve dijital platformlar aracılığı ile fintech girişimlerinin sunduğu hizmetlerle çok farklı dünyada yaşamaktayız. Dijitalleşmenin etkisiyle bireyler finansal varlıklarını daha hızlı takip edebilmek, kolayca ve güvenli bir şekilde erişmek istemektedirler. Küresel piyasalar, rekabet ortamının süratle değişip geliştiği bir düzlemde bazı temel kavramları belirli kurumlar tekelden çıkarma eğilimindedir (Durbilmez, 2018:1). Bireysel bilgisayarların ve özellikle geniş

kitlelere yayılmış olan internet gibi bir ortamın bulunması kripto para birimlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kripto para birimleri, günümüzde isteyen her oluşum tarafından piyasaya sürülebilmektedir. Bireyler kripto para birimleriyle işlem yapma, ödemeleri kabul etme gibi konularda teorik olarak serbesttirler (Gültekin, 2017:1).

Kripto para birimlerinin piyasaya sürülmesini sağlayan çok az bir kesim olsa da kripto para birimlerinin anonim olması, işlem ücretlerinin oldukça düşük olması, internet bağlantısının olduğu hemen her ortamda kullanılabilir olması ve sürekli artan alıcı - satıcı tarafından bir değişim aracı olarak kabul edilmesi gibi olumlu yönleri sayesinde daha

çok girişimci tarafından kullanılmaktadır. Kripto para birimlerinin, özellikle en çok kullanılan para birimi olan Bitcoin'in getirdiği teknolojik bir yenilik olan blockchain teknolojisi tüm toplumu etkileyen birçok alanda değişime neden olmuştur.

Blok zincir teknolojisinin girişimcilerin merkezi olmayan uygulamaları geliştirmeleri için onlara yeni bir yol sunarak girişimciliği ve yeniliği yaygın hale getirebilecektir. Bu durum; girişimcilere bütçe oluşturularak ve hisse sahiplerinin dikkatini çekecek yeni yollar sağlayarak ve girişimcilere inovasyon için yeni yollar sağlanarak yapılabilmektedir. Ayrıca blok zincir teknolojisinin girişimcilik ve yenilikte köklü değişiklikleri ortaya çıkaran yeni bir inovasyon dalgasını teşvik etmekte olduğu söylenebilmektedir (Chen, 2018:573). Bugün dünyanın dört bir tarafından girişimciler, risk alarak tasarruflarını bitcoin ve alt coinlerin alım-satımını yaparak değerlendirmektedir.

2008 yılında yaşanan küresel kriz sonrası finansal kuruluşlara ve devletlerin finansal yapılarına duyulan güvenin azalması, girişimcilerin optimal düzeyde artan fon bulma ve kullanma arayışları kripto para sistemlerinin popülerliğinin artmasına neden olmuştur. Siyasi kısıtlamalar, savaş durumları ve Merkez Bankalarının bankaları kurtarma amaçlı politikalar izlemesinin bireylere vermiş olduğu zararlardan korunmak için kripto para birimleri önemli bir alternatif olma yolunda hızla ilerlemektedir. Son on yıla bakıldığında kripto para birimlerinin gösterdiği performans ve kullanıcı sayılarındaki artış göz önünde bulundurulduğunda bu alanda yaşanacak gelişmelerin hız kazanması beklenmektedir. Bu yükselişin, hem kripto para sisteminde hem de teknolojik yeniliklerin gelişiminde etkili olacağı düşünülmektedir.

Kripto para birimlerinin artan talep trendleri ile birlikte sisteme olan ön yargı da devam etmektedir. Dünya genelinde kripto para birimlerine karşı pozitif bakış açısı hakim olsa da sistemin yeni olması ve fiyat politikalarında yaşanan değişkenlik nedeniyle kullanıcılar tedirginlik duymaktadır. Yasa dışı bazı internet sitelerinde kripto para birimleri ile işlem yapılabilir olması da sisteme karşı olumsuz düşüncelere neden olmaktadır. Kripto para birimlerinin fiziki bir karşılığa sahip olmaması ve yıllar süren bir finansal düzenin değişmesinin zorluklarından dolayı sisteme mesafeli olanların sayısı oldukça fazladır. Dünya genelinde birçok merkez bankası, kullanıcıları kripto para birimlerine karşı uyarmıştır. Bu ikazın temel nedeni ise bireylerin maruz kalacağı bir olumsuzluk karşısında muhatap bulabilecekleri bir otoritenin olmamasıdır. Ayrıca

kripto para sistemlerinde işlemler yapıldıktan sonra telafisi mümkün değildir. Bu nedenle işlemlerin dikkatli ve özenle yapılarak kişisel verilerin saklanması gerekmektedir (Tüfek, 2017: 2).

Diğer taraftan, kripto para birimleri suç faaliyetlerinde de kullanıldıkları için ulusal egemenliği sarsıcı bir potansiyele de sahiptir. Bu tehditler, öncelikle vergi konusu olmakla beraber, ekonomik ve mali politikalara yöneliktir. Bunun yanı sıra piyasanın para hacmi, merkez bankaları ya da benzeri kurumların belirlediği politikalar doğrultusunda kontrol edilirken, kripto para birimi kullanımı bu düzen için de tehdit oluşturmaktadır. Çünkü kripto para birimlerinde ihraçlar, merkezi kurumlarca belirlenen hedeflere göre değil, geliştiricileri kurulum noktasında belirlemiş olduğu kurallara doğrultusunda, tamamen sistemin arz durumuna göre belirlenmektedir.

Bu kapsamda, Türkiye'de de dünya kamuoyundaki yönelimlere paralel olarak kripto paralara karşı son derece yoğun bir ilgi görülmektedir. Bundan 6-7 yıl öncesine kadar daha çok hızlı ve kolay para kazanma aracı olarak algılanan kripto paralar bugün gerçekten alternatif bir ödeme yöntemi aracı olarak dünya ekonomisinin geleceği olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, hükümetler, devletler bu alanda yasallaştırma ve denetim mekanizmasını ivedilikle tesis etme yarışına girmiş durumdadırlar.

Bu çalışmanın amacı yeni bir finansal ürün olarak ortaya çıkan kripto para birimlerinin girişimciler için önemli bir alternatif finans kaynağı olması üzerinde durularak temel özelliklerinin irdelenmesidir. Bu bağlamda, kripto para birimlerinin tarihsel gelişim süreci, işleyiş yapısı, temel özellikleri kapsamında avantaj ve dezavantajları, dünyanın kripto para sistemine bakışı, özellikle ülkemizdeki kripto para algısı ve yasal statüsü, kripto para sisteminin blockchain sistemiyle olan bağlantısı başlıkları altında açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir.

2. KRİPTO PARA SİSTEMİ VE BLOCKCHAIN İLİŞKİSİ

Blok zinciri kavramı İngilizce'den "block" ve "chain" kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir söz öbeğidir. Türkçeye de yerleşmiş olan Block (Blok) kelimesi defteri kebir olarak düşünülebilir. Sistemde her yeni işlem yeni bloğa kaydedilmektedir. Her yeni blok kendinden bir önceki bloğa zincir(chain) gibi bağlı olduğundan (Kendinden önceki bloğun özetini barındırdığı için) sistem blok zinciri adını almıştır. (Çeker, 2018: 6).

Kripto para sisteminin işleyiş yapısının anlaşılabilirliği, sistemin altyapısını oluşturan blok-zincir teknolojisini işleyiş yapısının anlaşılmasıyla mümkündür. Merkezi bir otorite veya herhangi bir finansal kuruluş olmadan yani üçüncü bir taraf olmadan mal ve hizmet değişimi nasıl meydana geliyor sorusunun yanıtı blok-zincir teknolojisinde saklıdır. Blok-zincir teknoloji; özetle, şifrelenen verilerin, ağda yer alan ve düğüm (node) adı verilen tüm bilgisayarlar üzerinde kayıtlı olduğu, söz konusu verilerin doğrulunun ise mutabakat sistemi yoluyla sağlandığı bir ağ yapısıdır. Bu tanım beraberinde birkaç kavramı ortaya çıkarmaktadır. Birincisi özetleme (hash) ve şifreleme işlemi, ikincisi, kayıtların ağdaki tüm bölümlerde kayıtlı olmasını ifade eden dağıtık defter kayıtları (distributed ledger) ve mutabakat (consensus) sistemidir (Akcan, 2018: 8).

Blockchain ağının temel karakteristikleri özetle şunlardır: (Aslan, 2018: 7).

- Mutabakat: Bir işlemin geçerli kabul edilebilmesi için tüm katılımcıların işlem üzerinde fikir birliği sağlaması gerekmektedir.
- Menşe Bilgisi: Katılımcılar bir varlığın menşe bilgilerini bilmekte ve varlığın sahiplik yapısına ilişkin değişimleri görebilmektedir.
- Değişmezlik: Hesap defterine kayıt yapıldıktan sonra hiçbir katılımcı bir işlem üzerinde işlem yapamaz ve kayıtları tahrif edemez. Eğer bir işlemde yanlışlık varsa, bunu düzeltmek için yeni bir işlem yapmak zorunludur ve her iki işlem de görünür olmalıdır.
- Kesinlik: Bir varlığın sahipliğine ya da bir işlemin sona erdiğine karar vermek için ortak hesap defteri bulunmaktadır.

İlk kripto paranın bulunmasına kadar geçen sürede blockchainin farklı alanlarda kullanımı söz konusu olmuştur. İlk kripto para olan Bitcoin'in, bütün transfer işlemlerini sanal ortamda herkese açık

olacak biçimde ve işlem sırasına göre blockchainle sıralamasıyla birlikte kullanılmasıyla kripto paralar ile blockchain sisteminin yolları kesişmiştir. İlerleyen uygulamalarda birçok kripto para gündelik hayatta kullanıma sunulmuştur. Kripto paraların neredeyse hepsi verilerini blockchain yöntemiyle tutmaktadır. Son yıllarda kullanıma açılan Ethereum gibi hem işlemleri blockchaine daha hızlı kaydedebilmesiyle hem daha değişik ve ayrıntılı hizmetler sunarak blok içerisinde daha farklı ve çok bilgi tutması yönüyle kısa zamanda isim yapmış blockchaini geliştirerek kullanan kripto paralar da vardır (Çeker, 2018: 7).

3. KRİPTO PARA OLGUSUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kripto para birimlerinin ortaya çıkışını hazırlayan bir takım gelişmeler ve çalışmalar şu şekilde özetlenebilir. Kripto paraları ortaya çıkaran gelişmelerin başında, dijital bir mahremiyet olması gerekliliğini savunan bir grup bilişim uzmanının oluşturduğu Cypherpunk hareketinin meydana gelmesi sayılabilir. Hedefleri anonim sistemler kurmak olan bu kriptografi ve bilgisayar uzmanları, kriptografik teknikler kullanılarak mahremiyetin sağlanabileceğini iddia etmişlerdir. Satoshi Nakamoto'nun da dâhil olduğu bu grup, iyi bir kriptolamanın birçok ekonomik işlemde devlet müdahalesini bertaraf edeceğini ve sözleşmelerin ifasını tamamen değiştireceğini düşünüyorlardı. Bu düşünceler ışığında, kriptografik tekniklerin yoğun olarak kullanıldığı dijital para biriminin teorik alt yapısı olarak ilk adım kabul edilmektedir (<https://www.activism.net>).

Kripto para birimi sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlayan en önemli teknik gelişmelerden birisi de hashcash'tir. Bilişim tekniğinde DoS saldırısı olarak bilinen zararlı aktivitelerden korunmak için geliştirilen hashcash, bir matematik probleminin çözümünün iş kanıtı (proof of work) olarak sunulması düşüncesine dayanmaktadır. Bitcoin sisteminde para hareketlerinden oluşan blokların, veritabanı (blockchain) eklenmesinde istenen iş kanıtı, temelde hashcash algoritmasıyla aynı mantığa sahip olduğu kabul edilmektedir (<http://www.hashcash.org>).

Kripto para birimi ihtiyacını daha somut olarak ortaya koyan sistemsel diğer bir gelişme ise, kriptografi uzmanı ve aynı zamanda Cypherpunks üyesi olan Wei Dai tarafından 1998 yılında önerilen b-money sistemidir. Dai'nin "b-money; anonim ve dağıtık elektronik nakit sistemi" adlı makalesinde açıklanan bu sistem, izlenemez dijital takma adlara (pseudonyms) sahip kişilerden oluşmuş bir grubun kendi aralarındaki ödemeleri, b-money ile

yapabilmelerini ve grup dışında herhangi bir yardım almaksızın kendi aralarındaki sözleşmelerin ifasını yapabileceklerini içermektedir (<http://www.weidai.com/bmoney.txt>).

Tarihi süreçte kripto para biriminin kullanıldığı ilk sistem, Cypherpunk hareketi üyesi David Chaum tarafından önerilen eCash ödeme sistemidir. Bu sistemin günümüz kripto para sisteminden farkı merkezi bir yönetim ve denetim birimine ihtiyaç duymasıdır. eCash sistemi, kripto para birimine geçişte kayda değer ilk adım olarak kabul edilmektedir (Chaum, 2018:12).

Kripto para birimlerinin ilk ortaya çıkışı ise, Bitcoin sisteminin kamuoyunda ilan edilmesiyle başlar. Satoshi Nakamoto'nun Bitcoin sistemini açıkladığı makalesini 2008 Ekim ayında, metzdowd.com adlı internet sitesinde kriptografi e-posta grubunda yayımlamıştır. Nakamoto, 3 Ocak 2009 tarihinde sistemi internet üzerinden genel kullanıcı kesimine açmış ve kendisi de ilk Bitcoin madenciliğini gerçekleştirerek, ilk bitcoinlerin sahibi olmuştur (Durdu, 2018: 14). Bitcoin'in hızla yayılmasını hazırlayan gelişme ise 2004 yılında Hal Finney tarafından geliştirilen ve Nick Szabo'nun koleksiyon teorisine dayalı dijital bir kripto para birimi için prototip olarak tasarlanan Reusable Proof of work / Tekrar Kullanılabilir İş Kanıtı buluşudur (<https://nakamotoinstitute.org>).

4. GİRİŞİMCİLER İÇİN KRİPTO PARA ARZININ ÖNEMİ

Girişimciler özellikle teknolojik alt yapı gerektiren devasa projeler için uygun şartlarda daha fazla ve uzun vadeli finansal kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Girişimciler genelde yeni bir proje aşamasında projenin finansmanında geleneksel konvansiyonel bankalardan;

- kredi temin etme,
- devlet desteklerinden yararlanma (KOSGEB, TUBITAK),
- projeleri uygun ise AB Projelerinin bazı desteklerinden faydalanma,
- melek yatırımcılara ulaşarak projelerine belirli hisse karşılığında destek olmalarını talep etme,
- Crowd Funding yani Kitle Fonlaması ile halktan finansman desteğini istemektedirler.

Türkiye’de söz konusu finansman desteklerinin temin edilmesindeki ağır şartlar yanında alternatif finansal ürünlerin sınırlı vadede ve belirli

tutarları aşamayan parasal sınırlarda olması girişimcilerin arzuladıkları büyük montanlı yatırımları gerçekleştirememesine neden olmaktadır. Bitcoin ile piyasalarda faaliyet gösteren Blockchain teknolojisi sayesinde artık girişimciler, projelerini uluslararası sahada destek sağlamalarına fırsat veren yeni bir yatırım desteği olan Initial Coin Offering “ICO” yani Kripto Para Arzı ile de projelerini tanıtmaya ve hayata geçirme fırsatı yakalamaktadırlar. ICO’ler dijital kripto para dünyasında popüler olmaya başlayan yeni bir tür kitle fonlama (crowdsourcing) enstrümanıdır. Üretilen ürünlere erişim haklarını satarak projelere finansman sağlayan bu araç Ethereum gibi platformlar üzerinden yürütülen bir modern finansman modelidir (Bağış, 2019: 10).

2014 yılından itibaren tüm dünyada büyük bir ses getiren ‘ICO’ ve özellikle blockchain teknolojisi ile girişimcilerin kendi fikirlerini hayata yatırıma dönüştürebilecekleri alternatif bir fon imkanı ortaya çıkarılmıştır. 2014’ten 2018’in ilk çeyreğine kadar ICO projelerine 10 milyar dolardan fazla yatırım sağlanmıştır. Bu yatırımın 2019 yılının son çeyreğine kadar ulaşılan rakamların daha da üstünde bir piyasanın olacağı uzmanlar tarafından öngörülmektedir. Özellikle teknolojik alt yapı gerektiren dev ICO projelerinin hayat bulması için aşağıda kısaca özetlenen süreçlerin gerçekleşmesi zorunludur (<https://medium.com/@simabaktas>).

ICO projelerinde her girişimcinin ‘Token’ adı verilen kendi kripto paralarını oluşturmaları zorunludur.

Proje sahipleri kendi web siteleri üzerinden ‘Whitepaper’ olarak isimlendirilen ‘İş Planı’ projelendirir ve web sitelerinde söz konusu iş planını ayrıntılı ve sistematik olarak yatırımcılara projenin detaylarını bütün yönleriyle açıklar.

ICO projeleri ‘Crowd Funding’ gibi Kitle Fonlama’ya benzer bir çalışmayla halka arz edilmektedir. ICO projeleri Kitle Fonlama’dan farklı olarak yerel düzeyde değil aynı zamanda uluslararası sahada internetin olduğu hemen her yerde belirli bir tarih aralığı içerisinde dünyada halka arz edilmektedir. Yatırımcılar genel olarak kendi Bitcoin ya da Ethereum’u ile ICO projeleri için oluşturulmuş ‘Token’ adı verilen kripto para alımı ile projeye dahil olabilmektedirler. Böylece projeyi takip eden ve ileride gelir sağlayıcı bir yatırım fırsatı olarak gören yatırımcılar projeye ana destekçi olmaktadır. ICO projelerinde fiyat para (devlet tarafından basılmış para birimi) yerine projenin kripto para birimiyle fon desteği alması nedeniyle diğer tüm fon kaynaklarından tamamen ayrılmaktadır. Dünyanın

neredeyse tamamında kripto paralarla ilgili tam bir regülasyon ve yasal düzenleme bulunmadığından ICO proje sahipleri açısından kurallar çerçevesinde formatlanmış ‘Şekil Şartı’ olmadığı gibi herhangi bir düzenlemeye tabi olmamasından dolayı belirli kurallar sarmalı da bulunmamaktadır. ICO, proje sahiplerinin kendi oluşturdukları sistem doğrultusunda yapılmaktadır. Diğer taraftan, sistemdeki yasal boşluklar ve açıklarda beraberinde ‘kötü niyetli’ ICO proje sahiplerinin yatırımcıyı dolandırmasına zemin hazırlayabilmektedir. Gerçekten ICO projelerinin bazılarında suistimaller yaşanmıştır. Finansal dolandırıcılık yapılarak toplanan fonlar söz verildiği gibi yatırıma dönüştürülmeyle yatırımcılar kandırılmış ve mağdur edilmiştir (Baktaş, 2018: 284).

Bu bağlamda, Türkiye’de henüz ciddi ölçekte bir uygulama alanı olmasa da küresel düzeyde ICO gibi yeni fikirlere ve finansman araçlarına girişimci tarafından ilgi hızla artmaktadır. Tıpkı konvansiyonel bankacılıktan blok zinciri teknolojisine yaşamakta olan dönüşümde olduğu gibi bugün konvansiyonel finansman enstrümanlarından yeni alternatiflere çok daha fazla yönelimler gözlenmektedir. Son yıllarda popüleritesi gittikçe artmaya başlayan ICO tipi yeni finansman modelinde dijital jetonlar ya da sikkeler para yerine yeni fikirlerin finansmanında araç olarak kullanılmaktadır (Bağış, 2109: 19).

5. KRİPTO PARA SİSTEMLERİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Kripto para birimleri, bir değişim aracı ve değer ölçüsü olması amacıyla tasarlanmış dijital varlıklardır. İşlemlerin güvenliği kriptografik algoritmalar vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Sahipleri ya da yöneticileri yoktur. Halka açık kodlardan oluşan kripto para sisteminin tek sahibi kullanıcılarıdır. Paraların kullanıcılara nasıl ulaştırılacağı, piyasaya yeni kripto paraların nasıl ve hangi şartlar altında sürüleceği ve işlemlerin topolojik olarak nasıl sıralanacağı gibi soruların tümü kaynak kodlarda yapılandırılır ve bu kod istenildiğinde herkes tarafından incelenebilir, ancak kimse tarafından değiştirilemez. Bununla beraber kripto para birimleri kullanarak yapılmış her işlem, her kullanıcıda bulunan bir defterde kayıt altına alınır. Sistemde kullanılan kriptografik algoritmalar sayesinde hiçbir kullanıcının defterinde herhangi bir değişim meydana getirilemez (Güleç, 2018: 9).

Kripto paralar, madenci (mining, miner) denilen bilgisayar kullanıcıları tarafından üretilmektedir. Kripto para oluşumunda ileri derecede

teknik bilgi donanımıyla beraber yüksek hızdaki işlemciler kullanılmaktadır. Özellikle hacker saldırılarına maruz kaldığında hesapların korunabilmesi için şifreleme ve güvenlik önlemlerinin en üst düzeyde olması çok önemli bir durumdur. İsteyen herkes kripto para sistemlerinde sanal para alım satımı yapabilmektedir. Kripto parayı elinde bulunduranlar bu para birimlerinin değeri yükselince kâr, değeri düşünce zarar etmektedirler. Kripto para birimlerinin hem sistemi oluşturanlar hem de mevduat sahipleri açısından finansal bağımsızlık oluşturma oranları oldukça fazladır. Ayrıca bu para birimleri herhangi bir otoriteye vergi ya da benzeri ödeme yapmaksızın kullanılabilir ve bu paraların kabul edildiği firmalarda mal veya hizmet alımı yapılabilmektedir. Kripto paraların kullanımı, serbest piyasa koşulları, engelsiz internet erişimi, bireylerin eğitilmiş olması gibi etkenlerden büyük ölçüde etkilenmektedir (Alpago, 2018: 419-420).

Kripto paraların en önemli özelliklerinden birisi, herhangi bir merkezi otoriteye bağlı olmaması ve işlemlerin gerçekleştirilmesinde üçüncü bir tarafın bulunmamasıdır. İşlemlerin doğrulanması karşılıklı mutabakat esasına göre gerçekleştirilmektedir. Kripto para sisteminin diğer bir özelliği yapılan işlemlerin geri dönüşünün olmamasıdır. Eğer kripto para transferi gerçekleştirilmiş ve karşılığında bir bedel ödenmişse ise artık o paranın geri dönüşü mümkün olmamaktadır. Ayrıca özel anahtarınızın ya da sanal cüzdanınızın ele geçirilmesi durumunda, bazı istisnaları olmakla birlikte çalınan kripto paraların da geri dönüşü olmamaktadır. Önemli diğer bir özellik de kripto paraların hemen hepsinde arz miktarları bellidir ve ne zaman ne miktarda arz edilecekleri piyasaya çıkış aşamasında belirlenmektedir. (Çarkacıoğlu, 2016: 9).

Kripto para sistemleri belirli bir bölge ya da idareye bağlı olmadığından tümleştirilmiş ödeme ağının küresel erişimi bulunmaktadır ve bu özellik fonların dünyanın her yerinden kısa sürede pek çok faktöre bağlı olarak değişen belirli bir saniye veya dakika içinde transferine olanak sağlamaktadır (<https://coin.dance>). Ayrıca bu sistemde işlem ücretleri, geleneksel ödeme sistemlerinin aldığı ücretlerden çok daha azdır. Ücretler transfer edilen tutara göre değil işlemin byte olarak ölçülen büyüklüğüne göre belirlenir. Yani yüksek miktarda gerçekleşen dolar işlemleri ile 1 \$’lık başka bir işlem aynı masrafla yapılabilmektedir. Dolayısıyla yüksek miktardaki transferlerle \$1 gibi düşük miktardaki transferlerde de aynı miktarda masraf alındığı için bitcoin gibi transfer ücreti yüksek majör kripto paraların mikro ödemeler için kullanılması daha yüksek maliyet doğurur.

Fonların transfer edilmesi ve ağ tarafından onaylanması sonrası ödemeler geri alınamamaktadır. Bu durum düşük maliyetlerden kar sağlayan ve iade sorunundan korunmak isteyen ticari işletmelere büyük avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca kullanıcılar sadece genel anahtardan oluşan kripto para adreslerinden belirlendiği için iletişim, kredi kartı numarası ve şifresi gibi kişisel bilgilerin, sağlam olmayan güvenlik ihlallerine açık sunucularda saklanmasına gerek kalmamaktadır (Gültekin ve Bulut, 2019: 13).

6. KRİPTO PARA SİSTEMİNİN İŞLEYİŞ MEKANİZMASI

Kripto paralar özel şahısların oluşturduğu ve kendine özgü bir formatta tutulan sanal para olması ve bir yazılım programı vasıtasıyla protokol sonucu oluşturulan bir elektronik para birimi niteliğine sahip olmasından dolayı dünya çapında anlık eşler arası (P2P) işlemlerin gerçekleştirilebilmesine ve dolayısıyla ödemelerin düşük, hatta sıfır işlem maliyetiyle yapılmasına izin vermektedir. Paranın emisyonu ve kontrolü ile görevli bir merkezi para otoritesine bağlı olmamak için, kripto para işlemleri peer-to-peer (eşlerarası) yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Bu sistemde, kripto para değerini manipüle etmek ya da para birimini fazla üreterek enflasyon meydana getirmek mümkün değildir. İşlemler ve kripto para oluşumu sistemin kendisi tarafından yönetilmektedir; “madencilik” olarak bilinen süreçle kontrollü ve merkeziyetçi olmayan bir şekilde para oluşturulması söz konusu olmaktadır (Inteco, 2018: 4).

Sistemin sağlıklı işleyebilmesi açısından madencilerin iki önemli görevi vardır. Birincisi, önceki işlemlerin doğruluğunu kontrol etmek, ikincisi ise sisteme yeni paranın sürülmesidir (Courtois ve Bahack, 2014: 1). Madencilik gücü ne kadar çok olursa eşitliğin çözülmesindeki şans o ölçüde artacaktır. Bu ödül sistemi madencilerin kaynaklarını sistemin işlemesi için kullanmaları konusunda bir teşvik sağlar ve kripto paraların merkezi olmayan yapısını korumak için bu oldukça kritik önem taşır (Eyal ve Sirer, 2014: 12).

İşlemlerin güvenliği, kriptografi kullanılarak sağlanmaktadır. Kripto paraları yalnızca sahipleri harcayabilmekte ve bir işlem için kullanabilmektedir. Geleneksel para sistemlerinde etkinliği olan denetim ve kontrol mekanizmalarının kripto para sistemlerinde bir etkinliği bulunmamaktadır. Ancak kripto para sistemini oluşturan ve yönetenler sistemin

bir nevi merkez bankası rolündedirler ve güvenlik önlemlerini yine bilgisayar işletim sistemlerini kullanarak gerçekleştirmektedirler (Inteco, 2018: 5-6).

Kripto para sisteminde en önemli özellik olarak gizlilik ve şifre sistemi ön plana çıkmaktadır. Sistem kendine özgü güvenlik sistemine sahip olduğundan, katılımcılar anonim değildir yalnızca kimlikleri gizli tutulmaktadır. Bu sistemde adresler arasındaki işlemler halka açıktır. Bununla birlikte, ilk bakışta, yalnızca rastgele sayılar görülebilmektedir. Bu sayılar içinde her cüzdanın kendisine özgü bir şifresi bulunmaktadır. Katılımcıların bu rastgele sayıları görmesine rağmen farklı katılımcıların cüzdanlarına girişler ve gerçek kimliklerine ulaşması şifreler sayesinde zorlaştırılmış olmaktadır. Satıcılar ve kripto para kullanıcıları sahip oldukları kripto para miktarını kendi şifrelerini kullanarak transfer etmektedirler. Böylelikle sanal paranın yeni sahibi kendi şifresini oluşturarak mülkiyeti ele geçirmektedir. Kısacası kripto para sisteminde paranın mülkiyeti, sadece hackerler tarafından şifrenin kırılması, çalınması ya da kullanıcıların kendi rızası ile başkasına satmasıyla gerçekleşebilmektedir (Seitzinger ve diğ., 2015: 3).

7. DÜNYADA KRİPTO PARA SİSTEMİNE YÖNELİK BAKIŞ AÇILARI VE UYGULAMALAR

Kripto paraların dünya genelinde yaygınlık kazanmasıyla kripto paraların alınıp satıldığı özel piyasalar oluşarak taraflar arasında ödeme aracı olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Zaman içerisinde önemli bir hacme ulaşan kripto para piyasası Devletler, Uluslararası Kuruluşlar ve Merkez Bankalarının da dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte, kripto paraların öncüsü olan bitcoin başta olmak üzere kripto paralara yönelik farklı bakış açıları, uygulamalar ve değerlendirmeler de söz konusudur. Günümüzde kendi kripto parasını geliştirmeye çalışan Çin ve bazı Asya ülkeleri dışında yerli veya yabancı kripto varlıklara yönelik ciddi bir yaptırım yapan ülkeler bulunmamaktadır (Aslan, 2018: 15).

Amerika Birleşik Devletlerini temsilen IMF Başkanı Christine Lagarde, 29 Eylül 2017 tarihinde Bank of England (BoE) Konferansında yaptığı konuşmasında kripto paralara ilişkin önemli açıklamalarda bulunmuştur. Lagarde, bitcoin başta olmak üzere kripto paraların mevcut sistem için tehlike oluşturmamakla birlikte kripto paraların fazla oynak ve riskli olduğu değerlendirmelerinde

bulunmuştur. Düzenleyici otoriteler için kripto paraları oldukça karmaşık bulan Lagarde, kripto paraların tamamen yok sayılmasının ise akıllıca olmayacağını ifade etmiştir. IMF Başkanı, istikrarlı olmayan paralara sahip olan ülkelerde Dolar gibi başka ülkelerin para birimleri yerine kripto paraların daha çok talep görebileceğini öngörmektedir. Vatandaşların kripto paraların zaman içerisinde daha istikrarlı bir hale geleceğine yönelik beklentilerinin ise bunun en önemli dayanağı olduğunu değerlendirmektedir. Lagarde, ekonomilerin dönüşümüne bağlı olarak Merkez Bankalarının yapacağı en iyi işin etkin para politikalarına devam etmek ve yeni fikirlere ve taleplere açık olmak olduğunu vurgulamıştır. Nitekim mevcut kripto paraların riskli ve oynak kalması neticesinde, vatandaşların da Merkez Bankalarından ulusal para olarak işlem göreceği dijital platformlarının oluşturulmasına yönelik talebin olabileceğini ifade etmiştir (<https://www.imf.org>).

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) Başkanı Agustin Carstens yayınladığı makalede, kripto paraların tanım olarak bilinen para türlerinden hiçbirinin kapsamına girmediğini belirtmiştir. Carstens'a göre, istikrarsız oluşlarından dolayı bir ödeme veya değer saklama aracı olarak güvenli değildir. Yeni teknolojiler hayatı kolaylaştırma kolaylığına sahip olsalar da, kripto paraların mevcut yapısı bu durum için iyi bir örnek teşkil etmemektedir. Bu nedenle, Merkez Bankaları gerekli görülmesi durumunda müdahale için hazır bulunmak zorundadır. Böylece, finansal sistemde geniş bir alanda hizmet veren kurumsal altyapının destekleyeceği kripto paralar yasal bir şekilde bürünecektir. Bu ise Merkez Bankalarının sorumluluk alanına girmektedir. Bu doğrultuda, Merkez Bankaları ve Finansal Otoriteler iki noktaya dikkat etmelidir. Birincisi, kripto paraların reel para birimleriyle olan ilişkisinin sorunsuz olması sağlanmalıdır. İkinci nokta ise, her iki para için eşit şartların oluşturulmasıdır. Her iki para için de istisnasız aynı risk ve aynı düzenlemeler geçerli olmalıdır (Carstens, 2018: 22).

18 Mart 2013 tarihinde, ABD Hazine Bakanlığı Finansal Suçlarla Mücadele Birimi (FinCEN) kripto paraların yönetimi, alım-satımı ve kullanılmasına ilişkin FinCEN düzenlemelerinin uygulanabilirliğine yönelik bir rehber yayınlamıştır. Kripto para kullanıcıları tescil, raporlama ve kayıt tutma zorunluluklarından muaf tutulmuştur. Ancak yönetici konumunda bulunan kişiler ilgili düzenlemelere uymak zorundadır. FinCEN kripto paraların ulusal para kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bununla

birlikte, açıklamada çevrilebilir kripto paralara değinilmiş, bu tip kripto paraların reel para birimleri karşısında bir değeri olduğu ve reel para gibi işlem gördüğü ifade edilmiştir (Network, F. C. E., 2013: 67).

Çin 2013 yılının aralık ayından itibaren bankalar ve finansal kurumların kripto paralar ile ticari faaliyetlerde bulunmalarını yasaklamış, özel şirketler ve bireyler içinse herhangi bir kısıtlama yapmamıştır. Ancak Çin, 2017 yılı Eylül ayında ICO vasıtasıyla yasadışı kaynak sağlama faaliyetlerini yasakladığını açıklamakla birlikte bu kripto paraların tamamen yasaklanması anlamına gelmemektedir. Diğer bir ifade ile, kişilerin kripto para bulundurmalarında bir sakınca görülmemiştir. Çin bu düzenlemesiyle, son dönemde çok hızlı bir artış gösteren piyasada oluşacak balonların olası olumsuz etkilerine karşı önlem almıştır. Çin Merkez Bankası (PBoC), Çin Menkul Kıymet Düzenleme Komisyonu (CSRC), Çin Bankacılık Düzenleme Komisyonu (CBRC) ve diğer birimler ortak deklarasyonla ICO'yu tamamlayan kişi ve kuruluşların elde edilen fonların geri iadesine ilişkin gereken çalışmaları yapması gerektiğini ifade etmiştir. Bildiride, gelecekte yapılacak ICO'ların şiddetle cezalandırılacağı da belirtilmiş; finansal ve ticaret platformlarında kripto paraların yasal paralarla olan ticareti de yasaklanmış ve bankalar ICO hizmeti vermekten men edilmiştir (Çetiner, 2018:10-11).

Dijital para piyasasının, ülke ekonomilerine olan etkisi ve ulusal para birimleri yerine ikame edilmesi durumu dünyada büyük tartışmalara yol açmaktadır. Yakın bir zamanda çoğu ülkenin, ticari-elektronik veri tabanlarını ve kendilerine ait yerel kripto paralarını geliştirmeleri beklenmektedir. Eyerel kripto para yatırımına en çok çalışan ülkelerin başında ise Japonya, Estonya, Rusya gelmektedir. Dünyada kripto paraların yasadışı ilan edilip yasaklandığı ülkeler de söz konusudur. Bunlar gelişmemiş ülkeler kategorisinde yer alan, Bangladeş, Bolivya, Ekvator, Kırgızistan, Nepal dir. Asya'da ve bazı bölgelerde resmi ödemelerde kullanılan kripto paralar, Avustralya'nın doğusundaki Vanuatu'da 44 bitcoin karşılığında vatandaşlık hakkı sağlamaktadır. Ayrıca Chicago Borsası, bitcoini 2018 yılında vadeli işlemlerde kullanıma açmıştır (Çetiner, 2018: 10).

Rusya ise 2017 Ekim ayında kendi kripto para birimini üreteceğini ve isminin Kripto Ruble olacağını ve bu kripto para biriminin resmi para birimi ile değiştirilebileceğini açıklamıştır. Kazakistan da hükümet destekli olarak Astana Uluslararası Finans Merkezi vasıtasıyla kendisine ait bir kripto para birimi oluşturma isteğini açıklamıştır. Aynı şekilde İspanya'nın Katalonya bölgesi ve

Abhazya Cumhuriyeti de kendi kripto para birimlerini oluşturmak istediklerini belirtmişlerdir. Türkiye’de de özellikle blockchainin daha fazla anlaşılabilmesi adına Merkez Bankası tarafından bir ekip oluşturulmuştur. Ülkelerin ve hükümetlerin yanı sıra finansal kurumlar da alternatif kripto para birimleri ortaya çıkarmak için çalışmalar yapmaktadır. Bunlar arasında Sveriges Riksbank, The Bank of Canada, Deutsche Bundesbank, Dutch National Bank ve People’s Bank of China gibi kuruluşlar bulunmaktadır (Dulupçu ve diğ., 2017: 22). 2018 yılının Şubat ayında yapılan açıklamalara göre Japonya kripto paralardan vergi alınacağı, Dubai kripto para birimleri ile gayrimenkul satışı yapılabileceği, ABD Arizona eyaletinin ise vergi ödemelerini kripto para birimleri ile gerçekleştirebileceği ifade edilmiştir (<https://coin-turk.com>).

8. KRİPTO PARA SİSTEMLERİNİN AVANTAJLARI

Kripto paranın birimlerinin en önemli avantajlarından birisi yapılan işlemler hızla sonuçlanmaktadır, işlem ücretleri ucuzdur, İbraz ve işlemi durdurma ya da geri çekme imkânı yoktur. Ödeme bilgilerinin üçüncü bir şahıslar tarafından ele geçirilmesi mümkün değildir. Blockchain sistemi sayesinde kripto paraların saklanması daha kolaydır ve saklamak için bankaya gerek duyulmamaktadır. Kripto para birimleri ile aracısız ve teminat olmadan işlem yapılması mümkündür. İnternet ortamında gerçekleşen işlemlere şeffaf ve anlık olarak ulaşılabilir (Bilir ve Çay, 2016: 9). Kripto paraların enflasyon riski düşüktür, reel para arzındaki artışlar enflasyon artışına sebep olurken, kripto para birimleri, özellikle bitcoin sonu olan bir sistem olması nedeniyle enflasyona sebep olmamaktadır. Geleneksel para birimleri ile karşılaştırıldığında kripto para birimlerinin çökme riski daha azdır. Hiperenflasyondan kaynaklı olarak reel para birimlerinde meydana gelen çöküşler, kripto paraların merkezi bir otoriteye bağlı olmamasından dolayı herhangi bir etkiye sahip değildir (<http://www.hurriyet.com.tr>).

Kripto para sisteminde gönderici kendi cüzdanından bir başka cüzdan sahibine para yolladığında bu işlemler şifrelenmiş dosyalar ile yapılmakta, kimin kime para yolladığı ya da kimin kimden para aldığını yalnızca kod olarak görebilmektedir. Küresel açıdan para transferi için etkin bir yöntem olması ve transferin vergilendirilemiyor ve takip edilemiyor oluşu da

sistemi çekici kılmaktadır. Kripto para birimleri bir merkez bankasına bağımlı olmadığından ve arada bir aracı kurumun bulunmayışından dolayı manipülasyon ya da enflasyondan etkilenmemektedir. Bu sayede transferlerdeki işlem maliyetleri azalmakta transferin hızı ise artmakta böylece de zaman tasarrufu sağlanmaktadır. Ayrıca sistemin kendine özel bir şifreleme tekniğinin olması güven ortamı sağlamaktadır. Bitcoin kullanımı ile örneğin mobil ödemelerde imza atmadan, kredi kartı kullanmadan, pin kodu girmeden ödeme yapılması mümkündür. Dijital cüzdanlarda saklanan kripto para birimleri ile yapılacak ödemeleri kabul etmenin tek yolu kripto para dijital cüzdan uygulamasındaki kodun telefonun ekranından taranmasıdır. Kripto para birimi ile dünyanın her yerinden hiçbir ücret ödmeden banka aracısız transfer yapılabilmektedir. Yeni bir teknoloji olmasından dolayı kripto para birimleri ile ilgili olarak hem ülkemizde hem de dünyada tam anlamıyla yasal düzenlemeler yapılmamış olmasına rağmen, sistemi kullanan herkesi kapsayan ve koruyan yasalar getirilmesi beklenmektedir. (Yüksel, 2015: 201-202).

Bitcoinin de içinde olduğu blockchain tabanlı ödeme sistemlerinin en önemli avantajı, kayıtların yönetimi ve verilerin katılımcılar arasında paylaşılmasının mümkün olmasıdır. Veri kayıt sistemi olması nedeniyle sistemin izlenebilirlik özelliği son derece önemlidir. Takip edilebilirlik olgusu, yetkili bir katılımcının kayıtların geçişini doğrulayabilmesine izin vererek verinin kayıplara, muhtemel zararlara karşı korunması sağlamaktadır. Böylelikle tüm kayıtların işlem geçmişlerine erişim hızla sağlanabilmektedir (Üzer, 2017: 90).

9. KRİPTO PARA SİSTEMİNİN DEZAVANTAJLARI

Kripto para birimlerinin avantajlarının yanında bazı dezavantajları da söz konusudur. Bu dezavantajlara bakıldığında, kripto para birimleri resmi ya da özel kuruluşlar tarafından ihraç edilmeyip karşılığında da güvencesi olmayan bir sanal para birimi olduklarından gerek yapısı gerekse de işleyişiyle kanun kapsamında elektronik para olarak nitelendirilmemekte, bu sebeple ilgili kanun çerçevesinde gözetim ve denetimi mümkün görülmektedir.

Çok sayıda işletme, işlemlerini gerçekleştirirken kripto para birimlerini kabul edip kullanırken bu para birimlerine güvenmeyen işletmeler de bulunmaktadır. Kripto para birimleri, reel paraya göre daha az kullanılmaktadır. Bu durum

kripto para birimlerinin daha az işlem hacminin olmasına neden olurken aynı zamanda küçük olaylar karşısında da daha fazla dalgalanma yaşamasına sebep olmaktadır. Böylece kripto para birimi kullanıcılarının trendleri belirlemesi zorlaşmaktadır. Kripto para birimleri hükümetler tarafından çok iyi tanınmadığından karşılaşılan problemler ile alakalı hukuki olarak muhatap bulmak mümkün değildir. Ayrıca kripto para birimlerinin işleme alındığı elektronik ortamlarda sürekli güncellemeler yapılması sebebiyle, kullanıcıların sistemi yakından takip etmemesi sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Yüksel, 2015: 197).

Diğer bir dezavantaj ise piyasadaki toplam bitcoin sayısı 21 milyona ulaşmış bitcoin arzı bittiğinde kredi durumunun mümkün olmamasıdır. Çünkü kredi faizini karşılayabilecek yeni bitcoin mevcut değildir. Bitcoin fiyatlarındaki günlük artış ve azalışlar o kadar fazladır ki, bu durum gerçek değerinin oluşmasında net bir durumu yansıtmadığından fiyat riski oluşturmaktadır. Ayrıca sistem operasyonel hatalara açıktır, çünkü yapılan işlemler geri alınamamaktadır (Sönmez, 2014: 12).

Bitcoin kullanımlarında bir başka sorun çifte kullanımdır. Dijital dünyada bilginin kopyalanma ihtimalinden dolayı birden fazla kez bitcoin kullanmak mümkündür. Ayrıca dijital bir imzanın taklit edilmesinin ve bu taklitin orijinalinden ayırt edilmesinin imkansız olmasından dolayı sistemin gizli anahtarlar aracılığıyla güvenlik altına alınması gerekmektedir. Kripto para birimlerinin en büyük dezavantajlarından bir diğeri ise, bu sistemdeki paraların kara para aklama işlemlerine açık olması dolayısıyla devletler tarafından yasaklanma ihtimalinin yüksekliğidir. Ortaya çıkabilecek bir yasaklama durumunda söz konusu paraların aniden büyük değer kaybetmesi hatta değersiz kalması kaçınılmaz olabilecektir (Eğilmez, 2017: 3).

Kripto para sistemlerindeki kazançlar vergiye tabii değildir ve mükelleflerin anonim olması, mükellefler hakkında bilgi alınmasına imkân vermemektedir. Diğer yandan kripto para birimlerinin finansal kurumlara bağlı olmaması, hükümetlerin deniz aşırı vergi kaçırmaya ilişkin bilgileri elde edememesine neden olmaktadır. Ayrıca kripto para birimlerinin popülerliğinin artması durumunda, vergi cenneti olarak kabul gören deniz aşırı banka hesaplarını kullanarak vergi kaçıranların, geleneksel vergi kaçırma yönteminden daha etkin bir yöntem olan kripto paraları tercih etmelerini mümkün kılmaktadır. Hükümetler ise kripto paraların gizliliği ve takip edilememesi nedeniyle bu konu ile ilgili olarak herhangi bir yaptırımda bulunamamaktadır (Marian, 2016: 921).

10. KRİPTO PARA VE ARZININ TÜRKİYE'DEKİ YASAL STATÜSÜ VE MEVCUT DURUMU

Kripto paraların ülkemizde hukuksal anlamda bir tanımı bulunmamaktadır. Kripto para olgusu Elektronik Paraya ilişkin 6493 sayılı 'Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun' kapsamında değerlendirildiğinde kripto paraların ödeme aracı olmadığı ve bu tanıma uymadığını görülmektedir. Ayrıca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ve Sermaye Piyasası Kurulunun açıklamaları da benzer doğrultudadır. Bu bağlamda literatürde 'Kripto Para' kavramı telaffuz edilse de gerçekte hukukumuzda 'Para' olarak hukuksal statüde terminolojik olarak tanımlanması birçok ülkede de görüldüğü gibi yapılmamıştır. Yasal olarak kripto paraların tanımı yapılmaması ICO ve Kripto Paraların "Yasaktır" anlamına gelmemektedir. 'Kanunilik İlkesi' gereğince kanun olmadan bir eylemin, bir işlemin yasak olması düşünülemez.

ICO projelerinin Türkiye'de gerçekleştirilmesinde herhangi bir hukuksal engel veya yaptırım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ICO projelerinde ortaya konulan taahhütler yerine getirilmediği ve makul gerekçe de sunulmadığı takdirde 'yatırımcıların' şikayeti ile ICO yargı mercileri tarafından incelemeye alınacaktır. Bu sebeple yapılacak ICO'nun gerçeğe uygun ve güvenilir bir şekilde yapılması büyük önem taşımaktadır. Öncelikle ICO yapacakların ileride olabilecek her türlü düzenlemelere hazırlıklı olmaları, yatırımcılara karşı son derece şeffaf olmaları, 'Road Map' olarak nitelendirilen proje faaliyet çizelgesine uymaları zorunludur (Baktaş, 2018: 285).

BDKK'nın 27.06.2013 tarihinde yayımlanan 6493 Sayılı "Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun" ile "elektronik para" kavramı kanun kapsamında olmasına rağmen kripto para ihraç edecek kurumun bu paraya karşılık ayırmış olduğu fonu sürekli olarak bir hesapta tutmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum kripto para sisteminin işleyiş yapısına aykırı bir yaklaşımdır. Bu sebepten dolayı hükümet 25.11.2013 tarihinde söz konusu durumda ortaya çıkabilecek riskler nedeniyle kripto para birimlerinin elektronik para olarak kabul edilmediğini belirtmiştir. Bu bağlamda IMF'nin 2016 yılında yayınlamış olduğu rapor neticesinde elektronik para türleri olarak dijital, sanal ve kripto

para kavramlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi uygun görülmüştür (Khalilov ve diğ., 2017: 6).

2017 yılında Türkiye’de kripto paralar ile ilgili oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye’de ilk kez TCMB kripto paralar ve bunların beraberinde getirdiği çok yönlü etkileri incelemek ve raporlamak için 2017’de bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Bu çalışma grubu, dijital teknolojileri ve bunların ekonomik etkilerinin ölçümlemek üzere görevlendirilmiştir (Kızıl ve diğ., 2019: 49).

1 Mart 2018’de İstanbul’da Blockchain ve kripto para birimi hakkında, uzman görüşlerinin alındığı ‘Blockchain & Bitcoin Conference Turkey’ adlı bir konferans düzenlenmiştir. Konferansın ana konuları olarak, blok zincirin önemi, kripto para birimlerinin dünya ekonomisindeki yeri, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin yeni teknolojiler alanındaki stratejisi ve sektörün yasal düzenlemeleri şeklinde listelenebilir. Türkiye’deki blok zinciri ve kripto para mevzuatı, sektörün bu konferanstaki en önemli konusu olmuştur. Bu konferansta aynı zamanda blok zinciri teknolojileri ile ilgili Türkiye’deki mevzuat, diğer ülkelerdeki mevzuatlar ile karşılaştırılmıştır. Otoriteler ve konunun uzmanları tarafından karşılaştırmalı anlatımlar gerçekleştirilmiştir. Belirtilen hususların yanında, blok zincirinin farklı alanlarda kullanılması önerileri de konferansta büyük ses getirmiştir. Uzmanların konuşmalarının yanında, Türkiye’de blok zincirin ve kripto paranın kullanımı hakkında müzakereler gerçekleştirilmiştir. Mevcut durumda Türkiye’de Türk Lirası ile alım-satım yapılması mümkün olan üç farklı Bitcoin Borsası vardır. Bunlar, BTC Turk, Koinim, Paribu’dur (<https://turkey.bc.events>).

Kripto para sistemi Türkiye’de ilk olarak KKTC’de kurulan BTC Turk adlı web sitesi ile uygulamaya konulmuştur. Bu site Türkiye’de kripto para birimi olan bitcoinin satışını yapan ve bitcoin borsası niteliğinde çalışan ilk sanal para birimi platformu olmuştur. Firmanın KKTC’de kurulmasının sebeplerinin başında Türkiye’de kripto para birimlerine yönelik herhangi bir düzenlemenin olmaması gelmektedir. İlerleyen dönemlerde bitcoin borsası olarak Koinim ve Takascoin siteleri kurulmuş Takascoin bir süre sonra kapanmıştır. Ardından elektronik takas platformu olarak ön plana çıkan Koinex gündeme gelmiştir. Bu platform, bitcoin, litecoin, BTC-e Code USD, OKPAY USD ve Perfect Money USD gibi kripto para birimleri arasında takasları gerçekleştirmektedir. Ayrıca Türkiye içindeki tüm bankalardan TL cinsinden para yatırma

ya da Visa/Mastercard kullanımıyla söz konusu kripto paralar satın alınabilmektedir (Üzer, 2017: 115).

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de Kripto paraların amiral gemisi olarak görülen bitcoin’in popülaritesi 2009’dan bugüne sürekli olarak artmakta, kullanımı her geçen gün daha da yaygınlaşmaktadır. Türkiye’de kripto para birimlerinin kullanımı farklı şehirlerde ve çeşitli sektörlerde sıklıkla görülebilmektedir: avukatlık, danışmanlık, bilişim ve müteahhitlik ücretlerinden futbolcu transfer bedeline, alış-veriş merkezi veya havaalanında kurulan kiosklarda satın alıp anında harcamaya ve tatil rezervasyonu yapmaya kadar çok geniş bir alanda kripto para kullanımı bulunmaktadır. Ülkemizde bitcoin ile ilk kripto para ATM’si İstanbul Atatürk Havalimanı’nda açılmıştır. Ayrıca Türkiye’de çalışanlarına kripto para ile ödeme yapan firmalar dahi mevcuttur. Türk Lirası ile kripto para alıp satmanın da mümkün olduğu borsalar hizmet vermektedir. Blockchain teknolojisinin gün geçtikçe daha da fazla yaygınlaşacağı, yakın zamanda ise sağlık, posta hizmetleri ile bankacılık işlemlerinin bulunulan yerden online olarak yapılacağı öngörülmektedir (Dizkırıcı ve Gökğöz, 2018: 98).

Ulusal ve uluslararası düzeyde kripto para biriminin ne olduğu; para, emtia, menkul değer veya başka bir şey olarak kabul edilip edilmeyeceği konularında tartışmalar yoğun olarak devam etmektedir. Çözüm noktasında yavaş ilerleyen hukuksal arayış sürecinin esas kaygı duyulan tarafı, ekonomiye ve finans piyasasına olumlu katkısı olacağı düşünülen bu teknolojik yeniliğin, gereksiz ve aşırı kuşkucu bakışlarla kısıtlamalar yapılarak önünün kesilmesi veya yanlış yönlendirilmesidir (Durdu, 2018: 3).

Dünyada birçok ülkede emsali olan yerli dijital para sistemi için Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası da bazı radikal adımlar atmaya başlamıştır. Ülkemizin 2019-2023 yıllarını kapsayan, başta ekonomi olmak üzere, birçok alanda izleyeceği politikaları içeren On Birinci Kalkınma Planının temel mali hedeflerine göre önümüzdeki dönemde blockchain tabanlı dijital merkez bankası parası uygulamaya konulacağı, söz konusu planda 249.5. başlığı altında “Blokzincir tabanlı dijital merkez bankası parası uygulamaya konulacaktır” ifadeleri ile belirtilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Başkanlığı, 2019: 42). Bu uygulama özellikle uzun vadeli dev teknoloji ağırlıklı projelerde optimal finansal kaynak bulmada zorluk çeken ülke girişimcileri için son derece önemli bir gelişmedir. Böylelikle yerli ve milli olarak hayata geçirilecek dijital paralarla mikro ve makro kalkınma

hedeflerine daha hızlı ve kolay ulaşabileceklerdir (<http://www.sbb.gov.tr>).

11. SONUÇ

Milenyumda süratle ilerleyen teknolojik gelişmelerle birlikte finans dünyasının teknolojiyle iç içe geçmiş bir sarmal yapı içerisinde varlığını sürdürmesi, beraberinde yeni finansal ürünleri ortaya çıkarmıştır. Söz konusu bu enstrümanların son dönemde en önemli ilgi odağı ve merak konusu kripto para arzı ve birimleri olmuştur. Kripto paraların bugün dünyadaki kullanım alanları ve işlem hacimleri nispeten sınırlı olarak görülse de hızlı bir gelişme trendi sergilediği söylenebilir. Öyle ki bugün özellikle büyük devletler ve finans kuruluşları tarafından kripto paralar dünya ekonomisinin geleceği olarak değerlendirilmektedir.

Bir değişim aracı ve değer ölçüsü olması hedefiyle finansal piyasaların kullanımına sunulan dijital para birimi kripto paraların ortaya çıkışını sağlayan birçok gelişme meydana gelmiş ve tüm bu gelişmeler kripto paraların finans dünyasında kullanımına zemin hazırlanmıştır. Bu gelişmelerin en önemli olanlarından biri ise blockchain sistemidir. İlk kripto para olan bitcoin'in bütün transfer işlemlerini sanal ortamda herkese açık olacak biçimde ve işlem sırasına göre blockchainle sıralamasıyla kripto paralar ile blockchain sisteminin yolları kesişmiştir. Finans dünyasında hızlı bir şekilde kabul gören kripto para birimleri kullanıcılarına sağlamış olduğu ucuz işlem ücretleri, işlemlerin şeffaflığı, düşük enflasyon riski, vergilendirmeden muaf olması, manipülasyondan etkilenmemesi, aracısız ve teminatsız işlem yapabilme gibi avantajlardan dolayı süratli bir şekilde yaygınlaşmaya devam etmektedir. Kripto para birimlerinin sağlamış olduğu avantajların yanında girişimcilerin sisteme temkinli yaklaşmasına neden olan dezavantajları da söz konusudur. Bu dezavantajlara, karşılığında bir güvencesi olmaması, kanuni açıdan gözetimi ve denetimi yapılamaması, yasadışı para transferlerine imkan tanınması, kara para aklama faaliyetlerinde kullanılabilmesi gibi durumlar örnek gösterilebilmektedir.

Girişimciler projelerini gerçekleştirebilmek için birçok alternatif üzerinde değerlendirme yapmaktadırlar. Projelerin hayata geçirilebilmesi için ihtiyacı olan fonların en optimal koşul ve şartlarda sağlanabilmesi önem arz etmektedir. Özellikle teknolojik alt yapı gerektiren projelerin hayata geçirilebilmesi için daha çok finansal kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır. Blockchain teknolojisi tabanlı kripto para sistemi sayesinde girişimciler, projelerini uluslararası sahada destek sağlamalarına fırsat veren

yeni bir yatırım desteği olan Initial Coin Offering "ICO" ile projelerini tanıtmaya ve uygulamaya koymaya fırsatı yakalamaktadırlar. Bundan 7-8 yıl öncesine kadar daha çok hızlı ve kolay para kazanma aracı olarak algılanan kripto paralar bugün gerçekten alternatif bir ödeme ve fonlama aracı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla 2014 yılından itibaren tüm dünyada büyük bir yankı uyandıran 'ICO' ve özellikle blockchain teknolojisi ile girişimcilerin kendi fikirlerini hayata geçirebilecekleri alternatif bir fon imkanı ortaya çıkarılmıştır.

Dünya geneline bakıldığında kripto para sistemlerini yasal olarak uygulayan ülkeler olmasına karşın yasaklanan ülkeler ve herhangi bir yasal düzenleme olmayan ülkeler de mevcuttur. Türkiye ise herhangi bir yasal düzenleme olmayan ülkeler arasında yer almakla birlikte birtakım yeni adımlar ve yasal alt yapı oluşturma çalışmaları başlamış bulunmaktadır. Şöyle ki, Resmi gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin İlk kalkınma planı olan 2019-2023 yıllarını kapsayan Birinci Kalkınma Planında mali piyasalara ilişkin hedefler başlığı altında blockchain tabanlı dijital merkez bankası parası uygulamaya geçirilmesi yer almaktadır. Bu hedeflerin gerçekleşmesi nispetinde yerli ve milli dijital paramız hem yurt içi hem de yurt dışı uluslararası arenada özellikle fonlama sıkıntısı çekilen devasa projelerde kullanılması mümkün olabilecektir. Bununla birlikte, Borsa İstanbul, TÜSİAD, Takas İstanbul, TÜBİTAK, Hazine Müsteşarlığı gibi kamu merkezli çok sayıda kurumsal yapının da söz konusu teknolojiyle ilgili geniş kapsamlı çalışmalar yaptıkları kamuoyunda paylaşılmaktadır.

Hem dünyada hem de Türkiye'de özellikle dev projelerde finansal kaynak ve yatırım aracı olarak hızlı bir yönelim ve büyüme trendinde olan kripto paralarının kullanılması fırsatının iyi değerlendirilmesi, gerekli regülasyon ve revizelerle yasal düzenlemelerin ivedilikle yapılarak etkin bir denetim sisteminin tesis edilmesi son derece önemlidir.

Diğer taraftan, kripto para kullanıcıların teknolojinin yeni olmasında kaynaklanan bilgi ve tecrübe eksiklerinin giderilmesi amacıyla konunun uzmanları tarafından bilgilendirme ve tanıtım toplantılarının süreklilik arz edecek şekilde yapılması, tanıtıcı broşür ve kitapçıkların dağıtılması faydalı olacaktır.

Kripto paralarının teorik ve uygulama açısından bilinirliğini artırmak amacıyla özel sektörde kendisini uzun yıllar kanıtlamış finansal kuruluşlarının da faal bir aktör olarak bu alana girmesinin sağlanması, girişimcilerin kripto paralara

ulaşılmasını kolaylaştırmakla birlikte güven ortamının güçlendirilmesini kolaylaştıracaktır.

Ülkemizde birçok zaman özellikle optimal şartlarda uzun vadeli finansal kaynak bulmada zorlanan girişimcilerimizin yeni bir fon kaynağı oluşturma ve kullanabilme kabiliyeti sağlayan kripto para fırsatlarını değerlendirebilmeleri nispetinde yurt içinde ve yurt dışında farklı başarı hikayeleri yazabileceği kuvvetle muhtemeldir. Böylelikle Türkiye'nin uzun soluklu stratejilerle kalkınma vizyonunu da güçlü bir şekilde gerçekleştirebileceği söylenebilir.

Sonuç olarak ülkemizde özellikle son yıllarda Maliye Bakanlığı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Merkez Bankası tarafından kripto para ve arzı ile ilgili çok yönlü ve kapsamlı platformlarda çalışmalar yapılarak yürütülmektedir. Ancak girişimcilerin kripto para ve arzı olgusuna çekimser ve temkinli yaklaşımlarına neden olan özellikle yasal statüde bir takım boşluklar, belirsizlikler devam etmektedir. Bu handikapların süratle giderilmesi ve sağlıklı bilgilendirilmelerin toplumun tüm kesimlerine ivedilikle ulaştırılması ölçüsünde arzu edilen hedeflere ulaşılabileceği öngörülebilir.

KAYNAKÇA

- Akcan, M. M. (2018). Kripto Para Piyasalarında Sürü Davranışının Ölçülmesi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alpago, H. (2018). "Bitcoin'den Selfcoin'e Kripto Para", Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi, Cit:3, Sayı:2, ss.411-428.
- Aslan, A. (2018). Kripto Para Olgusu Ve Blockchain Teknolojisi: Ekonomik Aktörlerin Tepkisi, Maliyet Analizi, Var Modeli Ve Granger Nedensellik Testi (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Bağış, B. (2019). Yeni Dönemin Finansman Araçları. SETA Yayınları. ss. 1-26
- Baktaş, S. (2018). Türkiye ve Dünya'da ICO ve Yasal Durumu. Legal Hukuk Dergisi. Sayı: 187. ss. 283-285
- Bilir, H., & Çay, Ş. (2016). Elektronik Para Ve Finansal Piyasalar Arasındaki İlişki. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(2), 21-31.
- Carstens, A. (2018). Money in The Digital Age: What Role for Central Banks?. Lecture at The House of Finance, Goethe University, Frankfurt, 6.
- Chen, Y. (2018), "Blockchain Tokens and The Potential Democratization of Entrepreneurship and Innovation." Business Horizons, <http://doi.org/10.1016/j.bus-hor.2018.03.006>
- Courtois, N. T., & Bahack, L. (2014). On Subversive Miner Strategies and Block with Holding Attack in Bitcoin Digital Currency. arXiv preprint arXiv:1402.1718.
- Çarkacıoğlu, A. (2016). Kripto-Para Bitcoin. Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Dairesi Araştırma Raporu.
- Çeker, S. M. (2018). Kripto Paralar Ve Ekonomik Etkileri. Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, Bitirme Tezi, İstanbul.
- Çetiner, M. (2018). Bitcoin (Kripto Para) ve Blok Zincirin Yeni Dünyaya Getirdikleri. İstanbul Sosyal Bilimler Dergisi, Spring, 20, 1-16.
- Chaum, D. (1983). Blind Signatures for Untraceable Payments. In Advances in Cryptology (pp. 199-203). Springer, Boston, MA.
- Dizkırıncı, A. S., & Gökgöz, A. (2018). Kripto Para Birimleri ve Türkiye'de Bitcoin Muhasebesi. Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies, 4(2), 92-105.
- Dulupçu, M. A., Yiyit, M., & Genç, A. G. (2017). Dijital Ekonominin Yükselen Yüzü: Bitcoin'in Değeri İle Bilinirliği Arasındaki İlişkinin Analizi The Rising Face Of The Digital Economy: The Analysis Of Relationship Between The Value Of Bitcon And Its Popularity. Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences, 22.
- Durbilmez, S. E. (2018). Blockchain Teknolojisinin Finans Sektöründeki Yeri Ve Uygulamaları. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durdu, E. (2018). Kripto Para Birimi Olarak Bitcoin ve Ceza Hukuku. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eğilmez, M. (2017). "Kripto Paralar, Bitcoin ve Blockchain", (<http://www.mahfiegilmez.com/2017/11/kripto-paralar-bitcoin-ve-blockchain.html>) Erişim:30.03.2018
- Eyal, I., & Sirer, E. G. (2018). Majority is Not Enough: Bitcoin Mining is Vulnerable. Communications of The ACM, 61(7), 95-102.
- Güleç, T.C. (2018). Blockchain Tabanlı Kripto Para Birimlerinin Mevcut Durumuna Dair Finansal Analizler Ve Geleceği. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gültekin, Y. (2017). Kripto Para Birimleri Ve Yatırım Aracı Olarak Kullanımı: Tarihsel Volatiliteleri Bağlamında Bir Değerlendirme. Samsun: Ondokuz MAYıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://coin.dance/stats/marketcap/historical>, Erişim Tarihi: 18.07.2019
- Gültekin, Y., Bulut, Y. (2019). Bitcoin Ekonomisi: Bitcoin Eko-Sisteminden Doğan Yeni Sektörler Ve Analizi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 3, Sayı 3. ss 82-92. <https://coin-turk.com/k/kriptopara-dunyasi>, Erişim Tarihi: 16.07.2019
- Inteco. (2018), BITCOIN, A Cryptographic Currency, www.inteco.es, erişim tarihi:18.01.2018 <http://www.blockchain.org.tr/bitcoin-ve-dijital-paranin-dunya-ulkelerine-gore-yasal-durumu/>, Erişim Tarihi: 17.07.2019
- Kızıl, C., Hanişoğlu, G.S., & Aslan T. (2019). Kripto Paraların Finansal Piyasalara Etkileri ve Muhasebeleştirilmesi. Bursa: Ekin Yayınevi. https://turkey.bc.events/tr?utm_source=pr_Volodina&utm_medium=anons_discount&utm_campaign=counturk, Erişim Tarihi 17.07.2019
- Khalilov, M. C., Gündebahar, M., & Kurtuluşlar, İ. (2017). Bitcoin ile Dünya ve Türkiye'deki Dijital Para Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme. Proceedings of 19. Akademik Bilişim Konferansı. <http://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/bitcoin-nedir-bitcoin-ile-nasil-para-kazanilir-bitcoin-kac-tl-40503040>, Erişim Tarihi:18.07.2019
- Marian, O.(2016). “Kripto Para Birimi Üstün Vergi Cenneti Mi?”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,74(2):919-930. <https://medium.com/@simabaktas/t%C3%BCrki%C3%9C%87ye-ve-d%C3%BCnyada-ico-ve-yasal-durumu-ef9827b3fcc5>, Erişim Tarihi: 19.07.2019
- Network, F. C. E. (2013). Application of FinCEN's Regulations to Persons Administering, Exchanging, or Using Virtual Currencies. United States Department of the Treasury. <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/On-Birinci-Kalkinma-Plani.pdf> Erişim Tarihi: 24.08.2019
- Seitzinger, S.P., Gaffney, O., Brasseur, G., Broadgate, W., Ciais, P., Claussen, M., Erisman, J.W., Kiefer, T., Lancelot, C., Monks, P.S., Smyth, K., Syvitski, J. & Uematsu, M. (2015). International Geosphere-Biosphere Programme and Earth system science: Three decades of co-evolution. *Anthropocene*, 12, 3–16. <https://nakamotoinstitute.org/finney/rpow/>, Erişim Tarihi: 24.08.2019
- Sönmez, A. (2014). Sanal Para Bitcoin. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 4(3), 11-12. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2017/09/28/sp092917-central-banking-and-fintech-a-brave-new-world>, Erişim Tarihi: 24.08.2019
- Tüfek, B. Ü. (2017). Elektronik Ödeme Araçları Ve Geleceğin Yaklaşımı Kripto Para. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Üzer, B. (2017).Sanal para birimleri. TCMB Ödeme Sistemleri Genel Müdürlüğü Uzman Yeterlilik Tezi. Ankara.
- Yüksel, A. E. (2015). Elektronik Para, Sanal Para, Bitcoin ve Linden Doları'na Hukuki Bir Bakış. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası(LXXIII), 173-220.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.activism.net/cypherpunk/manifesto.html>, Erişim Tarihi: 21.07.2019
- <http://www.hashcash.org>, Erişim Tarihi: 20.07.2019
- <http://www.weidai.com/bmoney.txt>, Erişim Tarihi: 21.07.2019

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARININ ADAPTASYONUNDA ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ROLÜ

ROLE OF THE ORGANIZATION CULTURE ON ADAPTATION OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS

Fırat ALTINKAYNAK ^{a*}

^{a*}Sorumlu Yazar, Dr.Öğr.Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, firat.altinkaynak@ozal.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0960-2254

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihçesi:

Gönderilme Tarihi: 14.01.2020

Düzenleme Tarihi: 07.02.2020

Kabul Tarihi: 08.02.2020

Anahtar Kelimeler: Örgüt

Kültürü, Uluslararası Muhasebe

Standartları Kurulu, Türk

Muhasebe Örgüt Kültürü

Jel Kodları: M14, M48

DERLEME

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate : % 14

ÖZET

Kültür; belirli bir toplumda, belirli bir zamanda yaygın olarak kullanılan ve ortak davranışsal özellikleri yansıtan normlar, değerler, inançlar ve gelenekler sistemi olarak, insanoğlunun düşünce yapısını şekillendirmektedir. Toplumların kültürel özellikleri doğrultusunda şekillenen “ Örgüt Kültürü” ise bir örgütün üyeleri tarafından, o örgütün uygulamalarında ortaya çıkan normlar ve tutumlar olarak kendini göstermektedir. Bu noktadan hareketle doğan bu çalışmanın amacı; uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarını hazırlayarak, tüm dünyaya deklare eden IASCF ve IASB örgütlerinin, kültürel yapısı ile Türk muhasebe sistemlerindeki örgüt kültürünü karşılaştırarak, iki örgüt kültürü arasındaki kültürel farklılıkları ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, nitel araştırma yöntemi ile yapılan çalışma sonucunda; birbirinden çok farklı iki örgütsel yapıya sahip bu yapılar arasındaki farklılıklar, kültürel bağlamda ortaya koyulmuştur. Bu durum, BOBİ FRS gibi her yıl yeni bir yapıyla çıkarılarak uygulamaya konulan, finansal raporlama çerçevelerinin, uzun vadede de devam edeceğini ve bu yakınsama - harmonizasyon çalışmalarının da, uluslararası muhasebe standartlarının adaptasyonu için büyük önem arz ettiğini bizlere göstermektedir.

ARTICLE INFO*Article history:**Received:* 14.01.2020*Revised:* 07.02.2020*Accepted:* 08.02.2020

Keywords: Organizational Culture, International Accounting Standards Board, Organizational Culture of Turkish Accounting
Jel Codes: M14, M48

ABSTRACT

Culture has been shaping the thinking of human beings that reflecting common behavioral characteristics how is like a system of norms, values, beliefs and traditions commonly used in a given society at a given time. "Organizational Culture" which is shaped in line with the cultural characteristics of societies, that manifests itself as the norms and attitudes that arise from the members of an organization. The aim of the study which was borned at this point is to compare the cultural structure of IASCF and IASB organizations which declare by preparing international accounting and financial reporting standards to the whole world with organizational culture in Turkish accounting systems and reveal the cultural differences between the two organizational cultures. The differences of these two different organizational structures have been put forward in the cultural context for this purpose as a result of the study which was conducted with qualitative research method. This situation shows to us that financial reporting frameworks, such as BOBİ FRS which are put into practice every year with a new structure, will continue in the long term and that convergence - harmonization studies are of great importance for the adaptation of international accounting standards.

1. GİRİŞ

İşletmeleri dış dünyaya tanıtan ve anlatan bir dil olan muhasebe sistemleri son yıllarda yakınsama çalışmaları ile ortak bir dile dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Her ne kadar küreselleşen dünya ticaretinin, sektörlerin veya iş dünyasının ihtiyaçları doğrultusunda muhasebe sistemleri şekillense dahi muhasebe uygulamaları ve ulusal muhasebe sistemlerine olan bağlılık ülkeden ülkeye halen farklılaşabilmektedir. Muhasebe sistem ve uygulamalarına olan bu bağlılık derecesi de, muhasebe sistemlerini oluşturan kurumların ve örgütlerin kültürel yapılarına dayanmaktadır.

Belirli bir toplumda, belirli bir zamanda yaygın olarak kullanılan, ortak davranışsal özellikleri yansıtan normlar, değerler, inançlar ve gelenekler olarak tanımlanan "Kültür"; insanoğlunun düşünce yapısının şekillenmesinde temel teşkil etmektedir. Örgüt kültürü ise bir örgütün üyeleri tarafından, o örgütün uygulamalarında kendini gösteren değerler olarak tanımlanabilmektedir. Bu doğrultuda örgüt kültürleri, gerek coğrafi şartların gerekse ırk özelliklerinin şekillendirdiği toplumsal kültürlere dayanmaktadır. Zira çoğu ülkede toplum kültürlerinin yapısı, sistemlerin nasıl yönetilebileceğini de belirlemektedir. Toplumsal kültürün ilgili toplumdaki örgüt ve kurumlara nasıl dokunduğu da, birçok çalışma tarafından ispat edilmekle beraber ülkedeki muhasebe sistemlerinin kurulumundan uygulanışına kadar, kültürel yapının bu süreci yönettiği de, yapılan birçok çalışmayla teyit edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında özellikle iktisadi ekollerde kültür çalışmalarıyla tüm dünyaca kabul görmüş Geert Hofstede'in, "Örgüt Kültürü" metodolojisi ile Gray' in "Muhasebe Kültür Modeli" nin etkileşimi, muhasebe sistemleri üzerinde teorik bağlamda analiz edilerek tablo halinde sunulmuştur. Bu doğrultuda her biri, birer örgütsel yapıya sahip olan, IASCF (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı) ile IASB' in (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu) kurul üyelerinin kültürel yapılarına da değinilerek, bu kurumların örgüt kültürü ortaya koyulmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümünde ise IASCF ve IASB' in yapısal örgüt kültürüyle Türk muhasebe sistemlerinde hakim olan örgüt kültürü karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda iki örgüt kültürü arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiş ve bu kültürel farklılıkların neler olduğu teker teker ortaya koyulmuştur. Bu durum ise uluslararası muhasebe standartlarının adaptasyonunda, yakınsama ve harmonizasyon çalışmalarının anlamını bir kat daha artırmakla beraber bu çalışmaların uzun vade de devam edeceğini de bizlere göstermektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Ticarette sınırların kalktığı küresel iş dünyasında, ticari işlemlerin kaydını ve raporlamasını yapan muhasebe sistemlerinin yapıları veya uygulayıcıları, örgütsel bir yapıya sahiptirler. Bu örgüt veya kurumlar, toplumsal kültür yapısından etkilenmekte ve bu kurumların muhasebe uygulamaları da, ilgili örgüt kültürü doğrultusunda hareket etmektedir. Bu bağlamda uluslararası ölçekte

yapılmış birçok, “Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarına Adaptasyon” konulu çalışma ve örgüt kültürü modellemesi bulunmaktadır.

Kanbur, Özyer ve Akyüz (2017) yaptıkları çalışmada, normatif örgütsel bağlılığın örgütsel vatandaşlık davranışı üzerinde etkilerini araştırmışlar ve çalışma sonucunda normatif örgüt yapısı ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu saptamışlardır.

Otlu ve Güdelci (2019) yaptıkları çalışmada, yakınsama çalışmaları doğrultusunda sürekli güncellenen ve uygulanmaya başlayan muhasebe ve finansal raporlama setlerinden biri olan BOBİ FRS nin uygulanışında ortaya çıkabilecek muhtemel etkileri teorik boyutta incelemişler. Çalışma sonucunda ülkelerin uluslararası standartlara geçişte fayda-maliyet analizine göre hareket etmeleri gerektiği vurgulanmış ve bu doğrultuda çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Kılıç ve Koçyiğit(2017) ekonometrik analiz ile yapmış oldukları çalışmada; toplum, kültür ve iş dünyasında yeni yöntemlerin kullanılması anlamına gelen “İnovasyon” ile “Sosyal Sermaye” konusunu Türkiye açısından analiz etmişler ve çalışma sonucunda her iki değişken arasında anlamlı ilişkiler tespit etmişlerdir.

Harrison ve Handy, yaptıkları çalışmalarda kültürleri; güç, rol, görev ve birey kültürü olarak 4 grupta sınıflamışlardır (Özdevecioğlu ve Çelik, 2009: 149). Bu model; örgüt kültürünü, örgüt üyelerinin davranışlarını, çalışma şekillerini ve düşüncelerini şekillendiren normlar sistemi olarak ele almaktadır(Arıkan, 2018: 21).

Parsons, Amerikalı bir psikolog olup, sosyal değerlerin, örgüt kültürünün oluşmasındaki katkıları üzerinde durmuştur. Parsons örgüt kültürü modeli, 4 boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; bütünleşme, amaca ulaşma, yasallık ve uyumdur. (Kavoğlu, 2009: 44).

Deal ve Kennedy’ nin geliştirdiği örgüt kültürü modelinde ise kültürü gözlemleyebilmek için, görülebilir göstergelerden faydalanılmıştır. Bu doğrultuda modelde, kültür biçimlerinin oluşmasına, işletmelerin stratejik kararlar alırken göz önüne alması gereken çevresel belirsizlik derecesi ve atılan adımların başarısı kapsamında örgütün çevresinden

aldığı geri bildirim hızı etki etmektedir (Arıkan, 2018: 18).

Vries ve Miller (1984), karizmatik, paranoid, çekingen, ihtiyatlı ve bürokratik kültür türlerini tanımlamışlardır. Cameron ve Quinn’in (1992) ise çok popüler olan; klan kültürü, hiyerarşi kültürü, adhokrasi kültürü ve pazar kültürü tipolojileri literatürde önemli bir yere sahiptir. Özellikle tüm iktisadi ve idari bilimler alanında tüm dünyaca kabul görmüş, Hofstede’nin 1980 yılında ilk defa ortaya koyarak sürekli geliştirdiği ve kültürel değerlerin ölçümünde kullanılan model ise literatürde kullanılan en yaygın model olmanın yanı sıra, örgütsel kültürün, kültürler arası karşılaştırılmasına rehberlik eden en iddialı teorik model olarak da kabul görmektedir(Öncül vd., 2016: 259). Dolayısıyla bu çalışma da, Hofstede’ in örgüt kültürü metodolojisi üzerinden yürütülecektir.

2.1. Hofstede’in Örgüt Kültürü Metodolojisi

Kültür çalışmalarıyla bilinen Geert J. Hofstede, 52 ayrı ülke ve yüz bin birey üzerinde yaptığı kültür çalışması ile halen dünyada başta iktisadi bilimler olmak üzere birçok bilim alanına da öncülük etmektedir. Bu çalışmalarında Hofstede, örgüt kültürünü 6 farklı boyutta açıklamaktadır. Bu boyutlar (<https://geert-hofstede.com>):

2.1.1. Açık-Kapalı Sistemler

Bu boyut; kurumun dış çevre ile olan bağ yapısını göstermekte olup, kurumun erişilebilirliği ile ilgilidir. Açık sisteme sahip kurum ve örgütlere yeni gelen işgörenler çok çabuk kabul görürler. Aynı şekilde piyasalardaki gelişmelere paralel olarak, oluşturulan yeni politikalar, stratejiler, yönetmelikler veya güncellemeler de, kurum tarafından hemen kabul görür ve uygulanır. Tam tersine kapalı sistemlere sahip kurumlarda ise gerek yeni politikalar, güncellemeler veya yönetmeliklerin kabul görmesi uzun zaman alır. Bu kurumlar dış dünyaya, arkalarını dönmüş, bir görünüm arz etmektedirler (<https://www.hofstedeinsights.com/models/organizational-culture/>).

2.1.2. İçten – Dıştan Yönelimli (normatif-pragmatik) Örgütler

İçten yönelimli kurum kültürlerinde, işgörenler yaptıkları işlerde, iş etiği ve dürüstlük ilkelerine bağlı kalmayı önemsemektedirler. İçten

yönelimli kurum kültüründe çalışan işgörenler, müşterileri için neyin iyi olduğunu çok iyi bildiklerini düşünerek, sadece etik kapsamında ve kendi düşünceleri ile hareket etmektedirler. Öte yandan dıştan yönelimli kültüre sahip kurumlarda ise sadece müşterinin ihtiyaçlarına odaklanılmıştır. Dolayısıyla dıştan yönelimli kurum kültürlerinde sonuçlar veya çıktılar her daim önem arz etmekte olup; etik davranışlardan ziyade pragmatik şekilde hareket etmek daha çok önem arz etmektedir (<https://www.hofstedeinsights.com/models/organisational-culture/>).

2.1.3. Profesyonel – Paroşiyal (yerel)Kültürler

Paroşiyal (yerel)kültürün hâkim olduğu toplumlarda ya da örgütlerde, profesyonel sistemlerden farklı olarak, sistemler ve uygulamalar uzmanlaşmaya dayanmaz. Gelenekçi yaklaşımların ve sosyal normların hakimiyetinde hüküm süren, paroşiyal kültürün, yenilikçi değişimler ve güncellemeler karşısındaki uyumu düşüktür. Aile şirketlerinin hüküm sürdüğü paroşiyal kültürlerde, değişim karşısında direnç, profesyonel kültürler nazaran çok daha güçlüdür. Profesyonel kültürler ise yenilikçi yaklaşımlara ve piyasalardaki gelişmelere çok daha açıktır(<https://www.hofstedeinsights.com/models/organisational-culture/>).

2.1.4. Süreç – Sonuç Odaklı Kültürler

Süreç odaklı kültüre sahip kurumlarda, yapılacak işin hangi süreçlerden geçeceği ve hangi yöntemlerle yapılacağı esastır. Süreç odaklı kültüre sahip kurum çalışanları için, “nasıl” sorusunun cevabı büyük önem arz etmektedir. Bu kültürlerde çalışan kişiler kendilerini, işin yapılma sürecinde riskten kaçınan birer birey olarak algırlar. Onlar için, işin “Nasıl?” yapılacağı önemlidir. Tam tersine, sonuç odaklı bir kültürde çalışanlar ise iş ciddi riskler getirirse dahi hedefe veya sonuca ulaşmak için herşeyi yaparlar. Sonuç odaklı kültüre sahip kurum çalışanları her şartta sonuca ulaşmak için, her daim kararlı tutum ve davranış sergilerler(<https://www.hofstedeinsights.com/models/organisational-culture/>).

2.1.5. İş – Çalışan Odaklı Kültürler

Kurumun veya örgütün yönetim felsefesi ile ilgili olan bu boyuta göre, çalışan odaklı kuruluşlarda, işin kaybedilmesi pahasına olsa bile, çalışanın gözetildiği bir yapıyı ifade etmektedir. Çalışan odaklı kurumlarda, çalışanların refahı, işin

başarısındaki en önemli etkidir. Tam aksine iş odaklı kuruluşlarda ise çalışanları kaybetmek pahasına olsa dahi görevi yerine getirmek veya işi başarıyla sonuçlandırmak her şeyden önce gelmektedir.

2.1.6. Sıkı – Serbest Denetimin Hakim Olduğu Kültürler

Bu boyut, kurum veya örgütteki iç yapılanma, disiplin ve denetim olgusunu ifade eder. Serbest denetimin ve yumuşak iş disiplininin egemen olduğu bir örgüt kültüründe, akıcı bir iç yapı, çok az kontrol ve disiplin vardır. Bu örgütlerde çok fazla doğaçlama ile beraber birçok sürpriz de ortaya çıkmaktadır. Sıkı denetimin ve katı bir çalışma disiplininin olduğu kurumlarda ise bunun tam tersi bir yapı izlenmektedir. Zira bu kurumlarda çalışanlar dakik ve aşırı ciddidir. Ayrıca maliyet kavramı, bu kurumlarda daha çok öne çıkmaktadır (<https://www.hofstedeinsights.com/models/organisational-culture/>).

2.2. Gray’in Muhasebe Kültürü Metodolojisi

Gray, Hofstede’in deklare ettiği kültür boyutlarından hareketle muhasebe kültüründeki uygulamaları doğrudan etkileyen ve “Muhasebe Değerleri” olarak adlandırdığı 4 tane kültür boyutu tanımlamıştır. Bu boyutlar aşağıda sıralanmaktadır(Karabınar, 2005:45-47):

2.2.1. Tekdüzelik – Esneklik

Toplumda uygulanagelen muhasebe uygulamalarının karşılaştırılabilir olması ve karşılaştırılabilirliğin sağlanması bakımından tekdüzelik; bütün işletmelerde benzer ve tutarlı muhasebe uygulamalarının olması gerektiğini belirtirken, esneklik; işletmelerin kendilerine özgü muhasebe uygulamalarını benimsemeleri durumunu ifade etmektedir (Gray, 1988:9). Dolayısıyla tekdüzelik derecesinin yüksek olması durumunda daha düşük derecede profesyonellikten ve daha yüksek derecede kurallara uyma yükümlülüğünden söz edilebilmektedir (Karabınar ve Kışlalıoğlu, 2014: 240).

Tek düzeci yaklaşım, tüm şirketlerde tek bir muhasebe politikası ve uygulamasının gerekliliğine vurgu yaparken, “Esneklik” muhasebe uygulamalarını her şirketin kendine özgü serbestiyle gerçekleştirmesini savunmaktadır. Bu kültürel boyut, sürekli yenilenen muhasebe standartlarının meslek

mensupları tarafından kabullenilme derecesini de göstermektedir.

2.2.2. Şeffaflık – Gizlilik

Bu boyut; sadece şirket yöneticilerini ilgilendiren bilgilerin mali tablolarda yer alması gerektiğini savunan bir muhasebe sistemine karşın daha şeffaf, daha fazla kamuya açık bir muhasebe sistemine vurgu yapar. Gizlilik derecesi, mali tablolarda hangi bilgilerin yer alıp almayacağını, açıklanacak bilginin kapsam ve düzeyini doğrudan etkiler. Bireysellik ile gizlilik arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Gizlilik ne kadar yüksekse mali tablolarda yer alan bilgi sayısı da o derece az olacaktır (Karabınar, 2005: 47-49).

2.2.3. Tutuculuk – İyimserlik

İyimserliğin hakim olduğu muhasebe sistemlerinde, gelecekteki olaylara karşı daha iyimser, kendi isteğini yapabilmek özgürlüğünün var olduğu, risk alabilen bir tutum sergilerken; tutucu muhasebe sistemlerinde belirsizlikle başa çıkabilmek için, daha ölçülü ölçüm yöntemlerini kullanan, riskten korkan bir tavır söz konusudur. Tutuculuğu yüksek olan muhasebe sistemlerinde, kullanılabilen ölçüm yöntemlerine bağımlılık daha kuvvetlidir (Choi, 2001:9). Bir ülkedeki eş-anlılık ve dışa dönüklük ne kadar yüksek ise tutuculuk da o kadar yüksek bir seyir izleyecektir (Karabınar, 2005: 47).

2.2.4. Statükoculuk – Uzmanlık

Bu boyut; bireysel veya profesyonel yorumların kullanımı, muhasebe konusunda gereksinim duyulan düzenlemelerin profesyonel meslek mensuplarının bizzat kendisi tarafından yapılmasına karşı resmi düzenlemelere uygunluğuna ve bu durumun kontrol edilmesi gerektiğine atıfta bulunur. Birinci durumda profesyonellikten söz edilirken; ikinci durumda, statükocu bir yaklaşım söz konusudur. Yüksek profesyonelliğe sahip örgütlerde, “kendi kendine yetme” durumu hakimdir. Düşük profesyonelliğe sahip kültürlerde ise herhangi bir aksi durum karşısında, resmi kurumlar tarafından müdahale edilme, beklentisi vardır. Bir ülkedeki “Profesyonellik” düzeyi, “Bireysellik” ile doğru orantılı bir görünüm arz etmektedir (Karabınar, 2005:45).

2.3. Hofstede’ in Örgüt Kültür Sınıflandırmasının Muhasebe Kültürleriyle Etkileşimi

Hofstede’in son yıllarda bilim dünyasına deklar etmiş olduğu ve 6 boyutta açıkladığı örgüt kültürü metodolojisi, Gray’in yıllar önce ortaya koyduğu “Muhasebe Kültür Değerleri” çalışmasını tamamlar niteliktedir. Bu bağlamda aşağıda, her bir örgüt kültürü boyutunun, “Muhasebe Kültürü” nü nasıl etkilediği ve ilgili kültüre nasıl yansıdığı tablo haline getirilerek gösterilmiştir:

Tablo 1: Hofstede’ in Örgüt Kültürü İle Gray’in Muhasebe Kültür Etkileşimi Tablosu

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ İLE MUHASEBE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ	ÖRGÜT KÜLTÜRÜ İLE MUHASEBE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ
Kapalı Sistemler → Tekdüze → Gizli → Tutucu → Statükocu	Açık Sistemler → Esnek → Şeffaf → İyimser → Uzman
Normatif Örgütler → Tekdüze → Gizli → Tutucu → Statükocu	Pragmatik Örgütler → Esnek → Şeffaf → İyimser → Uzman
Proşiyal Örgütler → Tekdüze → Gizli → Tutucu → Statükocu	Profesyonel Örgütler → Esnek → Şeffaf → İyimser → Uzman
Sonuç Odaklı Örgütler → Tekdüze → Gizli → Tutucu → Statükocu	Süreç Odaklı Örgütler → Esnek → Şeffaf → İyimser → Uzman
İş Odaklı Örgütler → Tekdüze → Gizli → Tutucu → Statükocu	Çalışan Odaklı Örgütler → Esnek → Şeffaf → İyimser → Uzman
Sıkı Denetime Tabi Örgütler → Tekdüze → Gizli → Tutucu → Statükocu	Serbest Denetime Tabi Örgütler → Esnek → Şeffaf → İyimser → Uzman

Yukarıdaki tabloda, paroşiyal kültürlerin aynı zamanda normatif ve kapalı bir sistem kültürüne sahip olduğu ve bu kültürlerin muhasebe uygulamalarının da; “Tekdüze, gizli, tutucu ve statükocu” bir kültürel eğilime sahip olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, “İş - Sonuç Odaklı ve Sıkı Denetim” e sahip kültürlerin hakim olduğu örgütlerin, muhasebe uygulamaları da; “Tekdüze, gizli, tutucu ve statükocu” bir kültürel eğilim göstermektedir.

“Süreç - Çalışan Odaklı” bir yapıya sahip ve “Profesyonellik” kültürü ile çalışan örgütlerin, “Açık” bir örgüt sistemine sahip olduğu görülmektedir. “Açık” bir örgüt sistemi ve “Profesyonellik” kültürü ile çalışan örgütlerin muhasebe uygulamaları da;

“Uzman, Esnek, Şeffaf ve İyimser” bir yapı izlemektedir. Aynı şekilde bu kültüre sahip örgütler; “Serbest Denetime Tabi ve Pragmatik” bir örgüt kültürüne de sahip örgütler olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. HOFSTEDE VE GRAY’IN MUHASEBE ÖRGÜT KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA TÜRK MUHASEBE KÜLTÜRÜNÜN YAPISI

Paroşiyal kültür gruplarının ağırlıkla hüküm sürdüğü Türkiye toplumlarında bağımlı, hiyerarşik, genellikle erişilmez üstler toplum ve iş dünyasında yerlerini alırlar. İdeal bir baba veya patron figürü ile yaşayan Türkiye toplumlarında güç merkezde toplanmakta olup, iş dünyasında çalışanlara ne yapmaları gerektiğinin söylenmesi beklenirken; çalışanlara inisiyatif verilmemektedir. Yöneticilere ve üstlere karşı çalışanların yaklaşımları her daim resmidir. Türkiye toplumlarında işgörenler ve kurumlar, gerek patronlar gerekse devlet tarafından, her daim kontrol altında tutulur ve bu bağlamda çalışanlar veya kurumlar, kurallara veya patronlara bel bağlarlar. Ayrıca bu toplumların iş dünyasında nepotizme de (adam kayırma, ayrımcı yaklaşım) sıklıkla rastlanmaktadır (<https://www.hofstedeinsights.com/product/compare-countries/>). Türkiye toplumlarında bilginin ve sırların merkezde toplanması, muhasebe kültürü açısından, Türk muhasebe kültürünün de “Gizli” bir yapıya bürünmesini sağlamıştır. Türk muhasebe kültürünün “Gizli” kültürel yapıya sahip olması da, Türk muhasebe kültürünü “Kapalı” bir sistem olarak kurgulamıştır.

Bireysel davranışsal özelliklerin çok yüksek olduğu Avrupa, Avusturalya ve Amerika kıtasının aksine Türkiye toplumlarında gruplar, bireylerden her daim önde gelmekte ve bu toplumlar kolektivist bir yapı sergilemektedirler. Bireyselliğin düşük olduğu Türk kültüründe, “Ben” olgusundan ziyade “Biz” olgusunun ön planda olduğu izlenmektedir. Toplumda veya iş dünyasında bireyler, sadakatle belli gruba veya devlete aidiyet duygusuyla yaşarlar (<https://www.hofstedeinsights.com/product/compare-countries/>). Gray’in muhasebe kültür metodolojisinde belirttiği gibi “Statükocu” muhasebe kültüründe, resmi düzenlemelere uygunluğa ve bu durumun kontrol edilmesi gerektiğine her daim ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca “Statükocu” muhasebe kültüründe, herhangi olumsuz bir durum karşısında da, resmi kurumların piyasalara müdahale beklentisi vardır. Karabınar’a göre ise bir ülkedeki bireysellik

ne kadar düşük ise statükoculuk o kadar yüksek, tam tersine bireysellik ne kadar yüksek ise profesyonellikte o kadar yüksek olacaktır (Karabınar S., 2005:45). Bu noktadan hareketle, devletin vergi kanunlarından köken alan ve her dönem vergi denetçileri tarafından denetlenen geleneksel Türk muhasebe kültürünün de “Profesyonellik” ten ziyade; “Statükocu” bir yapı izlediği net olarak görülebilmektedir. Bu doğrultuda “Statükocu” bir yapıya sahip Türk muhasebe kültürü, “Normatif” bir örgüt kültürüyle beraber “Sıkı Denetime Tabi” bir örgüt olarak da kendini göstermektedir.

Portekiz, İspanya, Arjantin veya Yunanistan gibi riskten ve belirsizlikten üst düzeyde kaçınan Türkiye toplum kültüründe, kaygının yeri çok büyüktür. Dolayısıyla bu ülkelerin iş dünyası reklamlarında, istenmeyen bir durumla karşılaşıldığında, para iadesi veya garanti kavramlarına çok vurgu yapılmaktadır. Zira bu kültürlerde bireyler, bir meta satın alacağı zaman, genellikle ilk soru, “Bunun garantisini ne kadar?” şeklinde olur. Belirsizlikten kaçınan toplumlar, riski seven toplumlara nazaran, beklenmedik olaylar karşısında çok daha heyecanlı veya hoşgörüsüz olabilmektedir. Dolayısıyla bu toplumlarda yeni bir sisteme geçiş veya olguyu kabullenme çok kolay olmamaktadır. Türkiye toplumlarının riskten yüksek derecede kaçınan toplumlar olması, Türk muhasebe kültürünün de “Tekdüze” bir kültüre sahip olmasını sağlamıştır. Her ne kadar Türkiye’de uygulanan muhasebe sisteminin adı da, “Tek Düzen Muhasebe Sistemi” olsa dahi, Türkiye’deki muhasebe uygulamalarında, vergiden kaçınma adına, “Esnek” davranışlara da yönelinmektedir. Bu durum kültürel açıdan yine, Türkiye toplumlarının riskten kaçınma düzeyi ile açıklanabilir. Aynı zamanda Gray’in açıkladığı üzere, “Tutucu” muhasebe sistemlerinde, belirsizlikle başa çıkabilmek için, daha ölçülü ölçüm yöntemlerini kullanan, riskten korkan bir tavır sergilenmektedir. Muhasebe sistemlerindeki bu “Tutucu” kültürel tavır, riskten kaçınan Türk muhasebe kültüründe de kendini net bir şekilde göstermektedir. Türkiye’de kullanılan genel muhasebe sisteminde, bu duruma en güzel örnek; değerlendirme yöntemlerinde, “Gerçeğe Uygun Değer” yerine “Maliyet Değeri” ile değerlendirme yöntemi gösterilebilir. Türk muhasebe kültürünün gerek “Tekdüze” gerekse “Tutucu” kültüre sahip olması, Türk muhasebe örgüt kültürünün, “Kapalı”, “Normatif” ve “Sonuç Odaklı” bir örgüt kültürüne sahip olmasını sağlamıştır. Zira yıllardan beri Türkiye’de uygulanagelen “Tek Düzen Muhasebe

Sistemi” nde, vergi denetçilerinin, şirket patronlarının veya kreditorlerin baktığı tek nokta, şirketin dönemsonu itibariyle elde ettiği “Dönem Kârı” tutarı olmuştur. Bu durum, Türk muhasebe kültürünün, ne kadar “Sonuç Odaklı” bir örgüt kültürüne sahip olduğunu da net olarak göstermektedir.

Sonuç olarak, yukarıdaki analizlerden hareketle, Türk muhasebe kültürü; “Kapalı”, “Normatif”, “Sonuç Odaklı”, “Sıkı Denetime Tabi” ve “Paroşiyal” örgüt kültürüne sahip bir yapı izlemektedir. Bu örgüt kültürüne sahip Türkiye’ de uygulanagelen geleneksel muhasebe sisteminin kültür kodları ise “Tekdüze”, “Gizli”, “Tutucu” ve “Statükocu” bir yapı izlemektedir.

4. ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI KOMİTESİNİN YAPISAL ÖRGÜT KÜLTÜRÜ İLE TÜRK MUHASEBE KÜLTÜRÜNÜN KARŞILAŞTIRILMASI

1973 yılında kurularak başlangıçta, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu’nun (International Federation of Accountants – IFAC) bir kolu gibi çalışan Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASB), 2000 yılında IFAC’ın kendi bünyesine katılmasıyla yeni bir yapı oluşturmuştur. IASB’nin tüm sorumluluklarını üstlenerek, uluslararası muhasebe standartlarını oluşturmak amacıyla, Nisan 2001’de, Londra’da kurulan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), bağımsız ve özerk muhasebe standartları hazırlama ve yayınlama konusunda genel kabul görmüş tek otoritedir.

IASB’nin, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı (IASCF) tarafından atanan ve her biri bir oy hakkına sahip olan 2 tanesi yarı zamanlı 12 tanesi de tam zamanlı olmak üzere, farklı coğrafi bölgelerden gelen 14 üyesi bulunmakta olup, kararlar en az 9 üyenin olumlu oyu ile alınmaktadır(<https://www.iasplus.com/en>).

Günümüzde IASB’nin çalışmalarında aktif rol oynayan kuruluşların, 2 tanesi Avrupa merkezli olup, geri kalan 6 tane üye de Amerika merkezlidir. Bu kuruluşlar aşağıda yer almaktadır (Oksay,2005:23-32):

- ABD Sermaye Piyasası Kurumu (US Securities and Exchange Commission - SEC)

- Uluslararası Muhasebe Mesleğini Geliştirme Forumu (International Forum for Accountancy Development - IFAD)

- ABD Halka Açık Şirketler Muhasebe Denetim Kurulu (US Public Company Accounting Oversight Board - PCAOB)

- Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants - IFAC)

- Avrupa Finansal Raporlama Tavsiye Grubu (European Financial Reporting Advisory Group - EFRAG)

- ABD Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (US Financial Accounting Standards Board - FASB)

- Uluslararası Sermaye Piyasası Kurumları Teşkilatı (International Organization of Securities Commissions –IOSCO)

- Avrupa Komisyonu

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASCF) vakfının, 6 Kuzey Amerika, 6 Avrupa, 6 Avustralya-Asya kıtaları ve 4 tanesi de farklı coğrafyalardan olmak üzere toplam 22 üyesi bulunmaktadır. Vakıfta alınacak kararlar genel uygulamada basit çoğunluğun sağlanmasıyla alınmaktadır.

Kurumlar ve örgütler açık birer sistem olduğundan içinde buldukları toplumların kültürel eğilimlerinden direkt olarak etkilenmekte ve bu doğrultuda şekil almaktadırlar. Zira içinde bulunduğu toplumun kültür yapısıyla ters yönde duran kurum ve örgütlerde o toplum veya ülke içinde yaşamlarını sürdürememektedirler. Dolayısıyla bir ulusal kültürün, ilgili toplumdaki örgütün tutumlarının büyük bir kısmı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Leslie ve Gelfand, 2012:128). Bu noktadan hareketle, IASB’nin çalışmalarında aktif rol oynayan 8 adet kuruluşun, 6 adedi aynı ülkeden menşei almakta olup aynı kültürel eğilime sahiptir. Geri kalan 2 adet kurum ise yine Avrupa ülkelerinden oluşmakta olduğu için, IASB’nin çalışmalarında etkin olan bu kuruluşlarda da “Anglo-Sakson” kültürünün hakim olduğu net olarak izlenebilmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASCF) vakfının 22 üyesi analiz edildiğinde ise üyelerin yaklaşık %28 çoğunluğu Amerika, %28 çoğunluğu Avrupa ve %28 çoğunluğunun Avustralya ve Asya kıtalarından

geldiği görülmektedir. Geriye kalan % 17 çoğunluk ise farklı coğrafyalardaki katılımcılardan oluşmaktadır. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASCF) vakfının yönetimindeki bu oransal dağılım, başta Amerika olmak üzere Avusturalya ve Avrupa kıtalarından olan katılımcıların, yönetimde ortalama % 70 çoğunluğa sahip olduğunu göstermektedir. Amerika, Avusturalya ve Avrupa kıtalarında yer alan ülkelerin ticari kültüründe, “Anglo-Sakson” kültürünün hakim olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu kıtalardaki ülkelere benzer kültürel eğilimlerin hakim olması, Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASCF) vakfı yönetiminin aldığı kararlarda da, “Anglo-Sakson” kültürünün net bir etkisi olacağını göstermektedir. İngiltere merkezli kurulan ve yürütülen uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarında hakim anlayışın da, “Anglo-Sakson” kültürü olduğu bilinmektedir. “Anglo Sakson” kültürünün doğuşu, V. yüzyılda Roma askerlerinin bugünkü İngiltere'den ayrılmasından sonra adaya yerleşen Germen asıllı Angl ve Saks kabilelerine dayanmaktadır. Zira bu kabileler, bugünkü İngiliz milletler topluluğunun çekirdeğini oluşturmaktadır.

Çalışmanın da kaynak noktalarından birini oluşturan ve Türk muhasebe örgüt kültürü ile birçok noktada ayrışan Anglo-Sakson örgüt kültürü aşağıdaki tabloda karşılaştırmalı olarak verilmiştir:

Tablo 2: Muhasebe Örgüt Kültürlerinin Karşılaştırmalı Tablosu

ÖRGÜTSEL KÜLTÜR BOYUTLARI	TÜRK MUHASEBE SİSTEMLERİNDE KURUM KÜLTÜRÜ	ULUSLARARASI MUHASEBE STANDARTLARI KOMİTESİ KURUM KÜLTÜRÜ (IASCF)
Açık Sistemler / Kapalı Sistemler	<u>Kapalı Sistemler</u> Tekdüzen Tutucu Statükocu Gizli	<u>Açık Sistemler</u> Uzman Esnek Şeffaf İyimser
Pragmatik / Normatif	Normatif Tekdüzen Tutucu Statükocu Gizli	Pragmatik Uzman Esnek Şeffaf İyimser
Profesyonel / Paroşiyal	<u>Paroşiyal</u> Tekdüzen Tutucu Statükocu Gizli	<u>Profesyonel</u> Uzman Esnek Şeffaf İyimser
Süreç Odaklı / Sonuç Odaklı	Sonuç Odaklı Tekdüzen Tutucu Statükocu Gizli	Süreç Odaklı Uzman Esnek Şeffaf İyimser
İş Odaklı / Çalışan Odaklı	İş Odaklı Tekdüzen Tutucu Statükocu Gizli	İş Odaklı Uzman Esnek Şeffaf İyimser
Sıkı Denetim / Serbest Denetim	<u>Serbest Denetim</u> Tekdüzen Tutucu Statükocu Gizli	<u>Sıkı Denetim</u> Uzman Esnek Şeffaf İyimser

Muhasebe sistem ve uygulamalarında tekdüzelik derecesi ne kadar yüksek ise uzmanlaşma ve profesyonellik de o kadar düşük bir seyir izlemektedir. Tekdüzeligi yüksek olan muhasebe sistemleri, tutucu, paroşiyal, statükocu, normatif ve kapalı sistemlerin hüküm sürdüğü bir kültürlerde hareket kabiliyeti bulmaktadır. Bu noktadan hareketle Türk muhasebe sistemlerinde kurum kültürünün, paroşiyal görünümlü, sonuç odaklı(vergi ve kâr) çalışan, normatif yapıda ve kapalı bir sistem olarak kurgulandığı görülmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi Vakfı(IASCF) kurumunun ise profesyonel görünümlü, süreç odaklı çalışan, pragmatik yapıda ve açık bir sistem olarak kurgulandığı bir kurum kültürüne sahip olduğu izlenmektedir.

5. SONUÇ

Örgüt ve kurumların yaşam süreçleri ile tarzını belirleyen ana etmen olan “Kültür” ün; muhasebe uygulamaları ve finansal raporlar üzerindeki etkilerini anlamak, uluslararası muhasebe uyumuna doğru ilerlediğimiz bu günlerde daha çok önem arz etmektedir. Strateji bir kültür ürünü olarak kabul edilirken, diğer yandan kültür de, bir strateji

ürünü olarak kabul edilebilir. Ulusal kültür, örgütsel strateji ve bu stratejinin uygulanması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Toplumsal kültür öncülüğünde şekillenen örgüt kültürleri, ilgili örgütlerin piyasalardaki konumunu ve başarısını da belirlemektedir. Çok uluslu şirketler ve uygulamalar için ise kültürel farklılıklar uzun dönem çalışmaları ve fedakârlıkları gerektirmektedir. Zira üyelerinin çoğu “Anglo-Sakson” kültürüne sahip toplumlardan kurulu olan, “Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu” nun oluşturduğu UMS-UFRS’ nin(Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları), Türkiye’ de olduğu gibi, tüm dünyada da yaygınlaşması için uzun dönemli çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca ortak değerlere sahip olmayan ülkelerin muhasebe sistemlerinde ortak uygulamaları sağlamak, ciddi bir zaman ve maliyet gerektirmektedir. Bu uzun dönemli çalışmalar sonucunda, dünyada tek bir dil olarak, uygulanması beklenen hedefe ulaşmak için bazı ülkeler kendi ulusal finansal raporlama standartlarını UFRS’ler ile uyumlu hale dönüştürmeye çalışırken; bazıları da UFRS’leri kendi diline çevirerek bunları kendi ulusal finansal raporlama standartları olarak kullanmaktadırlar. Uluslararası kültürel farklılıklardan doğan, muhasebe ve finansal raporlamada yakınsama kavramı ve çalışmaları da, bu uygulamalar doğrutusunda ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Günümüz dünya ticaretinde ve para akışında ülke sınırlarının ortadan kalkmış olması, kültürel farklılıklar ve kabullenmeler arasındaki sınırı bir anda ortadan kaldıramamaktadır. Bu bağlamda, IASCF kurum kültürü ile Türkiye’nin kültürel kodlarındaki farklılıklardan dolayı, UMS-UFRS paketinin ilk defa Türkiye’de uygulanma çalışmaları da, aynı paketin değiştirilmeden Türkçe’ ye çevrilmesi ile başlamıştır. Fakat yıllardan beri Türkiye toplumlarının kültürel kodları çerçevesinde şekillenen Türkiye’deki muhasebe sistemi, UMS-UFRS sisteminin tersine; kapalı ve normatif bir sistem olarak kurgulanmıştır. Bu doğrultuda; örgüt kültürü açısından açık ve profesyonel bir sistem olarak kurgulanan UMS-UFRS uygulamaları; uzman, esnek, iyimser ve şeffaf bir yapı izlerken; tam tersine Türkiye’de muhasebe uygulamaları, tekdüze, tutucu, gizli ve statükocu bir yapı izlemektedir. Dolayısıyla muhasebe meslek mensupları, Türkiye muhasebe kurum kültürünün gerektirdiği ve yıllardır süregelen bu tutumlarını muhasebe uygulamalarına yansıtmış ve Türk iş dünyasında UMS-UFRS paketinin, tüm işletmeler üzerinde tek seferde uygulanabilirliği

sağlanamamıştır. Zira bunun ana nedenlerinden biri, yüzyıllar boyunca çeşitli toplumlarda yaşanan kültürel farklılıklardaki uçurumlardır. Bundan dolayı hem ulusal muhasebe sistemi hem de UMS-UFRS’ ler ile uyumlu, arada yumuşak geçiş sağlamak üzere, KOBİ TFRS, BOBİ FRS veya mikro işletmeler için muhasebe ve finansal raporlama standartları gibi paketler her dönem yayınlanmakta ve sürekli güncellenmektedir.

Örgüt kültürü bağlamında, muhasebe ve finansal raporlama standartlarını hazırlayan kurumların, örgütsel yapısını temel alarak uygulamadaki farklılıkları yansıtan ve kurum kültürlerinin analizi bağlamında alanın da ilk kez kaleme alınan bu çalışma, ilgili alanda yeni çalışmaların doğmasına da neden olacaktır. Zira bu çalışmadan sonra özellikle iktisat sosyolojisinin muhasebe ve finansal raporlama sistemleri üzerindeki etkisinin araştırılması ve bu yönde literatüre yeni çalışmaların kazandırılması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arıkan Ö., (2018), Örgüt Yapısının İnovasyon ve Örgüt Kültürüne Etkisi: İlbank A.Ş. Araştırması, İller Bankası Uzmanlık Tezi
- Choi, F. D. S. ve Meek, G. (2008), International Accounting, New Jersey, Pearson Prentice Hall, 6th ed.
- Gray, S. J. 1988. Towards A Theory Of Cultural Influence On The Development Of Accounting Systems Internationally, Abacus.
- Kanbur E., Özyer K., Akyüz M. (2017) “Normatif Örgütsel Bağlılığın Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma.” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi c:5 s: 52
- Karabınar S., 2005, “Muhasebe İklimi”, Seçkin Yayınları, Ankara
- Karabınar S., Demirci Ş. D. ve Kıymaz M. (2014). Yakınsamanın Geldiği Nokta: Muhasebe Kültür Bölgelerinde UFRS’lerin Uygulanma Durumu, 2nd International Symposium on Accounting and Finance
- Karabınar, S. ve V. Kışlalıoğlu. 2014. “Muhasebe Kültürü İle İlgili Seçilmiş Bazı Çalışmaların Ampirik Analizi”, Balıkesir University The Journal Of Social Sciences Institute, 17 (31).
- Kavoğlu, S. (2009). Örgüt Kültürünün Çalışanlarda Tükenmişlik Duygusuna Etkisi ve Örnek Bir

Uygulama, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

- Kılıç E. M., Koçyiğit A. (2017) “Sosyal Sermayenin İnovasyon Üzerindeki Etkisinin Türkiye Açısından İncelenmesi: Mekansal Ekonometrik Analiz” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi s:50 / 95-120
- Leslie, L. M. ve M. J. Gelfand (2012), "The Cultural Psychology of Social Influence: Implications for Organizational Politics", In Ferris, G. R. ve D. C. Treadway (Ed), Politics in Organizations Theory and Research Considerations, USA: Taylor and Francis Group, LLC.
- Oksay S. ve Acar O. (2005). “Sigorta Sektöründe Uluslararası Finansal Raporlama Standartları: Kurumlar ve Standartların Özetleri”, TSRŞB, Sigorta İnceleme ve Araştırma Yayınları 3: 23-32
- Otlu F. ve Güdelci N. E. (2019) “BOBİ FRS İle Ortaya Çıkması Muhtemel Etkilerin Teorik Boyutta Değerlendirilmesi” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi c:12 s:66
- Öncül S.M., Deniz M., İnce R.A. (2016). Hofstede’in Örgüt Kültürü Modelinin Potansiyel Girişimcilerin Yetiştirdiği Çevresel Özellikler Kapamında Değerlendirilmesi, Journal Of Academic Approaches, c:7 s:1
- Özdevecioğlu, M. ve Çelik, C. (2009), “Örgüt Kültürü Tipleri İtibariyle Bireylerin Algıladıkları Mağduriyet Farklılıklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, sayı:1.

İnternet Kaynakları:

www.geert-hofstede.com

www.hofstede-insights.com/models/organisational-culture

www.iasplus.com/en

www.kgk.gov.tr/TMSTFRS2018Seti/TMS38.pdf

www.kap.gov.tr

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

SEKTÖREL YOĞUNLAŞMANIN BANKA RİSKİ ÜZERİNE ETKİSİ:

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ*

EFFECTS OF SECTORAL CONCENTRATION ON BANK RISK: THE EXAMPLE OF TURKISH BANKING SECTOR

Burak BÜYÜKOĞLU^{a}, Ahmet ŞİT^b, Burcu BUYURAN^c**

*a** Sorumlu Yazar, Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi, Nizip MYO, bbuyukoglu@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1174-3112*

b Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, ahmetsit@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0257-9023

c Öğr. Gör, Gaziantep Üniversitesi Naci Topçuoğlu MYO, bbuyuran@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5022-7383

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihiçesi:

Gönderilme Tarihi 11.11.2019

Düzenleme 24.11.2019

Kabul Tarihi 10.02.2020

*Anahtar Kelimeler: Sektörel
Yoğunlaşma, Kredi Riski, Panel
Veri Analizi*

Jel Kodları: G21, G32

ARAŞTIRMA MAKALESİ

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate : %4

ARTICLE INFO

Article history:

Received 11.11.2019

Revised 24.11.2019

Accepted 10.02.2020

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın banka riski üzerindeki etkisini araştırmaktır. Çalışmanın dönemi olarak 2010-2018 yılları ele alınmıştır. Bankacılık sektörüne ait veriler Türkiye Bankalar Birliği’nin ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK)’nin resmi sitelerinden alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak OLS regresyon ve Ortalama Grup Tahminci modeli (MGE) uygulanmıştır. Çalışma sonucunda bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın kredi riski üzerine etkisi olduğu, yoğunlaşma arttıkça kredi riskinin azaldığı sonucu ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this study is to Research the effects of concentration in the banking sector in Turkey on bank risk. As the period of the study, the years of 2010-2018 were considered. Data on the banking sector and the Banks Association of Turkey's Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA) 'is taken from the official website. In the study, Ordinary Least Squares (OLS) and Mean Group Estimator model

**Bu çalışma 09-12 Ekim 2019 tarihinde Marmara Üniversitesi tarafından düzenlenen 23.Finans Sempozyumunda sözlü olarak sunulmuş çalışmanın genişletilmiş halidir.*

APA STİLİ KAYNAK KULLANIMI: Büyükoğlu, B , Şit, A , Buyuran, B . (2020). SEKTÖREL YOĞUNLAŞMANIN BANKA RİSKİ ÜZERİNE ETKİLERİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi* ,3(1) ,37 – 45 . DOI: 10.32951/mufider.645610

Keywords: Sectoral Concentration
,Credit Risk, Panel Data Anlysis
Jel Codes: G21, G32

(MGE) was applied as a method of this study. In the result it was concluded that sectoral concentration in banking sector has effects on the credit risks and the more concentration increases, the less credit decreases.

1. GİRİŞ

Ülke ekonomilerinin gelişiminde finansal piyasaların gelişmesi kaçınılmazdır. Finansal piyasaların gelişimi ise finansal piyasalarda faaliyet gösteren kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Finansal piyasalarda etkin faaliyet gösteren kurumlardan biri de şüphesiz bankalardır. Bankalar, yeni tasarruf oluşturma ve oluşan tasarrufların doğru yatırım kanallarına kanalize edilmesiyle ekonominin gelişimine katkıda bulunmaktadır (Altay, 2014: 7). Bankaların toplanan tasarrufların fon talep edenlere aktarımında icra ettikleri aracılık rolü, ülkenin büyümesi, refahın artması ve işsizliğin azalması gibi makroekonomik değişkenler üzerinde etkili olmaktadır. Bu durum bankaların sektörel olarak yoğunlaşmalarını sağlayacaktır (Ural, 2014: 397). Bankacılık sektöründe, bankaların sektörel yoğunlaşması ile rekabet düzeyi arasında yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmında sektörel yoğunlaşmanın artmasının rekabet düzeyini azalttığı görülmektedir. (İgbinosa ve Osagie, 2017; Řepková ve Stavárek, 2014; Lici ve Boboli, 2015; Macit, 2012; Gündoğdu, 2011). Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile karlılıkları arasında da yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazılarında bankaların sektörel yoğunlaşmaları arttıkça karlılıklarının arttığı (Çelik ve Kaplan, 2007; Saidi ve Streitz, 2018) sonuçları ortaya çıkmıştır. Ancak bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile bankaların riskleri arasında yapılmış sınırlı sayıda (Tunay, 2015) çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı 2010-2018 döneminde Türkiye’de bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın bankalardaki kredi riski üzerine etkisini ölçmektir. Bu çalışmanın sonucunda bankacılıksektörüne kredi risklerinin yoğunlaşmayla azaltılabileceği ya da artabileceği önerisi sunulmuş olacaktır. Çalışmada, bankaların teker teker verilerine ulaşılması güçlüğünden dolayı banka grupları olarak verileri alınmış ve bu veriler ile analizleri yapılmıştır. Bankacılık sektörü kendi içerisinde yabancı mevduat bankaları, ulusal mevduat bankaları ve kamu bankaları olmak üzere üç başlıkta gruplandırılmıştır.

2. LİTERATÜR

Sektörel yoğunlaşma konusu ile ilgili literatürde birçok çalışma mevcuttur. Uluslararası literatürde yapılan bazı çalışma özetleri şöyledir.

Yazarlar ve Yıl	Çalışmanın Amacı	Yöntemi	Sonuçları
Rodríguez vd. (2018)	Meksika bankacılık sektöründeki rekabeti iki yaklaşımla değerlendirmek	GMM	Konsantrasyon endekslerinde düşüş ve dolayısıyla rekabette artış olduğu, yoğunlaşma azaldıkça rekabetin arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
Řepková ve Stavárek (2014)	2002-2010 dönemine ait Türk bankacılık sektöründeki, özellikle kriz dönemlerindeki rekabet koşullarını ve yoğunlaşmayı tahmin etmek	Pazar-Rosse Modeli Equilibrium Testi	Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ve rekabet arasında ilişki olduğu bankalar arasındaki rekabetin düşük olmasının bankacılık sektörünü ve dolayısıyla finansal piyasaları olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Saidi ve Streitz (2018)	Kredi yoğunlaşmasının finansal olmayan işletmelerin ürün piyasası rekabetinde önemli olup olmadığını araştırmak	COGS	Kredi yoğunlaşmasının daha çok yüksek kar getirisi olan sanayi üzerinde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Igbinosa ve Osagie (2017)	2005-2013 dönemi Nijerya, Güney Afrika, Mısır ve Kenya ülkelerinde bankacılık sektöründe yoğunlaşma ve rekabet derecesini ölçmek	Panel Regresyon	Güney Afrika'da rekabetin en yoğun, yoğunlaşmanın en az olduğu, genel olarak dört Afrika ülkesinde rekabetin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Bukvic (2017)	2016 dönemi Sırbistan bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ile rekabet arasındaki ilişkiyi araştırmak	Linda Endeksleri ile Grafikselleştirme	Sırbistan'da bankacılık sektöründeki banka sayısının fazla olmasının sektörel yoğunlaşmayı azalttığı ve rekabetin gelişmiş olması için uygun koşulları sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.
Lici ve Boboli (2015)	Arnavutluk bankacılık sistemindeki rekabetin özelliklerini açıklamak ve yoğunlaşma ile rekabet arasındaki ilişkiyi incelemek	HHI Endeks Oranlarının Yüzdesele Değişimi	Arnavutluk bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın en fazla bonolarda olduğu, yüksek yoğunlaşmanın olduğu piyasalarda rekabetin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun da nedeni artan banka sayıdır.	Bu konuyla ilgili literatürde yapılmış bazı ulusal çalışma özetleri ise şöyledir:			
Pavic, Galetic ve Kramaric (2012)	AB üye ülkelerindeki bankacılık piyasasındaki yoğunlaşma derecesini analiz etmek ve AB üyeliğinin uzunluğunun yoğunlaşma derecesi üzerindeki etkisini belirlemek	Panel Regresyon (OLS)	AB üyelik sürecinin uzun olmasının yoğunlaşmayı azalttığı yani olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.	Yazarlar ve Yıl	Çalışmanın Amacı	Yöntemi	Sonuçları
Toraman ve Okuyan (2009)	BIST'te işlem gören finansal olmayan işletmelerin ortaklık yapısının yoğunlaşmanın kaynak bileşimi (borçlanma derecesi) üzerindeki etkisini araştırmak	Regresyon Analizi	İşletmelerde ortaklık yapısındaki yoğunlaşma ile kaynak yapısı arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Çelik ve Kaplan (2007)	Sigortacılık sektöründe faaliyet gösteren 25 firmanın yapı-davranış-performans yaklaşımı ile sektördeki yoğunlaşma karlılık etkisini araştırmak	Ekonometrik Tahminci Model (EKK)	Sektördeki yoğunlaşma ile karlılık arasında güçlü ve doğrusal bir ilişkinin varlığı bulunmuştur.
Regehr ve Sengupta (2016)	Sektörel kredi yoğunlaşmasının bankaların performansları üzerindeki etkisini incelemek	Dinamik Panel Regresyon	Konut-emlak sektöründe büyük bankaların daha düşük getiriler elde ettiği, tarım ticaret ve emlak sektöründe yoğunlaşma ile banka başarısızlığı arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.				

Korkmaz, Erer ve Erer (2016)	Bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın finansal kırılabilirlik üzerine etkisini saptamak ve aralarındaki nedensellik ilişkisini araştırmak	Panel Regresyon ve Holtz-Eakin Nedensellik Analizi	Yoğunlaşma ile finansal kırılabilirlik arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu ve sermaye yeterliliğinin finansal kırılabilirliği belirlemede bir unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Macit (2012)	Türk bankacılık sektöründeki yoğunlaşma ve rekabet arasındaki ilişkiyi incelemek (2005-2010 dönemi)	Havuzlanmış En Küçük Kareler (POLS)	Bankalardaki yoğunlaşma derecesinin arttığı ve rekabet seviyesinin azaldığı, sektörel yoğunlaşmanın en fazla mevduatlarda, en az sektörel yoğunlaşmanın ise kredilerde olduğu görülmüştür.
Özcan ve Çiftçi (2015)	Türkiye’de mevduat bankalarındaki yoğunlaşma ile karlılık arasındaki ilişkiyi analiz etmek	OLS	Rekabetin bankaların piyasa paylarını artırdığı ve bunun sonucunda da bankaların kârını artırdığı, yoğunlaşma ile karlılık arasındaki ilişkinin anlamsız olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.	Gündoğdu (2011)	Türk bankacılık sisteminde 2003-2009 döneminde bankacılık sisteminin rekabet yapısı ve yoğunlaşma arasındaki ilişkiyi incelemek	Panzar-Rosse Modeli	Bankacılık sektöründe 2003-2006 döneminde rekabetin azaldığı, 2006’dan sonra arttığı, bankacılık sektöründeki yoğunlaşma arttıkça rekabetin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.
Tunay (2015)	Türkiye’de konvansiyonel bankaların sektörlere kullandıkları kredilerin yoğunlaşması ile kredi riski arasındaki ilişkiyi tespit etmek	Doğrusal Dinamik Panel Modeli	Sektörel yoğunlaşmanın bankalara kullandırdıkları sektörel kredilerdeki kredi riskini artırdığı, sektörlere kullandırılan kredi riskiyle sektörel yoğunlaşma arasında pozitif ve güçlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.	Taşkın (2015)	Türk bankacılık sisteminde finansal istikrar, rekabet ve yoğunlaşma arasındaki ilişkiyi incelemek	Panzar-Rosse Modeli	Bankacılık sistemindeki sektörel yoğunlaşma ile rekabet arasında anlamlı bir ilişki olduğu, sektördeki finansal istikrarın rekabeti azaltıcı unsur olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkmen ve Yiğit (2012)	Hem sektörel hem de coğrafi çeşitlendirmenin Türk bankalarının performansı üzerindeki etkilerini araştırmak	Pearson Korelasyonu ve Hiyerarşik Regresyon	Performansla sektörel çeşitlendirme arasında negatif bir ilişki olduğunu ve Sektörel krediler çeşitlendirildikçe, incelenen bankaların karlılık Performanslarının azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır.
-------------------------	---	---	--

Herfindahl-Hirschman endeksi şu şekilde hesaplanmıştır:

$$x_{it} = \frac{ex_{it}}{\sum_{k=1}^N ex_{kt}} \quad (\text{Denklem-1})$$

$$HHI_t = \sum_{i=1}^N x_{it}^2 \quad (\text{Denklem-2})$$

Yukarıda detayları verilen çalışmaların genelinde rekabet ile yoğunlaşma arasındaki ilişki ölçülmüş olup, bir kısmında da karlılık ile kredi riski arasındaki ilişki test edilmiştir. Çalışmada olduğu gibi yoğunlaşma ile bankacılık riski arasındaki ilişki Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sınırlı sayıda (Tunay, 2015) çalışma yer aldığı görülmüştür. Bu yönüyle çalışmanın literatüre katkı sağlaması ve benzer gelişmekte olan ülke bankacılık sektörüne bu anlamda katkı sağlaması beklenmektedir.

3. TASARIM ve YÖNTEM

Araştırmanın temel amacı sektörel yoğunlaşma ve banka riski arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu kapsamda ortaya çıkan sonuçlar bankalara göre değil, banka gruplarına göre örneklem alınması suretiyle sektörel açıdan yoğunlaşmanın banka riskindeki rolü ölçülmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında Türkiye Bankalar Birliği'nden alınan veriler ile 3 ana gruptaki bankalar örneklem olarak seçilmiştir. Bu kapsamda 2010-2018 yılları arasında üçer aylık periyotlarda elde edilen veriler ile veri seti elde edilmiş ve panel veri seti oluşturulmuştur. Analizlerde yabancı mevduat bankaları, ulusal mevduat bankaları ve kamu bankaları gruplarına dair toplulaştırılmış verileri kullanılmıştır.

Sektörel krediler; (1) Tarım, Avcılık ve Ormancılık, (2) Madencilik ve Taş Ocakçılığı, (3) İmalat Sanayi, (4) Elektrik, Gaz ve Su Kaynakları Üretimi ve Dağıtımı, (5) İnşaat, (6) Hizmetler ve (7) Diğer olarak dikkate alınmıştır. Tüm sektörler için takipteki krediler kredi riski olarak tanımlanmıştır. Modelde risk unsuru olarak kredi riski tercih edilmiş ve özellikle kredilerin geri ödenme riskinin belirleyici unsuru olan takipteki kredilerin toplam kredilere oranı olarak hesaplanan NPL yer almıştır. Modelimizde çeşitlendirme unsuru olarak HHI (Herfindahl-Hirschman endeksi) ele alınmıştır. Sektörel kredilerden hareketle

4. UYGULAMA

Çalışmada yer alan değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Yer Alan Değişkenler

Bağımlı Değişken			
Sembol	Değişken	Tanım	
NPL	Takipteki Kredilerin Toplam Kredilere Oranı (Kredi Riski)	Takipteki Krediler/Toplam Krediler	
	Bağımsız Değişkenler		
	Sembol	Değişken	Tanım
	HHI	$HHI_t = \sum_{i=1}^N x_{it}^2$	Herfindahl-Hirschman Endeksi
KRDMV	Kredi/Mevduat (Likidite Yönetimi)	Kredi/Mevduat	
LTÖ	Özkaynak Büyüklüğü	Toplam Özkaynakların Logaritması	
LTA	Aktif Büyüklüğü	Toplam Aktiflerin Logaritması	

Ekonometrik analizlerde zaman serileri, yatay kesit verileri ve zaman serileri ile yatay kesit verilerinin birleştirilmesiyle oluşan panel veriler olmak üzere üç farklı veri türü kullanılmaktadır (Gujarati, 2004: 4). Panel veri analizi hem firma ya da ülke gibi yatay kesit verisi hem de gün, ay, yıl gibi zaman kesitini bir araya getiren bir analiz türüdür (Gujarati, 2004). Panel veri sayesinde birimlere ilişkin yatay kesit gözlemleri belirli bir zaman dönemi içinde bir arada toplanabilmektedir (Baltagi, 2005). Herhangi bir yıla ilişkin değerler panel verinin kesit boyutunu oluştururken, değişkenlerin zaman içerisinde almış oldukları değerler panel verinin zaman boyutunu oluşturmaktadır. Genel olarak bir panel veri modeli aşağıdaki gibidir:

$$Y_{it} = \beta_0 + \sum \beta_k X_{kit} + u_{it}$$

$i = 1, \dots, N;$
 $t = 1, \dots, T$

Denklemden yer alan i : firmalar gibi birimleri (yatay kesiti), t ise zamanı (zaman boyutunu), β_0 sabit terimi, β_k parametreler vektörünü, X_{kit} ise k . sıradaki bağımsız değişkenin t zamanındaki i . firmaya ait değerini, Y_{it} ise bağımlı değişkenin t zamanındaki i firmaya ait değerini ifade etmektedir.

Araştırmanın modeli şu şekilde belirlenmiştir:

$$NPL = \beta_0 + \beta_1 HHI_{i,t} + \beta_2 KRDMV_{i,t} + \beta_3 LTÖ_{i,t} + \beta_4 LTA_{i,t} + \varepsilon_{it}$$

Model ile ilgili analiz kısmı bulgular bölümünde belirtilmiştir.

5. BULGULAR

Analiz kapsamında öncelikle serilerin tanımlayıcı istatistiklerine bakılmaktadır Serilerle ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de sunulmaktadır;

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Mean	Standart Sapma	Maximum	Minimum
NPL	.0345387	.0100085	.0218946	-.0717814
KRDMV	1.095307	.15303	.5932638	1.271172
HHI	.0421369	.0077593	.0278836	-.0586171
LTÖ	4.370966	.1982208	3.990472	4.716158
LTA	5.328149	.1969178	4.868231	5.618604

Değişkenler arasında ilişki olup olmadığını görmek amacı ile korelasyon tablosu düzenlenmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarına bakarak verilerden yüksek korelasyonlu olanları analizden çıkartılmıştır. Çünkü bağımsız değişkenler arasındaki yüksek korelasyon katsayıları çoklu doğrusal bağlantıya (multicollinearity) sebep olabilecektir.

Tablo 3. Korelasyon Matrisi

	NPL	KRDMV	HHI	LTÖ	LTA
NPL	1.0000				
KRDMV	0.0961	1.0000			
HHI	-0.4260	-0.3456	1.0000		
LTÖ	-0.7094	-0.0131	0.6248	1.0000	
LTA	-0.8217	-0.0498	0.6060	0.9693	1.0000

Değişkenler arası korelasyon sonuçlarına göre bankaların aktif toplamlarının logaritması ile bankaların özkaynak toplamlarının logaritması ve NPL arasında yüksek korelasyon görülmektedir. Bu nedenle bankaların aktif toplamlarının logaritması modelden çıkartılmıştır.

Yeni modelimiz aşağıdaki gibi değiştirilmiştir.

$$NPL = \beta_0 + \beta_1 HHI_{i,t} + \beta_2 KRDMV_{i,t} + \beta_3 LTÖ_{i,t} + \varepsilon_{it}$$

Bir sonraki aşamada modelde oto korelasyon ve değişen varyans ve yatay kesit bağımlılığı olup olmadığı tespit edilmiştir

Analiz sonuçlarının geçerli olabilmesi için gerekli üç temel varsayım vardır. Bunlardan ilki, modelde değişen varyans sorununun olmamasıdır. Bu durumun tespit edilebilmesi için Değişen Varyans için Breusch-Pagan / Cook Weisberg testi yapılmıştır. Bu test için hipotezler “H0: Modelde değişen varyans sorunu yoktur” şeklinde kurulmakta iken “H1: Modelde değişen varyans sorunu vardır” şeklinde kurulmaktadır. Çalışmada değişkenler arasında değişen varyans problemi ($0,0007 < 0,05$) görülmektedir. Değişen varyans problemini çözmek için bazı değişkenlerin logaritması alınarak (Ankara, 2019: 9) analiz yapılmıştır. İkinci varsayım modelde değişkenler arasında otokorelasyon olmaması gerektiğidir. Değişkenler arası otokorelasyon olmaması varsayımı Wooldridge Testi ile test edilmiştir. Bu test için hipotezler “H0: Modelde otokorelasyon sorunu yoktur” şeklinde kurulmakta iken “H1: Modelde otokorelasyon sorunu vardır” şeklinde kurulmaktadır. Tablo 4’te görüldüğü üzere çalışmada otokorelasyon problemi ($0,0123 < 0,05$) görülmektedir. Üçüncü varsayım ise değişenler arasında yatay kesit bağımlılığının olmaması gerektiğidir. Yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmaması durumunda kurulan model, sonucu yapılan analizler tutarsız parametreler üretebilmektedir. Bu durumun tespit edilebilmesi için Pesaran’s test of cross sectional independence testi uygulanmıştır. Bu test için hipotezler “H0: Modelde Yatay Kesit Bağımlılığı yoktur” şeklinde kurulmakta iken “H1: Modelde Yatay Kesit Bağımlılığı vardır” şeklinde kurulmaktadır. Tablo 4’te görüldüğü üzere çalışmada yatay kesit bağımlılığı sorunu ($0,0000 < 0,05$) görülmektedir.

Tablo 4: Değişen Varyans, Otokorelasyon ve Yatay Kesit Bağımlılığı

Değişen Varyans (Heteroecasticity)		Otokorelasyon (Autocorrelation)		Yatay Kesit Bağımlılığı (Cross Sectional Dependence)	
Breusch-Pagan / Cook Weisberg test		Wooldridge test for autocorrelation		Pesaran's test of cross sectional independence	
Chi2(1)	Prob.	F Value	Prob.	Value	Prob.
11.61	0.0007	79.712	0.0123	7.827	0.0000

Son aşamada her bir değişkenin durağanlığını kontrol etmek için birim kök testleri uygulanmış durağan olmayan serilerin birinci dereceden farkları alınarak seriler durağan hale getirilmiştir. Modeldeki değişkenler yatay kesit bağımlılığı görüldüğü için birinci nesil birim kök testleri anlamlı sonuçlar vermemektedir. Bu nedenle modelin birim kök testlerini ikinci nesil testler ile incelenecektir. İkinci nesil testlerden Pesaran tarafından 2003 yılında öne sürülen CADF testi uygulanacaktır. CADF, yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda p olasılık değeri kombinasyonuna dayanan heterojen modellerde kullanılan bir yöntemdir. Paneldeki her bir birimin t istatistiklerinin ortalamasını dayanan bir yöntemdir (Lewandowski, 2006; Constantini ve Lupi, 2013).

Birim kök testi olarak yukarıda açıklanan Pesaran's CADF testi uygulanmış olup sonuçlar aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo 5: Pesaran's CADF testi

	SABİT					
	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	P-value
NPL	-0.261	2.210	2.330	2.550	2.798	0.997
KRDMV	-1.685	2.210	2.330	2.550	0.176	0.570
HHI	-1.546	2.210	2.330	2.550	0.432	0.667
LTÖ	-1.317	2.210	2.330	2.550	0.854	0.803
	SABİT-TREND					
	t-bar	cv10	cv5	cv1	Z[t-bar]	P-value
NPL	-2.167	2.730	2.840	3.060	0.341	0.634
KRDMV	-1.799	2.730	2.840	3.060	1.065	0.857
HHI	-1.026	2.730	2.840	3.060	2.586	0.995
LTÖ	-2.083	2.730	2.840	3.060	0.506	0.693

Tablo 5'deki sonuçlara göre değişkenlerin t-bar değerlerinin cv10, cv5 ve cv1 değerlerinden daha düşük olması, serilerin birim kök içermediğini ifade

etmektedir.

Panel veri analizlerinde hangi modelin kullanılacağına karar vermek için belirleme testleri (specification tests) kullanılmaktadır. Hangi modellemenin kullanılacağına karar verildikten sonra tahmin modeli belirlenecek ve tahmin sonucunda bulunan katsayılar yorumlanacaktır.

Hausman Testi, Sabit Etkili ve Rassal Etkili Modeller arasında bir seçim yapılması gerektiğinde, hangi modelin tercih edilmesi gerektiğine karar verilmesi için kullanılan bir spesifikasyon testidir. Hausman testinde yokluk hipotezi "rassal etki modeli", alternatif hipotez ise "sabit etki modeli" kullanılmalıdır şeklinde kurulur. Testin sonucu aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.

Tablo 6: Spesifikasyon Testleri

TEST	İSTATİSTİK	OLASILIK	Sıfır Hipotezi	Karar
Hausman Testi	184.26	0.0000	Sabit Grup ve Zaman Etkisi Vardır	Ho red

Hausman testi sonucuna göre olasılık (prob) değerinin 0,05'in altında çıkması sonucu Ho hipotezi reddedilir. Yani değişkenlerde sabit grup ve zaman etkisi yoktur. Dolayısıyla regresyon yapılırken sabit etkiler modeli kullanılmalıdır.

Tablo7: Araştırma Bulguları

Bağımlı Değ.	NPL		NPL		NPL	
	ORTALAMA GRUP TAHMİNCİSİ (MGE)		OLS (HAVUZLANDIRILMIŞ REGRESYON)		SABİT ETKİLER MODELİ	
	T İstatistiği	Olasılık	T İstatistiği	Olasılık	T İstatistiği	Olasılık
KRD MV	-0.0265948	0.016	.0077451	0.121	-0.0148049	0.002
HHI	-0.443713	0.000	.1209743	0.336	-.22929	0.134
LTÖ	-0.0300079	0.139	-.0386982	0.000	-.0316153	0.000
	Gözlem Sayısı=108 Grup Sayısı=3 Wald Chi=101.34 Prob chi2=0.0000 Sigma= 0.0048		Gözlem Sayısı=108 Grup Sayısı=3 F (7,536)= 36.83 Prob F=0.0000 R-Square= 0.5151 Root MSE= .00707		Gözlem Sayısı=108 Grup Sayısı=3 F(3,102)= 16.68 Prob>F= 0.0000 R-Square= 0.4261	

Öncelikle OLS regresyon (Havuzlandırılmış regresyon) sonuçlarına bakıldığında olasılık değerinin 0,05'in altında çıkması modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise, bankanın sadece özkaynak toplamı risk değişkeni yani NPL'yi etkilemektedir. Bu etki ters yönlüdür, yani özkaynak toplamlarındaki %1'lik değişim NPL 'de yaklaşık %4'lük azalışa neden olmaktadır.

Ortalama Grup tahminci modele bakıldığında ise, kredi/mevduat oranı ve HHI endeksiyle NPL

arasında ilişki vardır. Kredi/mevduat oranındaki %1 'lik değişim NPL'de yaklaşık %3'lük, HHI endeksinde %1 'lik değişim NPL'de %44'lük azalışa neden olmaktadır.

Sabit Etkiler modeline bakıldığında ise, kredi/mevduat ve toplam aktiflerle NPL arasında anlamlı ilişki vardır. Kredi/mevduat oranındaki %1 'lik değişim NPL'de %1,5 'lik azalışa, özkaynak toplamlarında %1 'lik değişim NPL'de %3'lük azalışa neden olmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bankaların en önemli gelir kaynakları arasında krediler yer almakta ve kullanılan kredilerin tutarı ise kredi riski olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık sektöründe kredi riski, sektörde yer alan diğer risklere göre en büyük orana sahiptir, bu sebeple bankalar kredi risk yönetimine büyük önem vermekte ve kredi risklerinin önlenmesi ya da azaltılması amacıyla çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar. Çalışmada kredi risk yönetiminde uygulanan politikalardan, çeşitlendirme yöntemi ele alınmış ve sektörel yoğunlaşmanın kredi riskini azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Çalışmada sektörel yoğunlaşmanın banka grupları açısından banka riskini nasıl etkilediği araştırılmıştır. 2010-2018 dönemi üçer aylık verilerle veri seti oluşturulmaya çalışılmış fakat veri elde etmedeki zorluklar nedeniyle banka bazında değil banka grupları açısından bir analiz tercih edilmiştir. Araştırma sonucunda yoğunlaşma ile takipteki kredi oranı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki görülmektedir. Bu sonuç literatürde yer alan bazı çalışmalarla (Saidi ve Streitz, 2018; İbginosa ve Osagie, 2017; Regrehr ve Senguta, 2016; Toraman ve Okuyan, 2009; Çelik ve Kaplan, 2007; Korkmaz, Erer ve Erer, 2016; Tunay, 2015) kısmen uyumsuz olmakla birlikte bu durumun ortaya çıkma sebebinin ülkemizde yaşanan sektörel sıkıntılar olduğu düşünülmektedir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar (Rodriguez vd., 2018; Lici ve Boboli, 2015; Macit, 2012; Gündoğdu, 2011) çalışmalarıyla da kısmen uyumlu sonuçlar vermiştir. Fakat bu çalışmalarda genel olarak bankalarda yoğunlaşma ile rekabet arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bankaların farklı sektördeki firmalara kredi hizmeti sunarken temel amacı kredinin sorunsuz bir şekilde geri ödenmesidir. Sektörlere kredi verilmesi için belirlenen kriterler içerisinde sektörün ekonomik anlamda aktivitesi önemlidir. Kredi kullanımındaki sektörel yoğunlaşma oranları, ekonomide hangi sektörlerin daha aktif olduğu hakkında bilgi vermektedir. Bu kapsamda belli sektörlerin kredi dönüş oranları yüksek seyrettiğinde bankalar o sektörlerde krediyi daha kolay verebilmektedir. Bu

sebeple özellikle gelişmekte olan ülkelerde yer alan bankalarda kredilerdeki geri dönüşün yüksek olduğu sektörlerde verilen kredilerde yoğunlaşma daha çok görülebilmekte bu durumda sektörel yoğunlaşma ile takipteki kredileri azaltma isteği doğurabilmektedir. Özkaynak Toplamları güçlü olan bankaların yine kredi riskini azalttığı gözlemlenmektedir. Benzer sonuçlar bağımsız değişken olarak kullanılan Kredi/Mevduat değişkeninde de gözlemlenmektedir. Özkaynaklar gibi mevduat toplamları da yüksek olan bankaların kredi riskinin azaldığı yapılan testler sonucunda görülmüştür.

Bu sonuçlar bankaların ve banka gruplarının kredi riski ile olan ilişkilerinin daha detaylı ortaya konulması ve incelenen dönemler açısından yoğunlaşmanın kredi riskini azaltıcı bir unsur olarak ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeplerden dolayı konunun araştırmacılar tarafından daha detaylı bir şekilde incelenmesinin yararlı olacağı kanısındayız.

KAYNAKÇA

- Altay, O. (2014). Finansal Sistem ve Bankalar, Banka İktisadı ve İşletmeciliği, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Ankara Üniversitesi (2019). Değişen Varyans Sorunu, Erişim Tarihi: 28.12.2019, Erişim Linki: <http://kisisel.ankara.edu.tr/politics.ankara.edu.tr/burca/ekonometri/8-20Degisenvaryans.pdf>
- Baltagi, B.H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data* (3rd edition), Chichester, John Wiley & Sons Ltd.
- Bukvic, R. (2017). Concentration and Competition in Serbian Banking Sector, MPRA Paper 85161, 1-10.
- Constantini, M ve Lupi, C. (2013), A Simple Panel-CADF Test for Unit Roots, *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 75 (2): 276-296.
- Çelik, T. ve Kaplan, M. (2007). Türk Sigortacılık Sektöründe Karlılık ve Yoğunlaşma İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62 (4), 69-82.
- Gündoğdu, B. (2011). Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet, *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, Ö., Erer, D. ve Erer, E. (2016). Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma İle Finansal Kırılganlık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (2007-2014), *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 69, 127-146.
- Lewandowski, P. (2006). *Pescadf: Stata Module To Perform*

- Pesaran's CADF Panel Unit Root Test In Presence Of Cross Section Dependence, " Statistical Software Components S456732, Boston College Department of Economics.
- Lici, E. ve Boboli, I. (2015). Concentration and Competition in the Albanian Banking Sector, *European Journal of Economics and Business Studies*, 1 (2), 168-173.
- Macit, F. (2012). Recent Evidence On Concentration and Competition In Turkish Banking Sector, *Journal of Theoretical and Applied Economics*, 19 (8), 19-28.
- N Gujarati, Damodar. (2004). "Basic econometrics" Fourth Edition, The McGraw- Hill Compaines, New York.
- Özcan, A ve Çiftçi, C. (2015). Türkiye’de Mevduat Bankacılığında Yoğunlaşma ve Karlılık İlişkisi (2006–2013 Dönemi), *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (3), 1-12.
- Pavic, I., Galetic, F. ve Kramaric, T.M (2012). Level of Concentration in Banking Markets and Length of EU Membership, *International Journal of Economics and Management Engineering*, 6 (1), 55-60.
- Regehr, K. ve Sengupta, R. (2016). Sectoral Loan Concentration and Bank Performance (2001-2014), *The Federal Reserve Bank of Kansas City Research Working Papers*, 13, 1-47.
- Repkova, I. and Stavárek, D. (2014). Concentration and Competition In The Banking Sector Of Turkey, *Journal of Economic Interferences*, 15 (36), 625-639.
- Rodríguez, T.G., Bolíva, H.R., Reyes, A.Z. (2018). Competencia Y Estructura De Mercado Del Sector Bancario En México, *Contaduría y Administración*, 63 (1), 1-22.
- Saidi, F. and Streitz, D. (2018). Bank Concentration and Product Market Competition, *Çalışma Kağıdı, Stockholm Ekonomi Okulu*.
- Taşkın, F.D. (2015). Türk Bankacılık Sektöründe Finansal İstikrar-Rekabet İlişkisi, *Maliye ve Finans Yazıları*, 103, 175-204.
- Toraman, C. ve Okuyan, H.A. (2009). İşletmelerde Ortaklık Yapısında Yoğunlaşmanın Kaynak Yapısı Üzerindeki Etkisi: İMKB Şirketleri Üzerine Bir Uygulama, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 41, 72-81.
- Tunay, K.B. (2015). Kredi Portföylerinde Sektörel Yoğunlaşma ve Risk İlişkisi: Türk Ticari Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Analiz, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 9 (1), 127-147.
- Türkmen, Y.S. ve Yiğit, İ. (2012). Diversification in Banking and Its Effect on Banks’ Performance: Evidence from Turkey, *American International Journal of Contemporary Research*, 2(12), 111-119.
- Ural, M. (2014). Bankacılıkta Yoğunlaşma, Rekabet ve Füzyon, *Banka İktisadi ve İşletmeciliği*, Detay Yayıncılık: 397-409, Ankara.

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

ÇEŞİTLİ FİNANSAL DEĞİŞKENLER İLE TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ *

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN VARIOUS FINANCIAL VARIABLES AND CONSUMER CONFIDENCE INDEX: EVIDENCE FROM TURKEY

Hilal ÖZAKARLI^a, Engin KÜÇÜKSİLLE^{b**}

^a Bilim Uzmanı, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Mezunlu, hozarkarli@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0019-7950.

^{b**} Sorumlu Yazar, Dr. Öğr.Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, engin.kucuksille@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1985-0815.

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihçesi:

Gönderilme Tarihi 10.03.2020

Düzenleme 18.03.2020

Kabul Tarihi 25.03.2020

Anahtar Kelimeler: Tüketici Güven Endeksi, Borsa İstanbul 100 Endeksi, Döviz Sepeti Kuru, Gösterge Faiz Oranı
Jel Kodları: G15, G40, G23

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul 100 (BİST100) endeksi, döviz sepeti kuru ve vadesine iki yıl kalmış tahvil (gösterge faiz) oranları ile Tüketici Güven Endeksi (TGE) arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisini incelemektir. Bu olası ilişkiyi incelemek için ARDL sınır testi uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre uzun dönemde BİST 100 endeksinin Tüketici Güven Endeksini pozitif yönde, Döviz Sepeti Kurunun ise negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Kısa dönemde ise Döviz Sepeti Kuru Tüketici Güven Endeksini negatif yönde etkilememektedir. Gösterge faizin kısa ve uzun dönemde Tüketici Güven Endeksi üzerinde herhangi bir etkisi olduğuna dair kanıt ulaşılamamıştır.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

BENZERLİK/ PLAGIARİZM

Ithenticate : %13

*Bu çalışma İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan “Seçilmiş finansal göstergelerin tüketici güveni üzerindeki etkisi: Türkiye örneği” isimli tez çalışmasından türetilmiştir

APA STİLİ KAYNAK KULLANIMI: Özakarlı, H , Küçüksille, E . (2020). ÇEŞİTLİ FİNANSAL DEĞİŞKENLER İLE TÜKETİCİ GÜVEN ENDEKSİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi* ,3(1) ,46 – 54 . DOI: 10.32951/mufider.701629

ARTICLE INFO*Article History:*

Received 10.03.2020

Revised 18.03.2020

Accepted 25.03.2020

Keywords: Consumer Confidence Index, BIST 100 Index, Currency Basket, Benchmark Interest Rate
Jel Codes: G15, G40, G23

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the short and long run relationship between BIST 100 Index, currency basket, two year bond yields (benchmark interest rate) and Consumer Confidence Index. ARDL Bound test applied in order to analyze this probable relationship among variables. According to the findings, it is determined that the BIST 100 Index positively and the currency basket exchange rate negatively effects the Consumer Confidence Index in the long run. In the short run, the currency basket exchange rate effects the Consumer Confidence Index negatively. There is no evidence that the benchmark interest rate has any effect on the Consumer Confidence Index.

1. GİRİŞ

Tüketici güveni bir ülkede yaşayan tüketicilerin ülke ekonomisine olan güvenini ifade etmektedir. Tüketici güvenini etkileyen unsurların başında ise tüketicilerin ekonomiye ilişkin beklentileri gelmektedir.

Güven kavramı tüketicilerin ülke ekonomilerinin geleceğine ilişkin beklentileriyle doğrudan ilişkilidir. Tüketicilerin ülke ekonomisine ilişkin beklentileri tüketim davranışlarını, finansal yatırımlarını ve dolayısıyla ülke ekonomisi etkilemektedir. Örneğin tüketicilerin ülke ekonomisine ilişkin olumsuz beklentileri harcamalarını kısımlarına neden olmakta, bu da ekonomik büyüme başta olmak üzere diğer birçok ekonomik göstergenin olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Bu beklentileri etkileyen unsurların başında makroekonomik ve finansal piyasalardaki (Hisse senedi piyasaları, döviz kurları, faiz oranları vb.) gelişmeler gelmektedir.

Tüketici tutum ve beklentilerini ölçmek için tüketicilere bir takım beklenti anketleri uygulanmakta ve bu anketler sonucunda tüketici güven endeksi oluşturulmaktadır. Tüketici güven endeksi tüketim ve diğer makroekonomik göstergelerin tahmin edilmesinde ve yorumlanmasında sıklıkla kullanılmaktadır. Bu anketlere ve anketler sonucunda oluşturulan endekslere Michigan Üniversitesi Tüketici Duyarlılık Endeksi, Konferans Kurulu Tüketici Güven Anketi, Avrupa Birliği Tüketici Güven Anketi, GFK Almanya Tüketici İklim ve Anketi, Japon Kabinesi Tüketici Güven Anketi ve Çin Tüketici Eğilim Anketi örnek olarak verilebilir.

Türkiye’de günümüzde tüketici güveninin ölçülmesinde kullanılan iki farklı endeks kullanılmaktadır. Bunlar Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) – Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Tüketici Eğilim Anketi ve Bloomberg Tüketici Güven Endeksi’dir.

Bu çalışmada sırasıyla Türkiye’de tüketici güvenini ölçen tüketici güven endeksleri ve bu

endekslerin oluşturulmasında kullanılan tüketici eğilim anketlerine değinilecek, tüketici güveni ve finansal piyasalar ile ilgili yapılmış bilimsel çalışmaların yer aldığı literatür çalışması kısmına yer verilecek, araştırma ile ilgili veri seti, yöntem ve bulgular bölümünde ekonometrik analiz sonuçları açıklanacak ve sonuç bölümünde de araştırma bulguları önceki çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılarak önerilerde bulunulacaktır.

1.1. TÜİK – TCMB Tüketici Eğilim Anketi ve Tüketici Güven Endeksi

Türkiye’de aylık olarak uygulanan Tüketici Eğilim Anketinin amacı; tüketicilerin kişisel mali durumlarını, genel ekonomiye ilişkin mevcut durum değerlendirmelerini, gelecek döneme ilişkin beklentilerini, yakın gelecekte yapacakları harcamaları ve tasarruf yapma eğilimlerini ölçmektir. Anket her ay 4884 haneye uygulanmakta ve anket sonucunda oluşturulan endeks Avrupa Birliği’nin kullanmış olduğu denge yöntemine göre hesaplanmaktadır. Denge katsayısı hesaplanırken her bir anket sorusu için; pozitif cevap verenlerin yüzdesinden negatif cevap verenlerin yüzdesi çıkarılmaktadır. Bu hesaplama sonucu oluşturulan denge katsayısına 100 değeri eklenerek ankette sorulan her bir soru için yayılma endeksi oluşturulmakta, ardından anketten seçilen soruların yayılma endekslerinin aritmetik ortalaması hesaplanarak TGE oluşturulmaktadır. Endeksin değer aralığı 0 ile 200 arasında olup, endeksin 100’den büyük olması tüketici güveninde iyimserliğe, 100’den küçük olması ise tüketici güveninde kötümserliğe işaret etmektedir. (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1104, erişim tarihi: 18/01/2020).

1.2. Bloomberg HT Tüketici Güven Endeksi

Bloomberg HT Tüketici Güven Endeksinin hesaplanmasında kullanılan anket eşit ağırlıklı beş sorudan oluşmaktadır. Sorulardan iki tanesi tüketicilerin kişisel durum ve beklentilerini, iki tanesi Türkiye ekonomisine ilişkin beklentilerini, bir tanesi

de harcama eğilimlerini ölçmeye yöneliktir. Bu sorulardan Tüketici Beklenti Endeksi ve Tüketim Eğilimi Endeksi adı altında iki alt endeks oluşturulmaktadır. Tüketici Beklenti endeksi tüketicilerin geleceğe ilişkin beklentilerini belirlemeye yönelik olup, Tüketim Eğilimi Endeksi ise içinde bulunulan dönemde tüketicilerin tüketim eğilimini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bloomberg HT Tüketici Güven Endeksinin oluşturulmasında kullanılan anket 360'ı kadın, 360'ı da erkek olan toplam 720 tüketiciye uygulanmaktadır. Endeksin istatistiksel olarak güvenilir olması için ankete dahil olan 720 kişinin yarısı her ay yenilenmekte ve önceki ankete katılan tüketicilerin en fazla %30'u yeni ankete dahil edilmektedir. Bloomberg HT Tüketici Güven Endeksi ve alt endeksleri her ay iki kez açıklanmakta ve Türkiye ekonomisi için öncü bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

(<https://www.bloomberght.com/bloomberg-ht-guven-endeksi-hesaplama-methodu-2224483>, erişim tarihi: 18.01.2020)

2. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Tüketicilerin beklentileri ülke ekonomileri için öncü bir gösterge olarak görülmektedir (Kuzmanovic ve Sanfey: 2012, Mazurek ve Mielcova: 2017, Assarsson ve Österholm: 2015). Dolayısıyla bu beklentiler dahilinde tüketicilerin tüketim davranışlarının hem ülke ekonomilerini hem de finansal piyasaları etkilemesi beklenmektedir. Aynı zamanda tüketici beklentilerinin makro ekonomik verilerden ve finansal piyasalardaki gelişmelerden de etkilenmesi beklenmektedir. Literatürde tüketici güveninin finansal araçlarla olan ilişkisini araştıran çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların önemli bir kısmının hisse senedi piyasaları ile tüketici güven endeksleri üzerine yapıldığı görülmektedir.

Otto (1999), ABD'de 1980:6 - 1999:6 döneminde tüketici güven endeksi ile hisse senedi fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Özellikle hisse senedi fiyatlarının çok hızlı bir şekilde yükseldiği dönemde (Ekim 1995 - Aralık 1997) hisse senedi fiyatlarındaki artışların yatırımcı duyarlılığını artırdığını ve hisse senedi fiyatlarındaki artışların tüketici güveni için öncü bir gösterge olduğunu belirtmiştir.

Fisher ve Statman (2003), ABD'de 1977:5 - 2000:12 dönemini kapsayan çalışmalarında tüketici güveninin yüksek hisse senedi getirileriyle birlikte artış gösterdiğini, ancak yüksek tüketici güveninin ardından düşük hisse senedi getirilerinin oluştuğunu tespit etmişlerdir.

Jansen ve Nahuis (2003), 1986-2001 yılları arasında 11 Avrupa ülkesinde (Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya ve Birleşik Krallık) hisse

senedi piyasaları ile tüketici güveni arasındaki kısa dönem ilişkisiyi araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre yedi ülkede (Belçika, Danimarka, İrlanda, İtalya, Hollanda, İspanya ve Birleşik Krallık) iki hafta gibi kısa bir süre için hisse senedi fiyatlarındaki değişimlerin tüketici güvenini pozitif etkilediğini, Almanya, Yunanistan ve Portekiz'de hisse senedi fiyatlarından güven endeksine bir Granger nedenselliğinin olduğuna dair kanıt ulaşılmadıklarını ifade etmişlerdir.

Asgary ve Gu (2005), 1986-2001 döneminde ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Almanya'da tüketici güveni ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında Fransa, Birleşik Krallık ve ABD'de hisse senedi piyasalarının tüketici güvenini pozitif etkilediğini, Almanya'da ise tüketici güveninin yatırımcıların yatırım davranışlarını etkilemediğini tespit etmişlerdir.

Schmeling (2009) bireysel yatırımcı duyarlılığının göstergesi olan tüketici güveninin 11 sanayi ülkesinde beklenen hisse senedi getirilerini etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Yazarın elde ettiği bulgulara göre yatırımcı duyarlılığının yüksek olması durumunda gelecek hisse senedi getirileri daha düşük olma eğiliminde, hisse senedi getirilerinin yüksek olması durumunda da gelecek dönemlerdeki yatırımcı duyarlılığı daha düşük olma eğilimindedir.

Akhtar ve diğerleri (2011)'ne göre Avustralya'da Tüketici Duyarlılık Endeksinin düştüğü günlerde hisse senedi piyasasında negatif getiri sağlamaktadır. Endeksin yükseldiği günlerde ise hisse senedi getirileri üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etkisi bulunmamaktadır.

Hsu ve diğerleri (2011), 1999 - 2007 yılları arasında 21 ülke için gerçekleştirdikleri araştırmalarında tüketici güven endeksi ile hisse senedi piyasaları arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Kandır (2006), 2002:02 - 2005:06 döneminde tüketici güveninin Borsa İstanbul Mali Sektöründe işlem gören şirketlerin hisse senedi getirileri üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Olgaç ve Temizel (2008), 01:2004 - 05:2007 döneminde tüketici güveni üzerinde BİST 30 endeksinin pozitif, Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) ise negatif etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Görmüş ve Güneş (2010) 2002:01 - 2008:12 döneminde tüketici güveninin reel döviz kuru ve hisse senedi piyasası üzerine etkisini incelemişlerdir. Hisse senedi piyasasından reel döviz kurundan tüketici güvenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir.

Bolaman ve Mandacı (2014), 2003:12 - 2012:12 döneminde yatırımcı duyarlılığı ile Bist 100 endeksi arasındaki uzun dönemli bir ilişki olduğunu tespit etmişler ve tüketici güveninin hisse senedi piyasaları için önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir.

Küçükçaylı ve Akıncı (2018), 2004:01 – 2017:04 döneminde Türkiye’de tüketici güveninin belirleyicilerini araştırdıkları çalışmalarında hisse senedi piyasalarındaki gelişmelerin tüketici güvenini pozitif yönde, döviz kurları, petrol fiyatları, enflasyon ve ağırlıklı ortalama faiz oranlarındaki artışların ise tüketici güvenini negatif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Ilgın ve Sarı (2018), 2011:01 - 2018:08 döneminde Türkiye’de enflasyon, döviz kurları ve ağırlıklı ortalama fonlama maliyetinin TGE üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada makroekonomik değişkenler ile TGE arasında uzun dönemde ilişki tespit etmişler, aynı zamanda enflasyondan ağırlıklı ortalama fonlama maliyetine ve TGE’ye, TGE’den ağırlıklı ortalama fonlama maliyetine ve dolar kurundaki değişimden enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir.

Aytekin ve Doyar (2019), 2018:01 - 2019:03 döneminde Türkiye’de reel döviz kuru, toplam sanayi üretimi ve TGE arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma bulguları reel döviz kurunun TGE’nin nedeni olduğunu göstermektedir.

Kaygısız (2019) 2010:01 – 2018:12 döneminde Türkiye’de döviz kurlarının hem tüketici güven endeksinin hem de enflasyon oranlarının nedeni olduğunu, tüketici güven endeksinin enflasyon oranlarının nedeni olduğunu, enflasyon oranlarının ise hisse senedi piyasasının nedeni olduğunu tespit etmiştir.

Başarır, Bicil ve Yılmaz (2019), 2012:01 – 2018:06 döneminde Türkiye’de tüketici güven endeksi ile seçilmiş makro ekonomik ve finansal değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma bulgularına göre; tüketici güven endeksinden sanayi üretim endeksi ve hisse senedi piyasasına, dolar kuru ve TÜFE’den ise TGE’ye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda döviz kurunda gerçekleşebilecek bir şokun tüketici güveni üzerinde negatif etkisi olduğunu, tüketici güveninde oluşabilecek bir şokun ise hem hisse senedi piyasası hem de döviz kuru üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir.

3. VERİ SETİ, YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. Veri Seti

Bu çalışmada Temmuz 2006 - Haziran 2019 döneminde BİST 100 Endeksi, Döviz Sepeti Kuru ve diğer çalışmalardan farklı olarak Gösterge Faiz Oranı ile Tüketici Güven Endeksi arasındaki ilişki zaman serisi analizi ile incelenmiştir. TGE göstergesi olarak TÜİK TGE kullanılmıştır. TGE verileri TÜİK web sayfasından, Borsa İstanbul 100 Endeksi verileri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası web sayfası elektronik veri dağıtım sistemi sekmesinden, Döviz Sepeti Kuru verileri yine Türkiye Cumhuriyeti Merkez

Bankası web sayfası "elektronik veri dağıtım sistemi" sekmesinden temin edilerek hesaplanmıştır. Döviz sepeti kuru bir Amerikan Doları ve bir Avronun Türk Lirası karşısındaki değerinin ikiye bölünmesi yoluyla hesaplanmıştır. Gösterge niteliğindeki faiz oranı verileri ise "www.investing.com" web sayfasından elde edilmiştir.

Tablo 1’de çalışmada kullanılan değişkenler ve değişkenlerin çalışmada kullanılan kısaltılmış halleri verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişkenlerin Kısaltması	Değişkenler
LTGE	Logaritması alınmış Tüketici Güven Endeksi
LBİST100	Logaritması alınmış Borsa İstanbul 100 Endeksi
LKUR	Logaritması Alınmış Döviz Sepeti Kuru
Faiz Oranı	Gösterge Faiz Oranı

Finansal ürünlerin Tüketici Güven Endeksi üzerindeki etkilerini incelemek için ekonometrik analizlerde kullanılan LTGE, LBİST100, LKUR ve Faiz Oranı değişkenlerinin Temmuz 2006 - Haziran 2019 dönemindeki zaman serisi özelliklerine ait betimsel istatistikleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. LTGE, LBİST100, LKUR ve Faiz Oranı değişkenlerinin Betimsel İstatistikleri

Değişkenler/ Betimsel İstatistikler	LTGE	LBİST100	LKUR	Faiz Oranı
Ortalama	4,27	11,08	0,89	0,12
Maksimum	4,44	11,68	1,92	0,25
Minimum	4,02	10,07	0,36	0,05
Standart Sapma	0,10	0,36	0,40	0,05
Çarpıklık	-0,57	-0,73	0,86	0,84
Basıklık	2,59	3,08	2,84	2,35

Tablo 2’deki sonuçlar incelendiğinde; LTGE ve LBİST100 değişkenlerine ait değerlerin sağa eğik, LKUR ve Faiz Oranı değişkenlerine ait değerlerin sola eğik olduğu çarpıklık değerlerinden gözlemlenmektedir. LTGE, LKUR, LBİST100 ve Faiz Oranı değişkenlerine ait basıklık katsayıları sivri dağılıma işaret etmektedir. Bu değerler değişkenlerin normal dağılıma uymadığını göstermektedir.

3.2. Yöntem ve Bulgular

Çalışmada Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen ARDL (Otogresif Dağılmış Gecikme Modeli) sınır testi kullanılmıştır. ARDL Sınır Testinin geleneksel eşbütünleşme testlerine (Engle Granger, Johansen) göre bazı avantajları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; ARDL sınır testinde, serilerin düzey değerlerinde I(0) ya da birinci farklarında I(1) durağanlığı dikkate alınmadan eşbütünleşmenin varlığı test edilebilmektedir (Pesaran vd., 2001). İkinci olarak yöntem Engle-Granger yönteminden uzun dönem katsayılar üzerindeki hipotezleri ve içsellik problemlerini test edebilme bakımından daha üstündür. Modelin bir diğer avantajı ise; modelin kısa ve uzun dönem parametrelerinin eşanlı olarak tahmin edebilmesidir. Böylece istatistiksel olarak diğer eşbütünleşme testlerine göre daha güvenilir sonuçlar vermektedir (Nkoro ve Uko, 2016: 66).

Bu çalışmada ARDL yaklaşımının Pesaran vd. (2001) tarafından önerilen koşullu hata düzeltme yaklaşımı kullanılmıştır.

ARDL sınır testi için koşullu hata düzeltme modeli (VECM) (1) nolu eşitlikte gösterilmiştir.

$$\Delta LTGE_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_{1i} \Delta LTGE_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{2i} \Delta LBİST100_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{3i} \Delta LKUR_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_{4i} \Delta FaizOran_{t-i} + \alpha_1 LTG_{t-1} + \alpha_2 LBİST100_{t-1} + \alpha_3 LKUR_{t-1} + \alpha_4 FaizOran_{t-1} + \varepsilon_t$$

(1)

α_0 : Sabit terimi, Δ : Değişkenlerin birinci farklarını, $-\alpha_2/\alpha_1$, $-\alpha_3/\alpha_1$, $-\alpha_4/\alpha_1$ değişkenlere ait uzun dönem katsayıları belirtmekte, p ve q değerleri ise uygun gecikme değerlerini simgelemektedir. ARDL sınır testinin ilk aşamasında yukarıdaki (1) nolu eşitlik en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilmektedir. "p ve q" uygun gecikme uzunluğu belirlerken Akaike Bilgi Kriteri (AIC) dikkate alınarak uygun olan gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

Eşbütünleşme ilişkisinin varlığını tespit etmek için bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birinci dönem gecikmelerine Wald testi (F istatistiği) uygulanmaktadır. Bu test için kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

$H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \alpha_3 = \alpha_4 = 0$ (Seride eşbütünleşme yoktur.)

$H_1 : \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \alpha_3 \neq \alpha_4 \neq 0$ (Seride eşbütünleşme vardır.)

Pesaran, Shin ve Smith (2001) çalışmalarında değişkenlerin I(0) ve I(1) olma durumlarına göre kritik değerler belirlemiştirlerdir. Alt sınır değeri için

değişkenlerin I(0), üst sınır değeri için ise değişkenlerinin I(1) olduğunu varsaymaktadırlar. F istatistiği, belirlenen anlamlılık düzeyleri ile karşılaştırılarak eşbütünleşme ilişkisinin var olup olmadığı belirlenmektedir. Hesaplanan test istatistiği; alt sınır değerinden küçük ise H_0 reddedilememekte, alt sınır değeri yani I(0) ile üst sınır değeri yani I(1) arasında ise eşbütünleşme durumu ile ilgili bir yorum yapılamamakta, üst sınır değerinden büyük ise H_0 reddedilmekte ve değişkenler arasında eşbütünleşme vardır yorumu yapılmaktadır.

Tablo 3. LTGE Modeli Sınır Testi sonuçları

K	F İstatistik Değeri	% 5 Anlamlılık Düzeyindeki Kritik Tablo Değerleri	
		Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
3	4,601	3,278	4,399

Not: k, (2) nolu denklemdeki bağımsız değişken sayısını göstermektedir. Tablo değerleri Kripfganz ve Schneider (2019) kritik değerlerinden alınmaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde; F istatistik değeri %5 anlamlılık düzeyinde üst sınır değeri ile karşılaştırıldığında, F istatistik değerinin üst sınır değerinden büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, H_0 hipotezi reddedilir ve değişkenler arasında eşbütünleşmenin olduğu kabul edilir. Seriler arasında eşbütünleşme varlığı tespit edildiği uzun dönem ve kısa dönem ilişkileri belirlemek amacıyla ARDL sınır testi uygulanmıştır.

Değişkenler arasında eşbütünleşme tespit edildikten sonra Akaike Bilgi Kriteri kullanılarak uygun modelin ARDL(1,1,0,0) modeli olduğu belirlenmiştir. Yapılan test sonucunda ARDL sınır testi için koşullu hata düzeltme modeli sonuçları aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

Tablo 4. ARDL(1,1,0,0) Modelinden Elde Edilen Tahmin ve Diagnostik Test Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata
LTGE(-1)	0.169***	0.045
LBİST100(-1)	0.190*	0.101
LKUR(-1)	-0.227**	0.091
FaizOranı	-0.431	0.519
DLKUR	-0.403***	0.0797
α_0 (sabit)	0.408**	0.192
$R^2 = 0.2785$		Düzeltilmiş $R^2 = 0.2539$
Diagnostik Testi	Olasılık Değeri	
Breusch-Pagan /Cook Weisberg Test	0.6493	
Breusch-Godfrey LM (1)	0.3108	
Breusch-Godfrey LM (2)	0.5844	
Breusch-Godfrey LM (3)	0.7824	
Breusch-Godfrey LM (4)	0.8549	
ARCH LM(1)	0.1670	
Kalıntıların ortalaması	0.00049	

Not: “***”, “**” ve “*” sırasıyla katsayıların %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 4’ten elde edilen model şu şekildedir:

$$\widehat{LTGE}_t = 0.408 - 0.403DLKUR_t - 0.431Faizoranı_{t-1} - 0.169LTGE_{t-1} + 0.190LBİST_{t-1} - 0.227LKUR_{t-1}$$

(2)

Tablo 4’ten elde edilen bulgulara göre; düzeltme katsayısı hızı ($LTGE_{t-1}$) -0.169’dur ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Katsayının $-1 < ec < 0$ koşulunu sağlayarak durağanlık veya istikrar koşulunu sağladığı görülmektedir. Yani bir dönemdeki denge bozulmasının ne kadar çabuk düzeltildiğini ölçen

düzeltilme katsayısı hızına göre, her dönem %16.9’luk düzeltme ile değişkenler uzun dönemde dengede olmaktadır. Bu da değişkenler arasında uzun dönemde bir sapma meydana geldiğinde yaklaşık olarak 6 ay (1/0.169) sonra bu sapmanın tekrar dengeye geldiğini belirtmektedir. Bunun yanında kur düzeyinin de kısa dönemde önemli olduğu görülmektedir. Döviz sepeti kurundaki % 1’lik artışın tüketici güven endeksini % 0,4 oranında azalttığı görülmektedir.

Uzun dönem katsayıları incelendiğinde ise döviz sepeti kurundaki %1’lik artışın tüketici güven endeksini %1,34 (-0.227/0.169) oranında azalttığı, BİST100 endeksindeki %1’lik artışın tüketici güven endeksini %1,13 oranında arttırdığı, faiz oranlarındaki %1’lik artışın ise tüketici güven endeksini %2,55 oranında azalttığı tespit edilmiştir. Ancak modelde kullanılan vadesine iki yıl kalmış gösterge faiz oranının katsayısı anlamlı değildir. Elde edilen bulgular sonucunda uzun dönemde tüketici güveninin kurlara BİST100 endeksine göre daha duyarlı olduğu tespit edilmiştir.

Tahmin edilen modelden edilen bazı diagnostik test sonuçları da modelin problemsiz olduğunu göstermektedir. Breusch-Pagan /Cook Weisberg Test sonuçları, ve ARCH-LM testi sonuçları modelde koşullu değişen varyans olmadığına, Breusch-Godfrey LM testi 1., 2., 3. ve 4. dereceden otokorelasyon problemi olmadığını göstermektedir.

(2) numaralı modelde faiz oranı değişkeninin katsayısının istatistiksel olarak anlamsız çıkması sonucunda modelin tutarlılığının test edilmesi gerektiği sonucuna varılmış ve modelden faiz oranı değişkeni çıkarılarak model yeniden tahmin edilmiştir. Oluşturulan yeni model şu şekildedir:

$$\Delta LTGE_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_{1i} \Delta LTGE_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_{2i} \Delta LBİST100_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_{3i} \Delta LKUR_{t-i} + \beta_1 LTG_{t-1} + \beta_2 LBİST100_{t-1} + \beta_3 LKUR_{t-1} + \mu_t \quad (3)$$

Modele tekrar sınır testi uygulanmış ve sınır testi sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. LTGE Modeli Sınır Testi sonuçları

K	F İstatistik Değeri	% 5 Anlamlılık Düzeyindeki Kritik Tablo Değerleri	
		Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
3	5.8710	3.850	4.886

Tablo 5 incelendiğinde; F istatistik değeri %5 anlamlılık düzeyinde üst sınır değeri ile karşılaştırıldığında, F istatistik değerinin üst sınır değerinden büyük olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla, H_0 hipotezi reddedilerek değişkenler arasında eşbütünleşmenin olduğu kabul edilmiştir. Seriler arasında eşbütünleşme varlığı tespit edildiği için uzun dönem ve kısa dönem ilişkileri belirlemek amacıyla ARDL sınır testi uygulanmıştır.

3.2.1. Sağlamlık (Robustness) Testi Sonuçları

4 numaralı modelden elde edilen en uygun ARDL modelinin Akaike bilgi kriterine göre ARDL(1,1,0) modeli olduğu tespit edilmiştir. Yapılan test sonucunda ARDL sınır testi için koşullu hata düzeltme modeli sonuçları şu şekilde tespit edilmiştir:

Tablo 6. ARDL(1,1,0) Modelinden Elde Edilen Tahmin ve Diagnostik Test Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata
LTGE(-1)	-0.179***	0.043
LBİST100(-1)	0.245***	0.074
LKUR(-1)	-0.273***	0.068
DLKUR	-0.399***	0.0795
α_0 (sabit)	0.323*	0.168
	$R^2 = 0.2745$	Düzeltilmiş $R^2 = 0.2549$
Diagnostik Testi	Olasılık Değeri	
Breusch-Pagan /Cook Weisberg Test	0.5142	
Breusch-Godfrey LM (1)	0.2271	
Breusch-Godfrey LM (2)	0.4396	
Breusch-Godfrey LM (3)	0.6385	
Breusch-Godfrey LM (4)	0.7733	
ARCH LM(1)	0.1981	
Kalıntıların ortalaması	0.00043	

Not: “***”, “**” ve “*” sırasıyla katsayıların %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılık değerlerini göstermektedir.

Tablo 6’dan elde edilen model şu şekildedir:

$$LTGE_t = 0.323 - 0.399DLKUR_t - 0.179LTGE_{t-1} + 0.245LBİST_{t-1} - 0.273LKUR_{t-1}$$
(4)

Tablo 6’dan elde edilen bulgulara göre; düzeltme katsayısı hızı ($LTGE_{t-1}$) -0.179’dur ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Katsayının $-1 < \epsilon < 0$ koşulunu sağlayarak durağanlık veya istikrar koşulunu sağladığı görülmektedir. Yani bir dönemdeki denge bozulmasının ne kadar çabuk düzeltildiğini ölçen düzeltme katsayısı hızına göre, her dönem %17.9’luk düzeltme ile değişkenler uzun dönemde dengede olmaktadır. Bu da değişkenler arasında uzun dönemde bir sapma meydana geldiğinde yaklaşık olarak 5.5 ay (1/0.179) sonra bu sapmanın tekrar dengeye geldiğini belirtmektedir. Bunun yanında kur düzeyinin de kısa dönemde önemli olduğu görülmektedir. Döviz sepeti kurundaki % 1’lik artışın tüketici güven endeksini %0.399 oranında azalttığı görülmektedir.

Uzun dönem katsayıları incelendiğinde ise döviz sepeti kurundaki %1’lik artışın tüketici güven endeksini %1,52 (-0.273/0.179) oranında azalttığı, BİST100 endeksindeki %1’lik artışın tüketici güven endeksini %1,36 oranında arttırdığı tespit edilmiştir. (4) numaralı model sonucunda elde edilen bulgular uzun dönemde tüketici güveninin kurlara BİST100 endeksine göre daha duyarlı olduğunu göstermektedir.

Tahmin edilen modelden edilen diagnostik test sonuçları da modelin problemsiz olduğunu göstermektedir. Breusch - Pagan/Cook Weisberg Test sonuçları, ve ARCH-LM testi sonuçları modelde koşullu değişen varyans olmadığına, Breusch-Godfrey LM testi 1., 2., 3. ve 4. dereceden otokorelasyon problemi olmadığını göstermektedir.

5. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı Temmuz 2006 - Haziran 2019 döneminde BİST100 Endeksi, Döviz Sepeti Kuru ve Gösterge Faiz Oranları ile Tüketici Güven Endeksi arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda analiz yöntemi olarak Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından önerilen ARDL sınır testi kullanılmıştır.

ARDL sınır testinde elde edilen bulgulara göre; uzun dönemde BİST100 Endeksi ile Tüketici Güven Endeksi arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Tüketici Güven Endeksi ile BİST100 Endeksi arasındaki bu ilişki Otto (1999), Fisher ve Statman (2003), Jansen ve Nahuis (2003), Asgary ve Gu (2005), Hsu ve diğerleri (2011), Görmüş ve Güneş (2010), Küçükçaylı ve Akıncı (2018) tarafından yapılan çalışmaların sonucuyla uyumlu bulunmuştur.

Uzun dönemde ise Döviz Sepeti Kuru ile Tüketici Güven Endeksi arasında negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Tüketici Güven Endeksi ile

Döviz Sepeti Kuru arasındaki bu ilişki Küçükçaylı ve Akıncı (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sonucuyla uyumlu bulunmuştur. Döviz kurlarında meydana gelen pozitif değişimler Tüketici Güven Endeksini negatif yönde etkilemektedir.

Finansal ürünlerden Gösterge Faiz Oranının ise Tüketici Güven Endeksi üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç da Küçükçaylı ve Akıncı (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sonucuyla uyumlu bir sonuç bulunamamıştır. Küçükçaylı ve Akıncı (2018) Faiz Oranları ile Tüketici Güven Endeksi arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmişlerdir. Küçükçaylı ve Akıncı (2018) çalışmalarında faiz oranı olarak ağırlıklı ortalama faiz oranını kullanmıştır.

Çalışma bulguları, hisse senedi piyasasındaki yükselişlerin tüketici güven endeksini artırdığını,

kurlardaki yükselişlerin ise tüketici güvenini azalttığını, gösterge faiz oranının ise tüketici güveni üzerinde bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Elde edilen bulgular tüketicilerin hisse senedi piyasalarına ve kurlara daha fazla duyarlı olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda döviz sepeti kurundaki artışların kısa dönemde TGE üzerinde negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada elde edilen bulguların farklı ekonometrik yöntemlerle gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerle kıyaslanması gelecek çalışmalara konu olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akhtar, S., Faff, R., Oliver, B., Subrahmany, A. (2011). The power of bad: The negativity bias in Australian consumer sentiment announcements on stock returns, *Journal of Banking & Finance*, 35, 1239–1249.
- Asgary, N., Gu, A. Y. (2005). The Stock Market and Consumer Confidence: An International Comparison, *Journal of Accounting and Finance Research*, XIII/ 3, 205-213.
- Assarsson, B. and Österholm, P. (2015). Do Swedish Consumer Confidence Do What They Are Intended To Do?, *Konjunktur Institutet, National Institute of Economic Research, Working Paper No 139*, 1-16.
- Aytekin, İ. ve Doyar, B. V. (2019). Türkiye’de Döviz Kuru Dalgalanmalarının Sanayi Üretimi ve Tüketici Güveni Üzerindeki Etkisi: 2008-2009, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Gölbaşı - Adıyaman*, 913-923.
- Başarır, Ç., Bicil İ. M., Yılmaz, Ö. (2019). The Relationship Between Selected Financial and Macroeconomic Variables with Consumer Confidence Index, *Journal of Yasar University*, XIV, 173-183.
- Bolaman, Ö. ve Mandacı, P. E. (2014). Effect Of Investor Sentiment On Stock Markets, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, VI/11, 51-64.
- <https://www.bloomberght.com/bloomberg-ht-guven-endeksi-hesaplama-metodu-2224483>, erişim tarihi: 18.01.2020
- Fisher, L. K. and Statman, M. (2003). Consumer Confidence and Stock Returns, *The Journal of Portfolio Management*, Fall, 115- 127.
- Görmüş, Ş. ve Güneş, S. (2010). Consumer Confidence, Stock Prices and Exchange Rates: The Case of Turkey", *Applied Econometrics and International Development*, 10-2, 103-114.
- Hsu, C. C., Lin, H. Y. , Wu, J. Y. (2011). Consumer Confidence and Stock Markets: The Panel Causality Evidence, *International Journal of Economics and Finance*, III/6, 91-98.
- Sarı, S. S. ve Saka Ilgın, K. (2018). Makroekonomik Faktörler ile Tüketici Güven Endeksi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği, *5th International Congress on Political, Economic and Social Studies*, 394-402.
- Jansen, W. J. nad Nahuis, J. N. (2003). The stock market and consumer confidence: European evidence, *Economics Letters*, 79, 89– 98.
- Kandır, S. Y. (2006). Tüketici Güveni ve Hisse Senedi Getirileri İlişkisi: İMKB Mali Sektör Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XV/2, 217-230.
- Durdun Kaygısız, A. (2019). Türkiye’de Tüketici Ve Reel Kesim Güven Endeksi İle Seçilmiş Makro Değişkenler Arasındaki İlişki: 2010-2018, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi / Journal of Management and Economics Research*, 17, 314-332.
- Kripfganz, S. and Schneider, D. C. (2019). Response surface regressions for critical value bounds and approximate p-values in equilibrium correction models, *Discussion Papers 1901*, University of Exeter, Department of Economics.
- Kuzmanovic, M. and Sanfey, P. (2012). Can Consumer Confidence Data Predict Real Variables? Evidence from Croatia, *European Bank for Reconstruction and Development, Working Paper No.151*, 1-14.
- Mumcu Küçükçaylı, F. ve Yüce Akıncı, G. (2018). Tüketici Güveninin Makroekonomik Belirleyicileri: Bir

Zaman Serisi Analizi, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 459-472.

- Mazurek, J. and Mielcova, E. (2017). Is Consumer Confidence Index a Suitable Predictor of Future Economic Growth? An Evidence from the USA. *Ekonomie*, XX, 2, 30-45.
- Nkoro, E. and Uko, A. K. (2016). Autoregressive Distributed Lag (ARDL) cointegration technique: application and interpretation, *Journal of Statistical and Econometric Methods*, V/4, 63-91.
- Olgaç, S. ve Temizel, F. (2008). Yatırımcı Duyarlılığı Hisse Senedi Getirileri İlişkisi: Türkiye Örneği, *TİSK AKADEMİ*, 224-239.
- Otto, W. M. (1999). Consumer Sentiment and The Stock Market, *Federal Reserve Board Finance and Economics, Discussion Paper*, 60, 1-20.
- Pesaran, M. H. , Shin, Y. , Smith, R. J. (2001). Bound Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Schmeling, M. (2009). Investor sentiment and stock returns: Some international evidence, *Journal of empirical finance*, XVI/3, 394-408.
- Tüketici Güven Endeksi,
(http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1104)
(Erişim Tarihi: 18.01.2020).

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: <https://dergipark.org.tr/pub/mufider>

ENTEĞRE RAPORLAMADA PAYDAŞLAR İLE İLİŞKİLERİN ROLÜ

THE ROLE OF STAKEHOLDER RELATIONSHIPS IN INTEGRATED REPORTING

Özben GÜLDOĞAN^{a*}

^{a*} Sorumlu Yazar, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Doktora Öğrencisi, ozben_guldogan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6027-9467.

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi:

Gönderilme Tarihi 04.03.2020

Düzenleme 17.03.2020

Kabul Tarihi 26.03.2020

Anahtar Kelimeler: Entegre Raporlama, Sürdürülebilirlik Raporlaması, Paydaşlar ile İlişkiler

Jel Kodları: M14, M40, M41

DERLEME

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate : %21

ARTICLE INFO

Article history:

Received 04.03.2020

Revised 17.03.2020

Accepted 26.03.2020

Keywords: Integrated Reporting, Sustainability Reporting, Stakeholder Relations

Jel Codes: M14, M40, M41

ÖZET

Çağımızın en önemli sorunsalı haline gelen "değer yaratma" kavramı, pek çok alanda ve disiplinde araştırma konusu olmuş, bir çok kavram ve prensibin gelişimine katkıda bulunduğu gibi muhasebe ve finans alanında Finansal Raporlamanın günümüzde geldiği son nokta olan Entegre Raporlamanın oluşumuna da temel hazırlamıştır. Entegre Raporlama felsefesi öncelikli olarak paydaşlarla olan ilişkilerin önemini yansıtmaktadır. Çünkü değer sadece bir kuruluş tarafından veya ilgili kuruluşun kendi bünyesinde değil, kuruluşun bütün paydaşları ile olan ilişkileri yoluyla yaratılır. Bu çalışmanın amacı, dünya arenasında büyük önem atfedilen entegre raporlamanın oluşumuna etki eden olguların entegre raporlama literatürü kapsamında irdelemesini yapmaktır. Bu olguların görece önemlerinin belirginleşmesi gerek dünyada gerekse ülkemizde entegre raporlamanın doğru anlaşılması ve gelişme sürecine katkıda bulunması açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda çalışmada entegre raporlama felsefesini gün ışığına çıkaran kavramlar tarihsel süreç içerisinde ele alınmış ve son olarak entegre raporlama klavuz ilkelerinden Paydaşlar ile İlişkiler ilkesinin önemi değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The concept of "value creation", which has become the most important problematic of our age, has been the subject of research in many fields and disciplines, contributed to the development of many concepts and principles, and prepared the basis for the formation of Integrated Reporting, which is the final point of Financial Reporting in the field of Accounting and Finance. The Integrated Reporting philosophy primarily reflects the importance of relations with stakeholders. Because value is created not only by an organization or within the organization itself, but also through its relations with all its stakeholders. The aim of this study is to analyze the cases that affect the formation of integrated reporting, which is of great importance in the world arena, within the scope of the integrated reporting literature. The relative importance of these facts is very important in terms of contributing to the correct understanding of

the integrated reporting and development process both in the world and in our country. In this context, the concepts that bring the integrated reporting philosophy to light have been handled in the historical process and finally, the importance of the Relations with Stakeholders principle, which is one of the integrated reporting guidelines, has been evaluated.

1. GİRİŞ

Yaşadığımız global dünyada gerek çevrede yaşanan tahribat ve doğal afetlerin gerekse ekonomik krizlerin birbirine olan bağıntılarının daha hissedilir ve farkedilebilir olması, bireylerin çevresine ve yaşadığı dünyaya olan hassasiyetini değiştirmiş; çevresel, sosyal ve finansal olmak üzere yaşantılarının her alanında daha yüksek bir bilinç düzeyini harekete geçirmiştir. Artık kuruluşlardan salt finansal performansları değil, finansal performans yaratırken kullandığı kaynakların ve dahası toplum ve çevre için bir değer yaratıp yaratmadıklarının açıklaması beklenmektedir. Yaratılan değerın kısa, öz ve anlaşılır şekilde paydaşlara aktarılabilmesinde önemli bir araç olarak ortaya çıkartılan entegre raporlama, başta Güney Afrika, Kuzey Amerika, Çin, Latin Amerika ve Doğu Asya’da bulunan ülkeler olmak üzere birçok şirket tarafından kullanılan bir raporlama şekli haline gelmiştir.

Günümüzde artık pek çok kuruluş salt hissedarları için uzun vadeli karlılık sağlamayı değil, aynı zamanda istihdam yaratmak, toplumun beklentilerini karşılayacak yenilikler üretmek, yerel üretimi teşvik etmek gibi sosyal değerleri de yaratmayı hedeflemektedir. Hissedarlar ve yatırımcılar öncelikli olarak kuruluşun kendisi için yarattığı değere odaklansa da aslında ilgili kuruluşun diğer paydaşları için yarattığı değer, uzun vadede o kuruluşun kendi değer yaratma kabiliyetini oluşturmaktadır.

Şirketin stratejisi hakkında içgörü kazanmak, zamanı aşan değer yaratmayı kuruluşun nasıl sağlayacağı ve iş modeli yatırımcıların yatırım kararlarını ve geri dönüşümünü etkileyen başlıca faktör haline gelmektedir. (IIRC, Creating Value :6)

Entegre raporlamanın özünü oluşturan husus bir kuruluşun yarattığı (veya tahrip ettiği) değerleri ve bu değere ilişkin tüm etmenleri tespit etmek ve paydaşlarla olan iletişimin etkin ve verimli bir zemine oturtulmasını sağlamaktır (Aras ve Sarioğlu, 2015).

Paydaş düşüncesinin temellerine bakıldığında bunun Adam Smith’in öncülüğünü yaptığı Ekonomik Teori’ye kadar uzandığı görülmektedir. Smith’in 1759’da “The Theory of Moral Sentiments” ve 1776’da “The Wealth of Nations” isimli eserlerinde ifade ettiği gibi ekonomik etkileşimler karşılıklı faydacılığın söz konusu olduğu bir ilişki içerisinde oldukları ve şirketler bu iki faydayı birlikte sağlayabildikleri takdirde etkin olarak çalışmış kabul edilmelidirler. Bilindiği üzere Adam Smith’in teorisi

bu dönemde işletmeleri kapalı bir organizasyon olarak kabul etmiş ve çevresindeki hiç bir değişkenden etkilenmediğini varsaymıştır. Fakat 1950’lerdeki Kalite Hareketiyle birlikte tüketiciler bilinçlenmeye başlamış, çeşitli lobi faaliyetleri ile desteklenen çevrenin korunmasına yönelik talepler işletmelerin davranışlarının diğer işletmeleri ve en geniş anlamda toplumu etkileyebileceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Böylece işletmenin dışarıdan etkilenmeye kapalı bir organizasyon olduğu varsayımı terkedilerek dış çevre dinamikleri tarafından etkilendiği kabul edilmeye başlanmıştır. Akabinde yönetim anlayışında da köklü değişiklikler meydana gelmiştir. İşletmelerin dışarıya açık bir organizasyon olduğunun farkedilmesiyle birlikte 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kurumsal Sosyal Sorumluluk tartışmaları literatürde yerini almaya başlamıştır. Kısa süre içerisinde çok fazla destek bulan bu yaklaşım Pay Sahipleri Teorisi, Paydaş Teorisi ve Paydaş Modeli gibi birçok teorinin temelini de oluşturmuştur (Garriga ve Domenec, 2004). Kurumsal sosyal sorumluluk yaklaşımı “İşletmenin rolü ne olmalıdır?” sorusuna cevap vermektedir (Yamak ve Süer, 2005). Etkin kurumsal sosyal sorumluluk bilincine sahip işletmeler yarattıkları değerlerin ve aldıkları kararların sorumluluğunu almaktadırlar. Bu anlamda en üst düzey yönetiminin bu konuda yol gösterici olması, sosyal sorumluluk anlayışlarını açıkça belirtmesi, bu konuda etkileşimde bulunduğu ilgi gruplarını net olarak tanımlaması, faaliyetlerini sonuç odaklı olarak icra etmesi ve nihayet yapılanlar hakkında hesap verebilmesi gerekmektedir (Özkol vd., 2005).

Bu amaçla işletmeler, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ile ilgili çıkar gruplarını bilgilendirmek amacıyla mevcut mali tablolara ek olarak faaliyet raporları içinde veya ayrıca çeşitli biçimlerde kurumsal sosyal sorumluluk raporları hazırlamaya yönelmişlerdir. Ancak bu raporlar genellikle faaliyetlerin niteliksel boyutu ile ele alındığı, parasal boyutu, maliyeti ve faaliyetlerin işletme performansı üzerindeki etkileri gibi hususlar hakkında ayrıntılı bilgi içermeyen raporlar olmuştur. İşletmelerin gerek çıkar gruplarına gerekse doğal çevrede yarattığı tahribatın (faydanın) parasal nitelikli olması söz konusu faaliyetlerin muhasebe disiplini çerçevesinde ele alınmasını gerektirdiğinden sosyal muhasebe ve sosyal raporlama kavramları gündeme gelmiş, akabinde pek çok raporlama adı altında çeşitli raporlama modelleri oluşturulmuştur (Yazan, 2015). Teoride ve uygulamadaki farklılıklar sonucunda, çevre muhasebesi, sosyal muhasebe, sosyal

sorumluluk muhasebesi, kurumsal yönetim ile stratejik yönetim ve sürdürülebilir raporlaması gibi pek çok raporlamayı kapsamak amacıyla Entegre Raporlama kavramı ortaya çıkmıştır (Yanık, 2012). Entegre raporlama entegre düşünce biçimi üzerine inşa edilen ve bir kuruluş tarafından zaman içinde yaratılan değerlerin bir entegre raporun ve değer yaratma sürecinin tüm unsurlarının diğer ilgili etkenlerinin tespit edilip yayımlanmasını içeren bir süreçtir (IIRC, 2013). Dolayısıyla etkin bir entegre rapor, entegre düşünme (integrated thinking) doğrultusunda geleneksel raporlamayı içerecek şekilde fakat çok daha kapsamlı bir raporlama modeli olarak daha birbiriyle bağlantılı ve ileriye dönük kararların alınmasını kolaylaştıran bir raporlama modeli olmaktadır (Aras ve Sarıoğlu, 2015). 2013 yılında yayımlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde Entegre Raporlama oluşumunun en önemli amaçlarından birinin sermayenin geniş tabanı için hesap verebilirlik ve yönetilebilirlik öğelerinin güçlendirme unsurlarını ve bunların birbirleri ile olan bağımlılıklarının anlaşılmasını mümkün kılarak; kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma hedefine odaklanan entegre düşünceyi oluşturmak ve karar alma ve harekete geçme mekanizmalarını geliştirmek olarak ifade edilmektedir (IIRC, 2013).

Entegre düşünce bir kuruluşun faaliyetlerine ne kadar fazla dahil edilirse bilgiler arasındaki bağıntılar yönetim raporlamasına, analizlere ve karar verme sürecine ve dolayısıyla entegre rapora o kadar doğal bir şekilde aktarılır (IIRC, 2013). Bununla birlikte entegre raporlama olgusunun teoride getirdiği önemli yeniliklerin uygulama aşamasında zorluklarla karşılaştığı gözlemlenmektedir. Bu anlamda entegre raporlama kavramının oluşumuna etki eden kavramların anlaşılması entegre raporlamanın özümsemesi açısından oldukça önemlidir.

Çalışmada entegre raporlamanın evrilme süreci içerisinde öne çıkan kavramlar tarihsel süreç içerisinde ele alınmış; entegre raporlama literatürü incelenerek entegre raporlamanın en önemli Klavuz İlkelerinden biri olan Paydaşlarla ilişkiler İlkesi; bir kuruluşun temel paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerin doğası ve kalitesi hakkında bilgi sağlama ve kuruluşun paydaşların meşru ihtiyaç ve isteklerini ne ölçüde anladığını ve karşıladığını göstermesi gerektiği noktasında hesap verebilirlik ilkesi perspektifinde değerlendirilmiştir.

2. ENTEGRE RAPORLAMANIN OLUŞUMUNA ETKİ EDEN KAVRAMLAR

Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'nden Sosyal Sorumluluk Kavramı, Muhasebenin organizasyonunda, muhasebe uygulamalarının yürütülmesinde ve mali tabloların düzenlenmesi ve sunulmasında, belli kişi veya grupların değil, tüm

toplumun çıkarlarının gözetilmesi ve dolayısıyla bilgi üretiminde gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması gereğini ifade eder. Bu kavram, muhasebenin işlevini yerine getirme hususundaki sorumluluğunu belirtmekte ve muhasebenin kapsamını, anlamını, yerini ve amacını göstermektedir. Yine 31/12/2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 16/01/2005 tarih ve 25702 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan TMS 1 Finansal Tabloların Sunuluşu Standardının 7. madde 6. bendinde; "Bir ihmalin veya yanlış raporlamanın kullanıcıların ekonomik kararlarını etkileyip etkilemeyeceğinin ve bunun önemli olabileceğinin değerlendirilmesi, bu kullanıcıların özelliklerinin dikkate alınmasını gerektirir." şeklinde belirtilmektedir. Finansal Tabloların Hazırlanması ve Sunuluşuna İlişkin Kavramsal Çerçevenin 25 inci Paragrafında ise "Kullanıcıların işletme, ekonomik faaliyetler ve muhasebeyle ilgili makul derecede bilgiye sahip oldukları ve bu bilgileri makul bir gayretle değerlendirdiklerinin varsayıldığı" ve "Bu nedenle, değerlendirmede bu özelliklerdeki kullanıcıların ekonomik kararlar alırken nasıl etkileneceklerinin de dikkate alınması gerekir." şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre uygulamada yer alan standartın temelinde finansal tablo kullanıcılarının karar almalarında kullanacakları bilginin doğru ve güvenilir olması yatmaktadır. Dolayısıyla hazırlanacak finansal raporların sadece finansal bilgileri içermesi bir yana, aynı zamanda finansal olmayan bilgileri de içermesi gerektiği açıktır ve anılan bentler aynı zamanda muhasebenin sürdürülebilir gelişme üzerindeki önemine de dikkat çekmektedir (Yanık ve Türker, 2012).

İlk defa Brundtland Raporu içinde 1987'de kullanılan "Sürdürülebilir Kalkınma" terimi bu raporda yayımlandıktan sonra dünya çapında genel kabul görmüştür. John Drexhage ve Deborah Murphy'nin Eylül 2010 tarihinde New York'ta sunmuş oldukları bildiride sürdürülebilirlik kavramı öz olarak gelecek nesillerin kendi gereksinimlerini giderebilmeye olanaklarını tehlikeye sokmadan günümüz neslinin gereksinimlerini giderebilmek olarak tanımlanmıştır (J. Drexhage 2010). 1970 lerde ise geleneksel muhasebe kavramının işletmelerin dış çevreden etkilenmediği varsayılarak sadece kendi faaliyetlerine odaklandıklarına ilişkin eleştiriler tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim muhasebenin temel fonksiyonlarına göre kuruluşlar aynı zamanda dış çevreden gelen ve kuruluşa etkisi olan tüm faaliyetleri de raporlamalıdır. 1970 lerde ortaya çıkan bu görüşe göre, bir finansal raporlamada işletmelerin performansının daha geniş bir bakış açısı ile değerlendirilmesi gerektiği ve kurumların bütün sosyal paydaşlarının da göz önünde bulundurulması kurumların sosyal performanslarının da raporlanması gerektiği şeklindedir. Geleneksel yönetim anlayışına

göre performans ölçümünde salt bireyin yapmış olduğu üretimin dikkate alınması; yerini çağdaş yönetim anlayışının performans ölçümü ve değerlemesine bırakmıştır. Ölçümlerinin sabit aralıklarla ve genellikle yılda bir defa yapılması, ölçüm zamanının farklı aralıklarla yapılması dolayısıyla başarı değerlendirmesinin sağlayacağı veriden erken yararlanılmasına olanak tanıyan ve aynı zamanda işletmenin ve yönetimin performansını belirlerken müşteri ilişkileri, çalışanların motivasyonu gibi faktörleri de kapsayacak şekilde daha genel bir bakış açısıyla ve tüm etkenlerin entegre edildiği bir çağdaş yönetim anlayışı ortaya çıkmaya başlamıştır. Oysa geleneksel muhasebe ölçümlerinde kar ve verimlilik üzerine odaklanırken içe dönük bir yapı izlemekte ve sayısal veriler benimsenmekteydi. Fakat günümüzde kullanıcılar açısından sayısal veriler bir anlam ifade etmemektedir. Bu bağlamda bilgi çağında işletmeler kullanacağı performans ölçütlerini; işletmenin vizyon, misyon ve stratejilerini dikkate alarak tespit etmelidirler (Usul, 2007). Bu bakış açısı, kuruluşların hesap verebilir ve şeffaf olmasının gerekliliğinden kaynaklandığı gibi topluma karşı olan sorumluluğun da bir parçasıdır. Özellikle büyük kuruluşlarda, işletmelerin büyük paydaşlarına ve topluma olan sorumluluklarının bir gereği olarak sadece finansal performans raporlaması yapmalarının yeterli olamayacağı, işletmenin onlar için ve onlarla birlikte var olabileceği gerçeği karşısında kolaylıkla öngörülebilmektedir. Bu daha geniş bir anlamda, kuruluşların bütün paydaşlarına, hissedarlarına potansiyel yatırımcılarına ve bütün sosyal çevresine karşı sorumluluğu olarak değerlendirilmektedir (Aras, 2007).

"Sosyal Sürdürülebilirlik" kavramı üzerinde uzlaşılan tek bir tanım bulunmamasıyla birlikte, en kapsayıcı tanımlardan bir tanesi "Formal ve informal süreçler, sistemler, yapılar ve ilişkiler varolan ve gelecek nesiller için sağlıklı ve yaşanabilir topluluklar inşaa edilmesine olanak verdiği zaman sosyal sürdürülebilirlik sağlanabilir.", "Sosyal anlamda sürdürülebilir toplumlar hem eşit, hem birbirinden farklı, hem de birbirlerine bağlı, demokratik olup, iyi kalitede bir yaşamı mümkün kılmaktadır" şeklindedir (McKenzie 2004). Bir başka kavram ise "Sürdürülebilir Rekabetçilik" dir. Bu yaklaşıma göre önümüzdeki dönemde kuruluşlar gelecekte ortaya koyacakları stratejileri belirlerken çalışanlarını, içinde bulunduğu çevreyi, sosyal sorumluluklarını ve sürdürülebilirlik ile çevre kirlenmesine ilişkin hususları göz önünde bulundurmak zorunda kalacaklardır (Ertuna, 2012). "Sosyal muhasebe" kuruluşların faaliyetlerinin etki ettiği bütün kesimler ile doğal çevre üzerinde yarattıkları etkilere yönelik bilgilerin bir arada sunulduğu, analiz edildiği ve raporlandığı bir muhasebe dalı olarak tanımlanmaktadır (Ertuna, 2012). Daha geniş bir ifadeyle sosyal muhasebe kuruluşların faaliyetlerinin

ilişkili bulunduğu kesimler üzerinde oluşturduğu ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerin ölçülmesi, analiz edilmesi, elde edilen bulguların finansal tablolar içinde veya ayrı olarak raporlanması suretiyle ilgililere sistemli bir şekilde açıklanması konusunda uzmanlaşmış muhasebe dalıdır. Özetle sosyal muhasebenin merkezinde kuruluşların sosyal sorumluluk uygulamalarına yönelik kayıt ve raporlama çalışmaları bulunmaktadır. Bu uygulamalar işletmelerin toplumsal ilişkileri, işgücü ile ilişkileri, fiziki kaynakları ve çevreye yönelik katkıları ile mal ve hizmetlere yönelik katkıları olmak üzere dört ana başlıkta belirtilebilir. Bununla birlikte sosyal performans olarak da ifade edilen bu olgular kuruluşların sosyal sorumluluklarını yerine getirmekteki başarılarını tanımlamaktadır (Kaya, 2006).

Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü'nün sosyal muhasebe tanımına baktığımızda sosyal muhasebenin içeriğinin; işletmenin şimdiki faaliyetlerinin tüm çıkar gruplarını içine alarak sosyal etkilerine ilişkin bilginin geliştirilmesi, hedeflenen sosyal başarı için hedeflerin, stratejilerin ve standartların belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşmak için gösterilen gayretlerin ne kadar etkin olduğuna dair alınan nihai kararlar şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Özbirecikli, 2017).

"Sürdürülebilirlik Raporlaması" ise sadece sürdürülebilir gelişmeyi değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmayı da hedefleyen, kurumsal performans ile ilişkili bütün alanlarda ölçüm ve açıklama yapan, iç ve dış olmak üzere tüm paydaşlarına karşı sorumlu olma anlayışıyla faaliyet göstermeyi ilke edinen bir uygulama olarak ifade edilmektedir. Günümüzde gittikçe artan sayıda kuruluş faaliyetlerini sürdürülebilir kılmak için, uzun vadeli karlılıklarını sosyal adalet ve çevre korunmasını göz önünde bulunduran temeller çerçevesine dayandırmıştır. Gerçekten de sürdürülebilir bir ekonomiye doğru yol alma ihtiyacı işletmelerin ve kuruluşların finansörleri, müşterileri ve diğer paydaşları tarafından anlaşılmasının zorunluluğunu doğurmuştur. Sürdürülebilirlik raporlaması kuruluşların faaliyetlerini daha sürdürülebilir kılmak için hangi hedefleri belirlemeleri gerektiğini, performanslarını ölçmelerinde kullanılacak kriterleri belirlemelerini ve yönetmelerini mümkün hale getirmektedir (GRI, 2013:4).

İşletmelerin sürdürülebilirlik raporları hazırlamalarının bir başka önemli amacı ise içinde buldukları topluma ve ilişkili olduğu paydaşlarına karşı sosyal konulara olan duyarlılıklarını ve bağlılıklarını göstermektir. Yatırımcılar, müşteriler, düzenleyici/denetleyici kuruluşlar, savunma grupları ve gayri resmi kuruluşları içine alarak tüm paydaşların geliştirilmesi ve genişletilmesi için sürdürülebilirlik raporları bir işletmenin performansı

hakkında doğru ve hızlı geri dönüşleri teşvik etmesi açısından önem taşımaktadır (Özbirecikli, 2017). Uluslararası genel kabul görmüş standartlar, bildirimler ve ölçütler ise sürdürülebilirlik raporlarında bulunan bilgilerin karşılaştırılabilir olmasına olanak sağlamakta ve böylelikle bütün paydaşlara bilinçli kararlar vermelerine olanak sağlayacak nitelikli bilgiyi temin etmektedir (globalreporting.org, 2020).

Günümüzde, alışlagelen “finansal muhasebe” artan bir ivme ile çok önemli bir dönüşüm yaşamaktadır ve bu dönüşüm çerçevesinde muhasebenin ilgi alanı genişlemekte, muhasebe daha geniş kitlelerin veri ihtiyaçlarına cevap vermenin yollarını aramaktadır. Bu alanlarda araştırmalar ve çalışmalar giderek artmaktadır. Yapılan araştırma ve çalışmalar “sosyal muhasebe”, “sosyal ve çevre muhasebesi”, “şirket sorumluluğu raporlaması”, “şirket sosyal sorumluluğu raporlaması”, “finansal olmayan raporlama”, “sürdürülebilirlik muhasebesi” “sosyal raporlama”, “sürdürülebilirlik raporlaması” gibi pek çok isim adı altında yürütülmektedir.

Görülmektedir ki; geleneksel muhasebeden gerek sosyal muhasebeye gerekse sürdürülebilirlik muhasebesine kadar geçmişten günümüze finansal muhasebenin gelişimi işletmelerin faaliyetleri (sosyal, çevresel veya ekonomik) ile bunların hem birbirleri, hem de ilişkili olduğu öğeler ile olan etkileşimi hakkında bilgi sağlayarak tüm çıkar gruplarının gözetilmesi ve korunması üzerine ilişkilendirilmektedir.

3. ENTEGRE RAPORLAMANIN ORTAYA ÇIKIŞI

Entegre raporlamanın temelleri 1994 yılında Güney Afrika'nın yeni seçilmiş başkanı Nelson Mandela tarafından kurulması sağlanan King Komitesi'nin yayınladığı King raporuna dayanmaktadır. Nitekim bu raporda 34 kuruluşun finansal olmayan bilgilerinin açıklanması istenirken, 2002 yılında yayımlanan King II raporunda şirketlerin tüm ilgili paydaşlarının dahil edilmeleri ve dahası sorumluluklarını finansal sonuçları ile birlikte sosyal ve çevresel konuları da kapsayacak bir şekilde genişletmeleri talep edilmiştir (Aras ve Sarioğlu, 2015). 2000 li yıllar çevresel bilinç, sosyal bilinç, sosyal sorumluluk oluşumlarının devinimiyle geçerken; finansal tablolar ise içeriklerinin karmaşıklığı, bilgiler arası bağlantı kopuklukları, karşılaştırılabilirliklerinin güçlüğü, gelecekdeki risk ve fırsatların belirlenmesi açısından yatırımcıya doğru bir perspektif sağlamakta yetersiz kalması yönleriyle yoğun bir şekilde eleştirilmiştir.

Yatırımcılar finansal başarıdan öte çevresel, sosyal ve yönetsel başarının da kuruluşların

değerini etkilediğini ve bu değer in sürdürülebilir bir niteliğe bürünmesine doğrudan etki ettiğini farketmiş; akabinde şirketlerden bu konularda da bilgilendirme yapmasını talep etmeye başlamışlardır.

Bu dönemde sadece yatırımcı talepleri değil, kuruluşların toplumun geleceğini şekillendirmede üstlendikleri role ilişkin olarak da talepler belirlemeye başlamıştır. Endüstri devriminden bu yana dünyanın kaynaklarını tüketmek pahasına büyüyen şirketlerin artık problemin değil, çözümün bir parçası olması talep edilmektedir. Günümüzde artık şirketlerin sadece ne kadar kâr elde ettiği tek kriter olmaktan çıkmış, bu kârın nasıl elde edildiği önemli bir kriter olarak belirlemiştir. Artık şirketlerden; faaliyetlerini sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerini tetkik etmesi, izlemesi ve raporlaması; süreklilik arz eden, uzun vadeli taahhütlerde bulunması beklenmektedir. Bu durum paydaşlarının güvenini kazanarak pazarda iyi bir itibar elde etmek isteyen şirketlerin paydaşlarına ve topluma karşı olan sorumluluklarını yeniden tanımlamasına ve paydaşlarının ihtiyaçlarına çözüm sunacak yeni bir raporlama modeli geliştirmesine neden olmuştur (Aras ve Sarioğlu, 2015).

2010 yılında Johannesburg Borsası, borsaya kote tüm şirketlerin entegre rapor yayımlanmasını, yayımlanmayanların ise açıklama yapmasını (report or explain) zorunlu kılmış ve böylece Güney Afrika, entegre raporlamayı borsaya kote şirketlere zorunlu hale getiren ilk ülke olmuştur (International Integrated Reporting Council- IIRC).

Uluslararası arenada ise entegre raporlamanın kurumsal zemini yine 2010 yılında BM Global Compact, GRI, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants-IFAC), Dünya Bankası (the World Bank), Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum- WEF) gibi dünyanın önde gelen kuruluşlarının da üyesi olduğu Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi ile kurulmuştur. Bu konseyde sadece kuruluşlar değil, aynı zamanda Microsoft, Nestle, HSBC gibi şirketlerin temsilcileri, akademisyenler ve yatırımcılar da bulunmaktadır.

Uluslararası genel kabul görmüş bir entegre raporlama çerçevesi hazırlamayı kendine misyon edinen IIRC dünyanın dört bir yanından akademisyenler, sivil toplum temsilcileri, özel sektör, kamu temsilcilerinin yoğun emek ve katkılarıyla 2013 yılının Aralık ayında Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesini yayımlamıştır. IIRC yayınladığı entegre raporlama çerçevesinde entegre raporu, bir kuruluşun stratejisinin, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmayı nasıl sağlayacağını kısa ve öz bir şekilde bildirilmesi şeklinde tanımlamış olup, bu çerçeve entegre rapor hazırlayıcılarına referans olma niteliğinde olduğundan oldukça önem taşımaktadır (IIRC, 2013).

Ülkemiz de dünyada yaşanan bu gelişmeler karşısında tamamen duyarsız kalmamış ve önemli adımlar atmıştır. Bağımsız Kurucu Üye Prof. Dr. Güler Aras, Borsa İstanbul, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği-TÜSİAD, IIRC Türkiye Büyükelçisi, Global Compact Türkiye, Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD), SKD Türkiye, Argüden Yönetişim Akademisi, Çimsa ve Garanti Bankası'nın kurucu üyeleri olduğu "Entegre Raporlama Türkiye Ağı" Şubat 2017 de kurulmuş olup gerek entegre raporlamanın gerekse gerekçesini oluşturan entegre düşünce kavramının komuoyuna doğru bir şekilde aktarılması çalışmalarına başlanmıştır (entegreraporlamatr.org, 2020).

Türkiye'den Çimsa Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş. Şubat 2017'de Entegre Faaliyet Raporu yayınlayan ilk reel sektör şirketi olurken bunu Aslan Çimento, Adana Çimento, Argüden Yönetişim Akademisi, Türkiye Kalkınma ve Sınai Bankası, Garanti Bankası, Borsa İstanbul, Yıldız Teknik Üniversitesi Finans Kurumsal Yönetim ve Sürdürülebilirlik Araştırma Merkezi, Kadıköy Belediyesi ve son olarak Türkiye Vakıflar Bankası izlemiştir (entegreraporlamatr.org, 2020).

4. ENTEGRE RAPORLAMADA PAYDAŞLAR İLE İLİŞKİLERİN HESAP VEREBİLİRLİK İLKESİ PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinde Paydaşlar ile İlişkiler ilkesi; bir entegre raporun, kuruluşun temel paydaşlarıyla kurduğu ilişkilerin doğası ve kalitesi hakkında bilgi sağlaması ve kuruluşun paydaşlarının meşru ihtiyaç ve isteklerini ne ölçüde anladığını, hesaba kattığını ve karşıladığını göstermesi gerektiği şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte paydaşlar da kuruluşun değer yaratma kabiliyetini etkileyen ekonomik, çevresel ve toplumsal sorunlar dahil olmak üzere kendileri için önemli konular hakkında faydalı bilgiler sağlayacaktır. Bu bilgiler kuruluşa aşağıdaki konularda yardımcı olabilir: (IIRC, 2013:17)

- Paydaşların değer algısının ne olduğunu anlamak
- Henüz yaygın olarak ilgi çekmeyen ancak önemi giderek artan trendleri belirlemek
- Risk ve fırsatlar dahil olmak üzere maddi konuları belirlemek
 - Strateji geliştirmek ve değerlendirmek
 - Riskleri yönetmek
 - Maddi konulara verilen stratejik ve açıklanabilir yanıtları da içeren faaliyetleri yürütmek.

Dolayısıyla bir entegre raporun önceliği paydaşların gereksinim ve beklentilerinin ne kadar doğru anlaşıldığı ve önemsendiği noktasında alınan

kararları; yapılan iş, performans ve sürekli etkileşim yoluyla nasıl eyleme geçirdiklerini kısa, öz ve anlaşılır bir şekilde açıklamaktır. Kuruluşlar böylelikle şeffaflığın ve hesap verebilirliğin güvenmesine katkı sağlayarak paydaşları için gerekli güveni kazanmış olacaktır. Nitekim entegre raporlama sermayenin geniş tabanı (finansal, üretilmiş, fikri, insan kaynakları, sosyal, ilişkisel ve doğal sermaye) için hesap verebilirlik ve yönetilebilirlik öğelerini güçlendirme unsurlarını ve bunların birbirlerine olan bağımlılıklarının anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu anlamda karar verme ve harekete geçme unsurlarının geliştirilmesi kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmaya odaklanan entegre düşüncenin ne kadar doğru anlaşıldığı ve ne kadar içselleştirildiği ile ilişkilendirilmektedir (IIRC, 2013).

Entegre raporlamanın ana odağı, aslında sermaye sağlayıcıların bilgi ihtiyaçlarıdır. Bu nedenle, entegre raporlamanın paydaş merkezli bir raporlama mekanizması olduğu göz önünde bulundurulduğunda, her entegre raporda ilgili kuruluşun ilişkili bulunduğu sermaye öğelerine özgü ağırlıklandırılmış bilgilere yer verilmesi gerekmektedir (de Villiers et al., 2016). Bu nedenle Uluslararası Entegre Raporlama Konseyinin (IIRC), 2013 yılında yayınladığı "Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi" kural bazlı olmayıp, prensip bazlı bir yaklaşımı dayanak almaktadır (IIRC, 2013). Buradaki amaç her kuruluşun kendine özgü yapısal özellikleri ve dinamikleri olması nedeniyle kuruluşların, belirlenen ilke ve prensipler ile uyumlu, fakat aynı zamanda kendi özgünlüğünü yansıtacak bir raporlama sistematüğünü yaratmalarını mümkün kılmaktır.

Bilimsel literatür kurumsal bilgi ihtiyacını; ajans, meşruiyet, paydaş ve hesap verebilirlik teorisi perspektiflerinden analiz etmiştir (Boiral, O. ve Heras-Saizarbitoria I., 2020). Ana akım literatüre göre hesap verebilirlik öğeleri entegre raporların güvenilirliğini artırarak paydaş sorumluluğuna katkıda bulunmaktadır. Diğer paydaşların bakış açıları incelediğinde ise, hesap verebilirlik türleri farklı paydaş grupları için farklı olmaktadır. Bunun nedeni, farklı paydaş gruplarının genellikle kurumsal bilgi aramada farklı hedefleri bulunduğundandır. Örneğin, hissedarlar değer yaratma ile ilgili bilgilere ihtiyaç duyarken, diğer paydaş grupları doğal çevre veya sosyal hedeflerle daha fazla ilgilenebilirler.

Uluslararası Entegre Raporlama İlke ve Prensiplerinin hesap verebilirlik ilkesi ile etkinliğine ilişkin ilk çalışma olan Thomson ve arkadaşlarının 2014 yılında yaptığı araştırmada; entegre raporlama anlatılarındaki hesap verebilirlik çabalarının Uluslararası Entegre Raporlama İlke ve Prensiplerine nazaran esas olarak hazırlayıcıların ve paydaşların görüşleri tarafından belirlendiği tespit edilmiştir. Bu anlamda kuruluşların paydaş ilişkilerinin kalitesi ve

etkinliğinin önemi bu çalışmanın akabinde yapılan diğer pek çok araştırma ile desteklenmiştir. Diğer taraftan aynı yıllarda Brown ve Dillard (2014) tarafından Entegre Raporlamaya; entegre raporlamanın paydaş yönetimine, paydaşlara hesap verebilirlik öğelerinden daha fazla odaklandığını iddia eden bir eleştiri getirilmiştir. Söz konusu çalışmada bu durumun, tüketiciler, çalışanlar, tedarikçiler, yerel topluluklar, işgücü gibi paydaşlarla sendikalar, sosyal hareketler, hükümetler ve yerli toplulukların arasında daha geniş ve daha açık diyaloglar yapmayı engellediği ifade edilmektedir (Brown ve Dillard, 2014). Bu bağlamda entegre raporların paydaşlar tarafından nasıl algılandığı sorunsalı ön plana çıkmış ve buna ilişkin yapılan pek çok çalışmada kurumsal rapor hazırlayıcılarının entegre raporlamayı farklı ve tutarsız bir alan olarak algıladıkları öne sürülmüştür (örneğin Flower, 2015; Perego, 2016; Chaidali ve Jones 2017; Feng ve diğerleri, 2017de Villiers et al., 2017; Slack, 2018 vb.). Özellikle IR'nin faydalarının belirsizliği, yeterli ve net rehberlik eksikliği, yüksek hazırlık maliyetleri, raporun formatı ve süresi gibi hususlar kurumsal rapor hazırlayıcılarının ve profesyonellerinin motivasyonunu ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyinin (IIRC) genel kompozisyonuna ilişkin güveni azaltan en belirgin faktörler olduğu belirtilmiştir (Perego, 2016). Bununla birlikte entegre raporlamanın şeffaflık idealinin ancak; hesap verebilirlik sürecinin kurumların açıkladığı bilgilerin güvenilir, maddi ve sürdürülebilirlik performanslarının gerekçeleriyle tutarlı olduğu kabul edilen titiz bir doğrulama sürecine dayandırılarak yürütülmesiyle gerçekleştirilebileceği bir çok ampirik çalışma ile doğrulanmıştır (örneğin Boiral ve Henri, 2017; Manetti ve Toccafondi, 2012; Rupley ve diğerleri, 2017; Martínez-Ferrero ve GarcíaSanchez, 2018; Reimsbach ve diğerleri, 2018; Gibassier, 2018 vb.).

Kuruluşların değer yaratma kabiliyetleri üzerine de yapılan pek çok araştırma bulunmaktadır ve bu araştırma sonuçları da bizi ilk olarak hesap verebilirlik öğesine götürmektedir. Örneğin dünya akademik yazında en meşhur araştırmalardan biri sayılan Lai ve arkadaşlarının (2018) dünyanın en büyük üçüncü sigortacılık grubu olan Generali şirketinde yaptıkları çalışmada; Lai ve arkadaşları anılan şirketin değer yaratma sürecini ortaya çıkararak hesap verebilirlik özelliğine etki eden en önemli faktörü ortaya çıkarmaya çalışmışlar ve bunun da daha geniş ve daha sade mesajlar yoluyla artan çeşitlilikte bir paydaş iletişimi olduğunu, daha basit bir ifadeyle kuruluşların paydaşlarıyla anlamlı diyalog kurma çabalarının en önemli etken olduğunu tespit etmiş; aynı zamanda bir kuruluşun finansal paydaşlarının o kuruluşun finansal raporlarının ana adresi olduğunu belirtmişlerdir (Lai, 2018).

Hesap verebilirlik ilkesi ile ilgili yapılan pek çok araştırmanın ana nedeni hesap verebilirliğin değer yaratma sürecinin ana besleyicisi durumunda olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü anılan ilke bir kuruluşun faaliyet ve çıktılarının ilişkili bulunduğu bütün sermaye öğelerinin bilinçli kullanma yönetimi ile sorumluluğu kavramları ile uygulanmaktadır. Günümüzde, çalışanlar, müşteriler, yatırımcılar, devlet kurumları ve düzenleyiciler dahil olmak üzere tüm paydaşlar iş organizasyonlarının yarattığı değer ve yaratılan değer pek çok bileşeni ve bunların faaliyetleriyle artık yakından ilgilenmektedir. (Örneğin yaratılan değer maliyeti, alternatif maliyeti, temel girdilerinin yaratılmak istenen değer ile etkileşimi, yaratılan değer sürdürülebilirliği vb.)

Yatırımcılar yatırım kararlarını alırken, şirketlerin yarattıkları değere ve buna ilişkin sürdürülebilirlik yaklaşımını dikkate alıp almadıklarını göz önünde bulundurmaktadır. Sosyal, çevresel ve kurumsal risk yönetimini başarıyla sürdürebilen kuruluşlar kamuoyundaki itibarlarını yükselterek gerek ulusal gerekse uluslararası yatırım portföyünün ilgisini çekebilmekte ve kurumlarının sermayeye ulaşım kabiliyetlerini yükseltmektedir. Aynı zamanda yasal mevzuatların ötesinde sürdürülebilirlik uygulamalarını iş modeli olarak süreçlerine dahil eden kuruluşlar uzun vadede faaliyet maliyetlerini azaltmaktadırlar. Diğer taraftan faaliyetlerinin çevresel etkilerini iyi yönetemeyen kuruluşlar ise kaynakların azalmasıyla artan birim maliyetlerine bağlı olarak sürdürülebilirliklerini sağlamakta çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Gücenme Gençoğlu, 2016).

5. SONUÇ

Akademi ve iş dünyasında yaşanan devinim ve dönüşüm, paydaş kapsamını ve paydaşların taleplerini değiştirmiş kurumsal raporlamanın da bu dönüşüme ayak uyduracak şekilde gelişmesine sebep olmuştur. Finansal raporlamadan çevresel raporlamaya, çevresel raporlamadan sosyal raporlamaya, sosyal raporlamadan sürdürülebilirlik raporlamasına ve nihayet entegre raporlamaya kadar uzanan bu süreçte kuruluşlar varlıklarını korumak ve sürdürülebilir kılmak için yarattıkları değer ve bu değeri ne pahasına oluşturduklarının toplumun onayından geçmek zorunda olduğu gerçeği ile karşılaşmışlardır. Kuruluşların sadece raporlama şekillerinin değil, aynı zamanda sahip oldukları rol ve edimlerinin de değişimi ile sonuçlanan bu farkındalık; kuruluşların paydaşları ile olan ilişkilerini etkin bir zemine oturtmaları zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

Günümüzde şirketlerin maddi manevi her anlamda sahip olduğu varlıklar ve bu varlıklar ile

zamanının ötesinde bir değer yaratmak için nasıl bir strateji izleyeceği hakkında doğru bir içgörü kazanmak yatırımcıların karar alma sürecini etkileyen başlıca faktör durumundadır. Nitekim entegre raporlama kavramı bu ihtiyacın karşılanmasının bir izdüşümü olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü finansal sermaye sağlayıcılara aktarılan bilginin kalitesini artırmak; sermayenin daha rasyonel dağılımına imkan vererek üretimin artmasına olanak sağlayan en önemli etkidir. Bu anlamda entegre raporlama, kurumsal raporlama için farklı raporlama seçenekleri yaratması ve kuruluşların süreç içerisinde değer yaratma kabiliyetine etki eden bütün unsurları içerecek şekilde daha etkili ve entegre bir yaklaşım ortaya koyması açısından hayati bir yenilik getirmektedir.

Çalışmada entegre raporlama araştırmalarının nasıl geliştiğine dair bir iç görüş kazanmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar tarandığında araştırma bulgularında en fazla tartışılan olgulardan birinin kuruluşların paydaşları ile olan iletişimi olduğu gözlemlenmiştir. Paydaşlar ile olan doğru etkileşimin değer yaratma sürecine entegre edilmesinin ilgili kuruluşun hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesi ile olurlu olacağı göz önüne alınırsa gelecek çalışmalar için kuruluşların hesap verebilirlik öğelerinin etkinliğini zedeleyen hususlara ilişkin araştırmalar entegre raporlamanın gelişim sürecine katkıda bulunabilir.

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi entegre raporlamanın dayatmacı bir yöntemi dışlayarak kuruluşların uygulama suretiyle uzun

vadede faydasını fark edip kalıcı bir hal almasını ilke edinmesi gerektiğini, önemi özümsemeden hazırlanacak bir entegre raporlamanın kuruluşun bir uyum faaliyeti olmaktan öteye gidemeyeceğini ve uzun vadede alınabilecek faydayı azaltacağını belirtmektedir. Yapılan çalışma bulguları bu düşünce ile paralellik göstermektedir. Gerçekten de entegre raporlama felsefesinin doğru anlaşılması ve içselleştirilmesi bir kuruluşun tüm paydaşlarının karşılıklı eş güdümü ve gelişimi ile mümkün olmaktadır. Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi Uluslararası Entegre Raporlama Paydaşlar ile İlişkiler ilkesinin, entegre raporlamanın özünü oluşturan ilke, norm ve öğeler içerisinde nihai anlamda Entegre Raporlamanın esas vizyonuna ulaşmasını sağlayacak katalizör bir ilke olduğu görülmektedir.

Entegre raporlama, organizasyonların faaliyetlerinin doğal sermaye üzerindeki etkilerini tanınmasını ve iletilmesini sağlayan bir başlangıç noktasıdır ve entegre raporlamanın maddi ve düşünsel manada bütün paydaşlar tarafından ulaşılabilir kılınması kuruluşların entegre raporlama gelişim sürecini hızlandıracaktır. Bu durum paydaşların değişen taleplerinin karşılanması için şeffaflık ve hesap verebilirlik öğelerinin kalitesinin artırılmasını zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Adams, C. A. (2004). The ethical, social and environmental reporting - performance portrayal gap. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*.

Aras, G. (2007). Kurumsal sosyal sorumluluk: muhasebe ve denetim uygulamalarına yansımaları. *İç Denetim Dergisi*, 3(20), 5.

Aras, G., ve Sarıoğlu G.U. (2015). Kurumsal Raporlamaya yeni bakış: Entegre Raporlama. *Tüsiad*

Brown, J. ve Dillard, J. (2014) Integrated reporting: on the need for broadening out and opening up. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Vol. 27 No. 7, pp. 1120-1156

Boiral, O., & Heras-Saizarbitoria, I. (2020). Sustainability reporting assurance: Creating stakeholder accountability through hyperreality?. *Journal of Cleaner Production*, 243, 118596

Boiral, O., & Henri, J. F. (2017). Is sustainability performance comparable? A study of GRI reports of mining organizations. *Business & Society*, 56(2), 283-317.

Chaidali, P. P., & Jones, M. J. (2017). It's a matter of trust: Exploring the perceptions of Integrated Reporting preparers. *Critical Perspectives on Accounting*, 48, 1-20.

De Villiers, C.; Venter, Elmar R.; Hsiao, P. C. K. (2017). Integrated reporting: background, measurement issues, approaches and an agenda for future research. *Accounting & Finance*, 57.4: 937-959.

Ertuna, Ö. (2012). Muhasebe İçin Yeni Ufuklar: Sosyal Muhasebe. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (3), 5-18.

Feng, T., Cummings, L., & Tweedie, D. (2017). Exploring integrated thinking in integrated reporting—an exploratory study in Australia. *Journal of Intellectual Capital*.

Flower, J. (2015). The international integrated reporting council: a story of failure. *Critical Perspectives on Accounting*, 27, 1-17.

- Garriga, E., & Melé, D. (2004). Corporate social responsibility theories: Mapping the territory. *Journal of business ethics*, 53(1-2), 51-71.
- Gibassier, D., Rodrigue, M., & Arjaliès, D. L. (2018). Integrated reporting is like God: no one has met Him, but everybody talks about Him. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*.
- GRI. (2018, 1 July). Reporting Principles and Standard Disclosures. (<https://www.globalreporting.org/resource/library/GRIG4-Part1-Reporting-Principles-and-Standard-Disclosures.pdf>, Erişim Tarihi, 18.03.2020)
- Gücenme Gençoğlu, Ü., & Aytaç, A. (2016). Kurumsal Sürdürülebilirlik Açısından Entegre Raporlamanın Önemi ve BIST Uygulamaları. *Journal of Accounting & Finance*, (72).
- Kaya, U. (2006) İşletme-Doğal Çevre İlişkilerinin Mali Tablolar Aracılığıyla Raporlanması Ve Denetimi. Sermaye Piyasası Kurulu.
- Lai, A.; Melloni, G.; Stacchezzini, R. (2018). Integrated Reporting And Narrative Accountability: The Role Of Preparers. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 31.5: 1381-1405..
- IIRC. (2014, December). Assurance On <Ir> An Introduction To The Discussion. (<https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2014/12/22-ICAS-.pdf>, Erişim Tarihi 19.03.2020)
- IIRC. (2013). Uluslararası <Er> Çerçevesi. (<https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/03/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-Turkish.pdf>, Erişim Tarihi 19.03.2020)
- Drexhage, J., & Murphy, D. (2010). Sustainable development: from Brundtland to Rio 2012. United Nations Headquarters, New York, 2010, 9-13.
- Manetti, G., & Toccafondi, S. (2012). The role of stakeholders in sustainability reporting assurance. *Journal of Business Ethics*, 107(3), 363-377.
- Martínez-Ferrero, J., & García-Sánchez, I. M. (2018). The level of sustainability assurance: The effects of brand reputation and industry specialisation of assurance providers. *Journal of Business Ethics*, 150(4), 971-990.
- McKenzie, S. (2004). Social sustainability: towards some definitions.
- Perego, P., Kennedy, S., & Whiteman, G. (2016). A Lot Of Icing But Little Cake? Taking Integrated Reporting Forward. *Journal Of Cleaner Production*, 136, 53-64.
- Pistoni, A., & Songini, L. (2015). Key Tools and Frameworks for Sustainability Disclosure', *Sustainability Disclosure: State of the Art and New Directions (Studies in Managerial and Financial Accounting, Volume 30)*.
- Reimsbach, D., Hahn, R., & Gürtürk, A. (2018). Integrated reporting and assurance of sustainability information: An experimental study on professional investors' information processing. *European Accounting Review*, 27(3), 559-581..
- Rupley, K. H., Brown, D., & Marshall, S. (2017). Evolution of corporate reporting: From stand-alone corporate social responsibility reporting to integrated reporting. *Research in Accounting Regulation*, 29(2), 172-176.
- Özbirecikli, M. (2006). Çevresel Etik ve Sosyal Denetim: Küresel Girişimler ve Türkiye'deki Uygulamalar Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (31), 62-77.
- Özkol, E., Çelik, M., & Gönen, S. (2005). Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ve muhasebenin sosyal sorumluluğu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (27), 134-145.
- Slack, R., & Tsalavoutas, I. (2018, June). Integrated reporting decision usefulness: Mainstream equity market views. In *Accounting forum (Vol. 42, No. 2, pp. 184-198)*. Taylor & Francis.
- Thomson, I., Grubnic, S., & Georgakopoulos, G. (2014). Exploring accounting-sustainability hybridisation in the UK public sector. *Accounting, Organizations and Society*, 39(6), 453-476.
- Uşul, H. (2007). Davranışsal Muhasebe. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Yamak, S., & Süer, Ö. (2005). State as a stakeholder. *Corporate Governance: The international journal of business in society*.
- Yanık, S., & Türker, İ. (2012). Sürdürülebilirlik Ve Sosyal Sorumluluk Raporlamasındaki Gelişmeler (Tümleşik Raporlama). *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47).
- Yazan, Ö. (2015). Muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans ilişkisi (Doctoral dissertation, Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon).
- 2 Sıra No'lu Finansal Tabloların Sunuluşuna İlişkin Türkiye Muhasebe Standardı(TMS 1) Hakkında Tebliğ, 16.01.2005 Tarih ve 25702 Sayılı Resmî Gazete.

<https://www.theiirc.org> (Erişim Tarihi, 19.03.2020)

<http://www.entegreraporlamatr.org/tr/guncel/haberler-2020.aspx> (Erişim Tarihi, 18.03.2020)

<http://www.entegreraporlamatr.org/tr/hakkimizda/biz-kimiz.aspx> (Erişim Tarihi, 18.03.2020)

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Dergi Anasayfası: www.dergipark.gov.tr/mufider

2016-2019 YILLARI ARASINDA DÜZENLENEN ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI KONGRELERİNDE SUNULAN BİLDİRİLERİN ANALİZİ *

ANALYSIS OF THE PAPERS PRESENTED IN THE CONGRESS ON INTERNATIONAL ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCH ORGANIZED BETWEEN 2016 – 2019

Ahmet Vecdi CAN ^a, Metehan KÜÇÜKER ^{b**}, İdil ÖZKAN ^c

a Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, acan@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1105-144X
*b*** Sorumlu Yazar, Öğr. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çaycuma Meslek Yüksekokulu, metehankucuker@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5468-0465
c Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çaycuma Meslek Yüksekokulu, idilozkan@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7711-5883

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihi: 13.03.2020

Gönderilme Tarihi 13.03.2020

Düzenleme 17.03.2020

Kabul Tarihi 26.03.2020

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, finans, kongre, Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi
JEL Kodları: M40, M41, G00

ARAŞTIRMA MAKALLESİ

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate :%1

ÖZET

Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi, muhasebe ve finans alanındaki özgün araştırmaların bir arada tartışıldığı, geniş katılımlı kongrelerden biridir. Çok sayıda akademisyen ve uygulamacıyı bir araya getirerek bilgi paylaşımı sağlayan kongre, muhasebe ve finans alanının bütünselliğinin korunmasına da hizmet etmektedir. Kongrenin gelişiminin ve genel profilinin ortaya koyulması ve geleceğinin değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada; 2016 yılı ile 2019 yılları arasında gerçekleştirilmiş dört kongrede sunulmuş bildiriler belirli kriterler çerçevesinde analiz edilmiştir. Analiz kapsamında söz konusu yıllarda sunulan toplam 387 bildiri incelenmiş ve bulgular değerlendirilmiştir.

Kongrenin uluslararası nitelik kazandığı 2016 yılından bugüne kadar düzenlenen dört kongrede sunulan bildirilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgular, Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin alanın en çok tercih edilen kongrelerinden biri haline geldiğini göstermektedir. Toplam bildiri sayısı ve yazar sayısı verilerinin bu durumun göstergesi olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte sunulan bildiri konularındaki çeşitlilik kongrenin içerik yönünden de zengin olduğunu göstermektedir. Farklı üniversitelerden birçok akademisyen ve öğrencinin katıldığı kongreye uygulamacıların bildirili katılımlarının az olması ise üzerinde durulması gereken noktalardan biridir. Diğer taraftan yurtdışından katılan yazar ya da konuşmacı sayısının yıllar itibarıyla artış gösterdiği ancak henüz istenilen seviyeye ulaşamadığını belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda kongrenin gelişimi açısından uluslararasılaşma çalışmaları üzerinde de durulması

* Bu çalışmanın bir kısmı, 23-25 Ekim 2019 tarihleri arasında düzenlenen 6. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nde (ICAFR'19) özet bildiri olarak kabul edilmiş ve sunulmuş ancak yayımlanmamıştır. Daha sonra aynı kongrede sunulan tüm bildiriler de (2019 yılı) analizlere dahil edilerek çalışma genişletilmiş ve makale haline dönüştürülmüştür

APA STİLİ KAYNAK KULLANIMI: Can, A , Küçüker, M , Özkan, İ . (2020). 2016 - 2019 YILLARI ARASINDA DÜZENLENEN ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI KONGRELERİNDE SUNULAN BİLDİRİLERİN ANALİZİ. Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi ,3(1) , 65 – 77 . DOI: 10.32951/mufider.703665

gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçların Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin gelişimine ve geleceğine ışık tutacağı ve gelecekte bu kongreye katılacak araştırmacılar ile kongre organizatörleri için bir rehber olacağı düşünülmektedir.

ARTICLE INFO

Article history:

Received 13.03.2020

Revised 17.03.2020

Accepted 26.03.2020

Keywords: Accounting, finance, congress, International Congress on Accounting and Finance Research

JEL Codes: M40, M41, G00

ABSTRACT

International Congress on Accounting and Finance Research (ICAFR) is one of the congresses with wide participation, where original research in the field of accounting and finance is discussed together. The congress, which brings together many academicians and practitioners and provides information sharing, also serves to protect the integrity of the accounting and finance area. In this study, which aims to reveal the development and general profile of the congress and evaluate its future; Papers presented at four congresses held between 2016 and 2019 were analyzed within the framework of certain criteria. Within the scope of the analysis, a total of 387 papers presented in those years were examined and the findings were evaluated.

The findings that emerged as a result of the analysis of the papers presented in the four congresses held since 2016, when the congress became international, show that the International Congress of Accounting and Finance Research has become one of the most preferred congresses. It is possible to say that the total number of papers and the number of authors are indicative of this situation. However, the diversity of the papers subjects shows that the congress is also rich in terms of content. The fact that the participation with of practitioners is low in the congress which many academicians and students from different universities attended is one of the points that should be emphasized. On the other hand, it should be noted that the number of writers or speakers from abroad has increased over the years but has not yet reached the desired level. In this context, it is necessary to focus on internationalization studies in terms of the development of the congress.

It is thought that the results obtained from this study will shed light on the development and future of the International Congress of Accounting and Finance Research and will be a guide for the congress organizers and the researchers who will participate in this congress in the future.

1. GİRİŞ

Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (International Congress on Accounting and Finance Research - ICAFR), Muhasebe ve finans alanlarında akademik, sosyal, ekonomik ve mesleki işbirliğini hedefleyen uluslararası niteliğe sahip bir kongredir. Muhasebe ve finans alanlarındaki araştırmaların bir arada tartışıldığı kongre bu yönüyle alanın diğer bazı bilimsel toplantılarından ayrılmakta ve muhasebe ve finans alanının bütünselliğinin korunmasına hizmet etmektedir. Kongre ayrıca ulusal ve uluslararası düzeyde muhasebe ve finans alanlarında çalışmalar yapan çok sayıda akademisyeni ve uygulamacıyı bir araya getirerek bilgi paylaşımı görevini üstlenmektedir. Bununla birlikte kongrede sunulan bildiriler için sağlanan yayın olanakları kongrenin

muhasebe ve finans yazınına önemli katkılarda bulunmasına imkân tanımıştır. Kongre ile ilgili genel bilgiler ve kongrenin kısa tarihçesi ise şöyledir:

Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin temelleri 2013 yılında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulu ev sahipliğinde düzenlenen "Geçmişten Geleceğe Muhasebe ve Muhasebe-Toplum-Demokrasi" konulu konferans ile atılmıştır. Bu konferansın devamı niteliğinde 2015 yılında "Muhasebe Bilim ve Mesleğinde Kültürel Etkileşimler" temalı "2. Geçmişten Geleceğe Muhasebe Paneli" düzenlenmiştir. Ulusal düzeyde gerçekleştirilen bu panelde Türkiye'deki çeşitli üniversitelerden gelen akademisyenler ve meslek mensuplarının araştırmaları tartışılmıştır. Yoğun katılımı gerçekleştirilen panelin kapanış oturumunda panelistlerin ve katılımcıların yoğun talepleri göz

önünde bulundurularak bu girişimin uluslararası bir bilimsel organizasyona dönüştürülmesi kararı alınmıştır. Bu karar neticesinde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda **3. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR'16)** 12-14 Mayıs 2016 tarihleri arasında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulu ev sahipliğinde Zonguldak Çaycuma'da gerçekleştirilmiştir. Kongreye yurt içi ve yurt dışından katılım sağlayan akademisyen ve uygulamacılar tarafından toplam 64 bildiri sunulmuştur. Kongrede Sunulan bildirilerin genişletilmiş tam metinleri yazarların isteği dâhilinde ve Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi kongre özel sayısında yayınlanmıştır. Kongre sosyal programı kapsamında ise profesyonel rehberler eşliğinde Amasra ve Safranbolu gezileri düzenlenmiştir.

Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin 4.sü 13-17 Aralık 2017 tarihleri arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi ev sahipliğinde Anadolu'nun kadim şehri Erzurum'da gerçekleştirilmiştir. **4. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin (ICAFR'17)** bilimsel faaliyetleri çerçevesinde toplam 126 bildiri sunulmuştur. Sunulan bildirilerin genişletilmiş tam metinleri için Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU) 2018 yılı özel sayısında yayın olanağı sunulmuştur. Palandöken'de gerçekleştirilen kongrenin sosyal programı kapsamında; Erzurum'un tarihi ve turistik yerleri profesyonel rehberler eşliğinde gezilmiş ve dileyenler için kayak etkinliklerini kapsayan programlar düzenlenmiştir.

5. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin (ICAFR'18) ise 17-20 Ekim 2018 tarihleri arasında İzmir Seferihisar'da gerçekleştirilmiştir. Toplam 78 bildirinin sunulduğu bu kongrede uluslararasılaşma açısından önemli bir ivme kaydedilmiştir. Kongrede sunulan bildiriler için tam metin bildiri kitabının yanı sıra 2018 yılında ilk sayısını yayımlayan Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi'nde (IJAFR) yayın imkânı sağlanmıştır.

"Çevresel Sürdürülebilirlik ve Enerji Finansmanı" teması altında düzenlenen **6. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR'19)** ise 23-25 Ekim 2019 tarihleri arasında Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi ev sahipliğinde Niğde'de gerçekleştirilmiştir. Kongrede toplam 119 bildiri sunulmuştur. Kongrede sunulan bildirilerin genişletilmiş tam metinleri için Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi (IJAFR), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İİBF Dergisi ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları

Dergisi'nde (MUVU) yayın olanağı sunulmuştur. Dileyen yazarlar ise çalışmalarını tam metin bildiri kitabında yayımlamıştır. **6. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin** sosyal programı kapsamında ise Niğde'nin tarihi turistik yerlerini kapsayan kültür gezileri düzenlenmiştir. Kongrenin kapanış oturumunda **7. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin (ICAFR'20)** 2020 yılında Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi ev sahipliğinde Zonguldak'ta gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır.

Diğer alan kongrelerine göre daha genç ve gelişime açık olan Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nin genel bir profilinin çıkartılması, literatüre katkısının tespit edilmesi ve kongrenin geleceğinin değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada; kongrenin uluslararası nitelik kazandığı 2016 yılı ile 2019 yılı arasında gerçekleştirilen dört kongrede sunulan toplam 387 bildiri belirlenen kriterler çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmada, yıllar itibari ile sunulan bildiri sayıları, muhasebe ve finans alanlarında sunulan bildiri sayıları, bildiri konuları, yazar sayısı ve yazarların unvanları, kongreye katılım sağlayan üniversiteler, vb. kriterler esas alınarak yapılan analizler neticesinde kongreye ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR

Bilimsel araştırmaların ve bu araştırmaların sonuçlarının tartışıldığı konferans, sempozyum, kongre vb. bilimsel toplantılar bilimsel araştırma konusu olabilmekle birlikte kimi zaman bilimsel araştırmaların kaynağını da teşkil edebilir (Üzmez ve Öztürk Başpınar, 2017: 36). Ancak yerli ve yabancı literatür incelendiğinde bilimsel toplantıları esas alan içerik analizi, bibliyometrik analiz, değerlendirme vb. çalışmaların; kitapları, akademik dergileri veya lisansüstü tezleri esas alan aynı türdeki çalışmalara kıyasla daha az sayıda olduğu görülmektedir. Bu durumun ise bilimsel toplantılara ilişkin verilerin görece daha zor elde edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte bir disiplin ya da farklı disiplinlerdeki birçok konunun bir arada sunulduğu bilimsel toplantıların akademik olarak analiz edilmesi ve değerlendirilmesinin önem arz ettiğini belirtmek gerekmektedir. Bu önemden hareketle literatürdeki muhasebe ve/veya finans alanında gerçekleştirilmiş bilimsel toplantılara ilişkin çeşitli değerlendirme ve analiz çalışmaları incelenmiştir.

Muhasebe ve finans alanında gerçekleştirilen bilimsel toplantıları konu alan çalışmalarda araştırma evreninin genellikle zaman kıstası ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu tür çalışmalarda bir zaman aralığı belirlenerek ilgili bilimsel toplantının yalnızca o zaman aralığındaki verileri değerlendirilmiştir. Bununla birlikte bir bilimsel toplantının bütünüyle ve genel olarak değerlendirildiği ve belirli zaman aralıkları ile düzenlenen bilimsel toplantılardan yalnızca birinin analiz edildiği ve değerlendirildiği çalışmalar da mevcuttur.

Muhasebe ve/veya finans alanlarında düzenlenen bilimsel toplantıları konu alan yurt dışı literatürdeki başlıca araştırmalar aşağıda sıralanmıştır.

Johnson vd. (2002) çalışmalarında her yıl düzenlenen önemli büyüklükteki beş farklı finans konferansını analiz ederek bu konferanslarda sunulan bildirilerin yayımlanma durumlarını incelemiştir. 1991-2000 yılları arasındaki on yıllık süre ile sınırlandırılan çalışmada söz konusu konferanslarda sunulan bildirilerin üst düzey bir dergi ya da herhangi bir dergide yayımlanma oranları tespit edilmiştir.

Jon von Freyend & Walter, A. (2008) tarafından yapılan çalışmada Almanca konuşulan ülkelerin en önemli finans organizasyonlarından biri olan Alman Finans Derneği yıllık konferanslarında sunulan bildiriler analiz edilmiştir. Bu kapsamda 1996-2007 yılları arasında sunulan toplam 700 bildiri; yazar sayısı, yazarların cinsiyetleri, uluslararası yazar katılımı, katılım sağlayan üniversiteler, bildirilerin yayımlanma durumları ve yayımlandıkları akademik dergilerin özellikleri gibi kriterler esas alınarak analiz edilmiştir.

Egginton, J. F vd. (2013) tarafından yapılan çalışmada ise 1996-2012 yılları arasında Finansal Yönetim Derneği Yıllık Toplantı programlarında sunulan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmada daha çok yazarların ve kurumların toplantılara katılım sıklığı ele alınmıştır.

Stoner & Suwardy (2016) ise çalışmalarında Uluslararası Muhasebe Eğitim ve Araştırma Derneği tarafından dört yılda bir düzenlenen ve 12.'si 2014 yılında İtalya'da gerçekleştirilen Dünya Muhasebe Eğitimcileri ve Araştırmacıları Kongresini incelemiştir. 12. Kongre üzerine genel değerlendirmelerin yapıldığı çalışmada ayrıca önceki yıllarda düzenlenen kongrelerle, katılım sağlayan ülkeler ve bildiri sayıları çerçevesinde karşılaştırmalı analizler yapılmıştır.

Reinartz, & Urban (2017) tarafından yapılan çalışmada finans araştırmacılarına hangi konferanslara katılacaklarına dair karar verebilmeleri için rehberlik

edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda farklı finans konferansları yayın olanakları açısından analiz edilmiş ve sıralamaya tabi tutulmuştur. Böylelikle üst düzey finans dergilerinde yüksek yayın oranına sahip finans konferansları tespit edilmiştir.

Kerl vd. (2018) tarafından yapılan çalışmada akademik finans konferanslarının kalitesini değerlendirmek için 2007-2012 yılları arasında düzenlenen 15 farklı finans konferansında sunulan toplam 18.535 konferans bildirisinin yayın ve atıf sonuçları analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca konferanslara katılan yazarların kalite algısı araştırılarak yayın ve atıf sayısına bağlı kalite düzeyi ile karşılaştırılmıştır.

Muhasebe ve/veya finans alanlarında düzenlenen bilimsel toplantıları konu alan ve Türk araştırmacılar tarafından yapılmış başlıca araştırmalar ise şöyledir:

Pekdemir vd. (2003) çalışmalarında İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası tarafından düzenlenen Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumlarının ilk beşinin bir profilini çıkarmayı ve bu sempozyumların muhasebe literatürüne katkılarını araştırmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda söz konusu sempozyumda sunulan bildiri konuları ve yazarlar analiz edilmiştir.

Gücenme (2006) çalışmasında, Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumlarını ele almıştır. 1975-2005 yılları arasında düzenlenen yirmi dört sempozyum hakkında genel değerlendirmeleri içeren çalışma Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumlarının biyografisi niteliğindedir.

Örten (2007), 13-16 Kasım 2006 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi'ni incelemiştir. Çalışmada açılış konuşmaları, diğer konuşmalar, kongrenin ana teması ve konuları, kongreye katılım, kültürel faaliyetler ve kongrenin genel değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Yükçü (2007) ise çalışmasında 9-11 Kasım 2006 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilen 10. Dünya Muhasebe Eğitimcileri Kongresi'ni ele almıştır. Çalışmada kongrede görüşülen konulara ilişkin genel değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Güvemli & Güvemli (2008) tarafından yapılan çalışmada Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi değerlendirilmiştir. 1970-2006 yılları arasında gerçekleştirilen ilk on kongrenin profili çıkarılmış, kongrede sunulan bildiri konuları analiz edilmiştir.

Selimoğlu vd. (2009) çalışmalarında, 12. Dünya Muhasebe Tarihi Kongresi'nde Türk akademisyenler ve uygulamacılar tarafından

hazırlanıp sunulan 88 bildiri; inceleme konusu, inceleme dönemi ve inceleme yöntemi açısından ele alınmış ve muhasebe tarihi araştırmalarında bir veri tabanı oluşturmayı amaçlamıştır.

Güvemli & Karabulut (2013) tarafından yapılan çalışmada, 13. Dünya Muhasebe Tarihi Kongresi ele alınmış, kongreye katılan ülkeler ve katılımcı sayıları, sunulan bildiri konuları ve bildiri sayıları gibi konular analiz edilmiştir. Bununla birlikte kongre aktiviteleri ve kongrenin geçmiş dönem istatistikleri de ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca muhasebe tarihi kongreleri hakkında genel değerlendirmelerde bulunmuş, bu kongrelerin fonksiyonları ve alana sağladığı katkılar tartışılmıştır.

Apak vd. (2016) muhasebe eğitiminde yıllar itibariyle üzerinde durulan konuları tarihi süreç içerisinde değerlendirmeyi amaçladıkları çalışmalarında 2005-2015 yılları arasında düzenlenen Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumlarında sunulan bildirilerin bir biyografisini çıkararak literatüre katkı sağlamışlardır.

Ercan (2016) tarafından yapılan çalışmada MUMEYEK (Muhasebe-Finans Mesleki Yönetim, Eğitim ve Kültür Vakfı) tarafından düzenlenen Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu'nda sunulan bildiriler ele alınmıştır. Çalışmada 2011-2013 yılları arasında düzenlenen üç sempozyumda sunulan bildirilerin yazar-konu analizi yapılmıştır.

Has vd. (2019) tarafından yapılan çalışmada ise 19-23 Nisan 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 38. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu'nda sunulan bildiriler özetlenmiş ve sempozyuma ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada 2016-2019 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongreleri kapsamında kabul edilmiş ve sunulmuş bildiriler araştırma evreni olarak belirlenmiştir. İlgili yıllar arasında düzenlenmiş dört kongrede sunulan bildirilerin tespitinde ıslak imzalı kongre oturum tutanakları esas alınmıştır. Bununla birlikte sunulan bildirilere ilişkin veriler (bildiri

başlıkları, yazar bilgileri, anahtar kelimeler vb.), kongre veri tabanı ile birlikte elektronik olarak yayımlanan özet ve/veya tam metin bildiri kitapları incelenerek elde edilmiştir.

2016-2019 yılları arasında düzenlenen kongrelerde sunulan bildiriler şu kriterler çerçevesinde incelenmiştir;

- Yıllar itibariyle sunulan toplam bildiri sayıları,
- Muhasebe alanında sunulan bildiri sayısı,
- Finans alanında sunulan bildiri sayısı,
- Bildirilerin yazar sayıları,
- Yazarların unvan dağılımı,
- Kongreye yurt dışından katılan yazar/konuşmacı sayısı,
- Yıllar itibariyle en çok yazarla katılım sağlayan üniversiteler,
- Ev sahibi üniversite ve diğer üniversitelerden katılım sayıları,
- Anahtar kelime sayıları,
- Bildiri konuları,
- Araştırma türüne göre (nitel-nicel) bildiri sayıları

Bildiri konularının tespitinde anahtar kelimelerden yararlanılmıştır. 2016-2019 yılları arasında düzenlenmiş 387 bildiriye ait toplam 1317 anahtar kelime incelenerek muhasebe alanında 15, finans alanında ise 21 farklı konu başlığı tespit edilmiştir. Her bir bildiri en çok ilgili olduğu tek bir konu başlığı ile ilişkilendirilmiştir.

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada belirlenen kriterler çerçevesinde yapılan analiz sonucu elde edilen bulgular bu bölümde değerlendirilmiştir.

Yıllar itibariyle (2016-2019) Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi'nde sunulan toplam bildiri sayıları ile muhasebe ve finans alanlarında sunulan bildiri sayıları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Yıllar İtibariyle Sunulan Bildiri Sayıları

Kongreler	Toplam Bildiri	Muhasebe	%	Finans	%
ICAFR'16	64	30	46,9	34	53,1
ICAFR'17	126	78	61,9	48	38,1
ICAFR'18	78	53	67,9	25	32,1
ICAFR'19	119	67	56,3	52	43,7
TOPLAM	387	228	58,9	159	41,1

Yukarıdaki tablodaki veriler incelendiğinde en fazla bildiri ile (126 bildiri) katılımın 2017 yılında Erzurum'da düzenlenen 4. kongrede (ICAFR'17) gerçekleştiği görülmektedir. Bildirilerin muhasebe ya da finans bildirisi olma durumları incelendiğinde ise genel toplamda muhasebe bildirilerinin sayıca fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu dağılım genel toplamda yaklaşık olarak %60 muhasebe, %40 finans şeklinde gerçekleşmiştir. Özellikle 2018 yılında düzenlenen 5. kongrede (ICAFR'18) ise muhasebe bildirilerinin oranı %70'e yaklaşmıştır. Bir başka ifade ile muhasebe bildirilerinin oranının en yüksek, finans bildirilerinin oranının ise en düşük olduğu kongre 2018 yılında düzenlenen 5. kongredir. Dikkati çeken başka bir nokta ise 2016 yılında düzenlenen 3. kongrede (ICAFR'16)

diğer yıllarda düzenlenen kongrelerin aksine finans konularını içeren bildiri sayısının daha fazla olmasıdır. 3. kongre (ICAFR'16) ilgili yıllarda düzenlenen dört kongre içinde finans bildirilerinin sayıca fazla olduğu tek kongre olma özelliğine sahiptir. Sonuç olarak muhasebe ve finans bildirilerinin oranları yıllar itibariyle değişse de genel olarak aradaki farkın çok yüksek olmadığı ve kısmen dengeli bir dağılımın olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kongrenin her iki alanı kapsayan bütünleştirici özelliğe sahip olduğunu da söylemek mümkündür.

2016-2019 yılları arasında düzenlenen dört kongrede sunulan bildirilerdeki yazar sayısı bilgileri ise Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Sunulan Bildirilerdeki Yazar Sayıları

Yazar Sayısı	ICAFR'16	%	ICAFR'17	%	ICAFR'18	%	ICAFR'19	%
1 Yazarlı	18	28,1	23	18,3	22	28,2	32	26,9
2 Yazarlı	35	54,7	59	46,8	42	53,85	60	50,42
3 Yazarlı	11	17,2	41	32,5	13	16,7	23	19,3
4 Yazarlı	0	0	2	1,6	1	1,3	3	2,5
5 Yazarlı	0	0	0	0	0	0	1	0,8
6 Yazarlı	0	0	1	0,8	0	0	0	0

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde ilgili yıllarda düzenlenen dört kongrede de 2 yazarlı bildirilerin sayıca fazla olduğu anlaşılmıştır. Öyle ki toplamda sunulan bildirilerin yarısından fazlası 2 yazarlı bildirilerden oluşmaktadır. Öte yandan dört yıl boyunca düzenlenen kongrelerde sunulan bildirilerin yalnızca %25'i tek yazarlı bildirilerden oluşmaktadır. Başka bir ifade ile sunulan bildirilerin yaklaşık %75'i çok yazarlı çalışmalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda muhasebe finans alanlarında yapılan araştırmalarda

akademik işbirliğine ve ortak çalışmalara önem verildiği söylenebilir. Tablo 2'de dikkati çeken bir başka husus ise 4, 5 ve 6 yazarlı bildirilerin sayısının oldukça az oluşudur. Bu açıdan bakıldığında gelecekte düzenlenecek kongreler için en çok 3 yazar sınırlandırılmasının getirilmesinin kongre katılımını etkilemeyeceği buna karşın bir standardizasyon sağlayacağı düşünülmektedir.

Yazarların unvanlarına ilişkin veriler ise Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Yazarların Unvan Dağılımları

Unvanlar	ICAFR'16	%	ICAFR'17	%	ICAFR'18	%	ICAFR'19	%	Toplam Ortalama Değer %
Prof. Dr.	10	10,2	22	10,5	17	15,5	29	14,5	12,7
Doç. Dr.	19	19,4	28	13,4	12	10,9	19	9,5	13,3
Dr. Öğr. Üyesi	17	17,3	62	29,7	33	30,0	59	29,5	26,6
Dr.	5	5,1	18	8,6	10	9,1	12	6,0	7,2
Öğr. Gör.	19	19,4	17	8,13	11	10,00	25	12,5	12,5
Arş. Gör.	16	16,3	30	14,4	6	5,5	21	10,5	11,7
Öğrenci	11	11,2	27	12,9	16	14,5	26	13,0	12,9
SMMM/YMM/Denetçi	1	1,0	3	1,4	3	2,7	7	3,5	2,2
Diğer	0	0,0	2	1,0	2	1,8	2	1,0	0,9
TOPLAM	98	100,0	209	100,0	110	100,0	200	100,0	100,00

Tablo 3'teki veriler incelendiğinde kongrelere en çok Dr. Öğr. Üyesi unvanlı yazarların katılım gösterdiği tespit edilmiştir. Kongrenin Doçentlik başvuru kriterlerini sağlama açısından uygun bir kongre olmasının bu sonucu oluşturan etkenlerden biri olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte öğrenci katılım oranları dikkat çekmektedir. Kongreye katılan yazarların yaklaşık %13'ü öğrencilerden oluşmaktadır. Hedef kitlesi yalnızca öğrenci olmayan bir kongre için bu oranın oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca bu oran herhangi bir akademik unvana sahip olmayan öğrencileri yansıtmaktadır. Lisansüstü eğitimine devam eden Araştırma Görevlileri ve Öğretim Görevlileri bu orana dâhil edilmemiş olup kendi unvanları ile tabloda gösterilmiştir. Bu bağlamda Kongrenin aday akademisyenlere bilimsel çalışmalarını sunma ve kendilerini tanıtır tecrübe kazanma fırsatı verdiği söylenebilir. Bununla birlikte öğrenciler kongreye katılarak alanın önemli akademisyenleri ile tanışıp onların bilgilerinden de istifade edebilmektedir. Tablo 3'te dikkati çeken bir başka husus ise meslek mensubu ve uygulamacıların kongreye bildirili katılım oranlarının oldukça düşük oluşudur. Öte yandan 2019 yılında Niğde'de düzenlenen 6. kongrede bu oranda az da olsa bir yükseliş olduğu tespit edilmiştir. Kongre organizatörlerinin Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) ile temasları neticesinde kongreye katılacak bağımsız denetçilere sürekli eğitim kredisi verileceğinin duyurulmasının bu yükselişin en önemli etkenlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Zira denetçilerin 3 yıllık süre zarfında toplam 120 kredi eğitimi tamamlama zorunluğu bulunmaktadır. 2019 yılında kongreye bildiri ile katılan denetçilere 4, dinleyici olarak katılan denetçileri ise 1 kredi verilmiştir. Çalışmada yalnızca

sunulan bildirimler analiz edildiğinden Tablo 3'te sadece bildiri ile katılan uygulamacıların sayısı gösterilmiştir. Kongreye özellikle de 2019 yılında dinleyici olarak katılan çok sayıda uygulamacının olduğu da bilinmektedir. Sürekli eğitim kredi uygulamasının devam etmesi halinde ilerleyen yıllarda da kongreye meslek mensubu ve uygulamacıların katılımında artış gözleneceği tahmin edilmektedir. Bu tür alan kongrelerine o alanın uygulamacılarının katılım sağlayıp bilgi paylaşımında bulunmasının önem arz ettiğini de belirtmek gerekmektedir.

Tablo 4'te 2016-2019 yılları arasında kongreye katılım sağlayan üniversite sayıları gösterilmiştir:

Tablo 4: Kongreye Katılım Sağlayan Üniversite Sayıları

Kongreler	Üniversite Sayısı
ICAFR'16	42
ICAFR'17	64
ICAFR'18	45
ICAFR'19	67

Tablo'4 incelendiğinde özellikle Erzurum'da düzenlenen 4. Kongre (ICAFR'17) ve Niğde'de düzenlenen 6. Kongrede (ICAFR'19) çok sayıda farklı üniversiteden katılım sağlandığı görülmektedir. Bu bağlamda kongrenin geniş bir coğrafyaya yayılan katılımcı kitlesine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 5) Toplam Yazar Sayısı ve bu yazarların ev sahibi üniversiteden, diğer üniversitelerden ve bir önceki ev sahibi üniversiteden olma durumları gösterilmiştir. Bu tabloda yazarların kongreye fiili katılımları esas alınmamış, bildirimlerde ismi olan tüm yazarlar değerlendirmeye dâhil edilmiştir.

Tablo 5: Toplam Yazar Sayısı ve Yazarların Ev Sahibi Üniversiteden / Diğer Üniversitelerden / Bir Önceki Ev Sahibi Üniversiteden Olma Durumları

Kongreler	Toplam Yazar Sayısı	Ev Sahibi Üniversiteden	Diğer Üniversitelerden	Bir Önceki Ev Sahibi Üniversiteden
ICAFR'16	98	12	86	-
ICAFR'17	209	17	189	3
ICAFR'18	110	-	108	2
ICAFR'19	200	12	186	2

Tablo 5'teki veriler en çok yazarın Erzurum'da düzenlenen 4. Kongre (ICAFR'17) ve Niğde'de düzenlenen 6. Kongrede (ICAFR'19) olduğunu göstermektedir. Bu durum kongre katılım sağlayan üniversite sayıları ile paralellik arz etmektedir. Bununla birlikte ev sahibi üniversitelerin kendi düzenledikleri kongrelere daha çok yazara sahip olduğu ancak takip eden yıllardaki kongrelere aynı

ilgiyi göstermedikleri saptanmıştır. Ancak 2018 yılında İzmir Seferihisar'da düzenlenen 5. Kongrede (ICAFR'18) ev sahibi üniversiteden bildiri yazılmamış olması dikkat çekmektedir.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 6) ise yıllar itibarıyla kongreye en çok yazar katılımı sağlayan ilk üç üniversite sıralaması gösterilmiştir.

Tablo 6: Kongreye En Çok Yazarla Katılım Sağlayan İlk Üç Üniversite

ICAFR'16		ICAFR'17		ICAFR'18		ICAFR'19	
Üniversite	Yazar Sayısı	Üniversite	Yazar Sayısı	Üniversite	Yazar Sayısı	Üniversite	Yazar Sayısı
• Sakarya Üniversitesi	16	• Sakarya Üniversitesi	28	• Sakarya Üniversitesi	12	• Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	12
• Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	12	• Atatürk Üniversitesi	17	• Manisa Celal Bayar Üniversitesi • Dokuz Eylül Üniversitesi	6	• Sakarya Üniversitesi	9
• Uşak Üniversitesi	4	• Manisa Celal Bayar Üniversitesi	14	• Süleyman Demirel Üniversitesi, • Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,	5	• Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi • Afyon Kocatepe Üniversitesi • Selçuk Üniversitesi • Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	8

Yazarların üniversite dağılımlarına dair yapılan incelemede Sakarya Üniversitesi'nin 2016, 2017 ve 2018 yıllarında kongrede en yüksek yazar katılımı ile ilk sırada olduğu görülmektedir. 2019 yılında ise en çok yazarla katılım sağlayan üniversite ev sahibi üniversite olan Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi olmuştur. Bu verilere göre ikinci sırada genellikle ev sahibi üniversitelerin ya da kongrenin gerçekleştiği illere yakın çevrede bulunan üniversitelerin yer aldığı tespit edilmiştir.

Yıllar itibarı ile kongreye yurt dışından katılım sağlayan konuşmacı/yazar sayıları ise aşağıdaki tabloda (Tablo 7) sunulmuştur.

Tablo 7: Kongreye Yurt Dışından Katılım Sağlayan Konuşmacı/Yazar Sayıları

Kongreler	Yurtdışından Katılım Sağlayan Konuşmacı / Yazar Sayısı
ICAFR'16	2
ICAFR'17	2
ICAFR'18	8
ICAFR'19	12

Zonguldak Çaycuma'da düzenlenen 3. kongre ve Erzurum'da düzenlenen 4. kongrede yurt dışından konuşmacı ya da yazar olarak katılımın düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte takip eden yıllarda uluslararasılaşma açısından gelişme yaşandığını söylemek mümkündür. Yurtdışından 12 konuşmacı/yazarın katıldığı 6. kongre (ICAFR'19) bu

gelişimin göstergesi olarak kabul edilebilir. Yurtdışı katılımcı sayısındaki artan ivmenin gelecekte devam etmesi halinde uluslararasılaşma açısından önemli bir başarı yakalanacağı tahmin edilmektedir.

Kongrelerde sunulan bildirilerin anahtar kelime sayıları ve bu anahtar kelimelerden faydalanarak tespit edilen konu başlıkları muhasebe ve

finans alanlarında ayrı ayrı olmak üzere aşağıdaki tablolarda (Tablo 8-10) gösterilmiştir. 387 bildiriye ait toplam 1317 anahtar kelime incelenerek muhasebe alanında 15, finans alanında ise 21 farklı konu başlığı tespit edilmiştir. Her bir bildiri en çok ilgili olduğu tek bir konu başlığı ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 8: Kongrelerde Sunulan Bildirilerde Yer Alan Anahtar Kelime Sayıları

Anahtar Kelime Sayısı	ICAFR'16	%	ICAFR'17	%	ICAFR'18	%	ICAFR'19	%	TOPLAM	%
Muhasebe	86	40	266	61	172	67	225	55	749	57
Finans	129	60	171	39	85	33	183	45	568	43
TOPLAM	215	100	437	100	257	100	408	100	1317	100

2016-2019 yılları arasında düzenlenen Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongrelerinde sunulan 387 bildiriye ait toplam 1317 anahtar kelime kullanılmıştır. Bu anahtar kelimelerin yaklaşık 749'u (%57) muhasebe konuları ile ilişkililikten 568'i ise (%43) finans konuları ile ilişkilidir. Bu sayıların Tablo 1'de gösterilen bildiri

sayıları ile paralellik arz ettiği görülmektedir. Tablo 1 ile benzerlik gösteren bir diğer husus ise yalnızca 2016 yılında düzenlenen 3. kongrede (ICAFR'16) finans konuları ile ilişkin anahtar kelimelerin daha fazla oluşudur. Diğer üç yılda muhasebe konuları ile ilgili anahtar kelimelerin fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 9: Muhasebe Alanında Sunulan Bildiri Konu Başlıkları ve Sayıları

Konu Başlıkları (Muhasebe)	ICAFR'16	ICAFR'17	ICAFR'18	ICAFR'19	TOPLAM	%
Mevzuat ve Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebe Uygulamaları	10	18	10	14	52	22,81
Denetim	3	6	7	11	27	11,84
Maliyet Muhasebesi	3	8	11	5	27	11,84
Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları	1	12	2	9	24	10,53
Sürdürülebilirlik ve Çevre Muhasebesi	2	5	2	11	20	8,77
Muhasebe Finans Eğitimi	2	7	5	4	18	7,89
Muhasebe Tarihi ve Muhasebe Kültürü	2	6	5	3	16	7,02
Muhasebe Bilgi Teknolojileri	1	3	5	5	14	6,14
Kurumsal Yönetim Açısından Muhasebe Uygulamaları	1	4	1	0	6	2,63
Vergi Uygulamaları	1	3	0	2	6	2,63
Yönetim Muhasebesi	1	3	2	1	7	3,07
Muhasebe Meslek Etiği	1	1	2	1	5	2,19
Adli Muhasebe	2	0	0	0	2	0,88
Entelektüel Sermaye	0	1	1	0	2	0,88
Bibliyometrik/İçerik Analizi	0	1	0	1	2	0,88
TOPLAM	30	78	53	67	228	100

Tablo 10: Finans Alanında Sunulan Bildiri Konu Başlıkları ve Sayıları

Konu Başlıkları (Finans)	ICAFR'16	ICAFR'17	ICAFR'18	ICAFR'19	TOPLAM	%
Risk, Getiri ve Portföy Yönetimi	6	6	6	11	29	18,24
Firma Başarısı ve Finansal Performans	5	10	3	10	28	17,61
Bankacılık ve Finansal Hizmetler	1	5	3	5	14	8,81
Ekonomik Büyüme	4	5	0	3	12	7,55
Finansal Yeniliklerin Tasarruf - Yatırım Üzerindeki Etkileri	1	3	1	5	10	6,29
Uluslararası Ticaret ve Finans	3	1	0	3	7	4,40
Volatilité Hesaplamaları	1	3	0	4	8	5,03
Kurumsal Yönetim	2	2	2	1	7	4,40
Finansal Okur Yazarlık	2	1	0	3	6	3,77
Finansal Modeller ve Uygulamaları	3	0	1	2	6	3,77
Davranışsal Finans	1	2	0	2	5	3,14
Finansal Krizler	3	0	1	0	4	2,52
Hazine Yönetimi	0	4	0	0	4	2,52
Döviz Piyasaları	1	1	1	0	3	1,89
Ekonomik Katma Değer	0	1	1	1	3	1,89
Etkin Piyasa	1	0	2	0	3	1,89
Finans Tarihi	0	1	2	0	3	1,89
Kripto Para	0	1	1	1	3	1,89
Emeklilik Fonları	0	1	0	1	2	1,26
Kredi Derecelendirme	0	1	0	0	1	0,63
Türev Ürünler	0	0	1	0	1	0,63
TOPLAM	34	48	25	52	159	100

2016-2019 yılları arasında düzenlenen dört kongrede muhasebe alanında toplam 749 anahtar kelime incelenmiştir. İncelenen anahtar kelimeler esas alınarak 15 farklı konu başlığı belirlenmiş ve her bildiri en çok ilgili olduğu tek bir konu başlığı ile ilişkilendirilmiştir. Tablo 9'a göre muhasebe alanında en çok bildiri sunulan ilk üç konu başlığı şunlardır:

1. Mevzuat ve Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebe Uygulamaları
2. Denetim - Maliyet Muhasebesi
3. Muhasebe Mesleği ve Meslek Mensupları

Konu başlıkları incelendiğinde genel özellikle muhasebe standartları ile ilgili bildirimlerin her yıl ağırlıkta olduğu söylenebilir. Bununla birlikte 2018 yılında düzenlenen 5. kongrede (ICAFR'18) maliyet muhasebesi ile ilgili bildirimlerin sayısındaki artış dikkat çekmektedir. 2019 yılında "Çevresel Sürdürülebilirlik ve Yenilenebilir Enerji" ana teması ile düzenlenen 6. kongrede (ICAFR'19) ise sürdürülebilirlik ve çevre muhasebesi konularına ilişkin bildiri sayısında artış

gözlemlenmiştir. Bu bağlamda muhasebe ve finans alanındaki bütün özgün araştırmalarla katılım sağlanabilen kongrede bir konu sınırlandırması bulunmamakla beraber belirlenen temanın konu seçiminde etkin olduğu söylenebilir.

Finans alanında ise incelenen 568 anahtar kelime esas alınarak 21 farklı konu başlığı tespit edilmiştir. Konu çeşitliliğinin muhasebe alanına göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Finans alanında en çok bildiri sunulan ilk üç konu başlığı ise şunlardır:

1. Risk, Getiri ve Portföy Yönetimi
2. Firma Başarısı ve Finansal Performans
3. Bankacılık ve Finansal Hizmetler

Gerek muhasebe gerekse finans alanındaki konu başlıkları incelendiğinde her iki alanda da konu çeşitliliğinin fazla olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında kongrede çok çeşitli konu başlıklarının tartışıldığı ve kongrenin muhasebe finans yazımına katkı sağladığı söylenebilir.

Kongrede sunulan bildirilerin araştırma türüne göre nitel ya da nicel araştırma olma durumları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11: Sunulan Bildirilerin Araştırma Türlerine Göre Dağılımı

Kongreler	Nitel Araştırma	%	Nicel Araştırma	%	TOPLAM
ICAFR’16	31	48	33	52	64
ICAFR’17	66	52	60	48	126
ICAFR’18	46	59	32	41	78
ICAFR’19	59	50	60	50	119
TOPLAM	202	52	185	48	387

Tablo 11’deki verilere göre kongrede sunulan çalışmaların %52’sinin nitel %48’inin ise nicel araştırma olduğu tespit edilmiştir. Dağılımın büyük oranda dengeli olduğu anlaşılmaktadır. 4 yıl içinde yalnızca 3. kongrede (ICAFR’16) nicel çalışmaların sayıca fazla olduğu görülmektedir. Aynı yıl finans bildirilerinin de sayıca daha fazla olduğu düşünüldüğünde finans alanında nicel çalışmalara daha çok yer verildiği sonucuna ulaşılabilir. Öte yandan 2018 yılında düzenlenen 5. kongredeki (ICAFR’18) nitel çalışmaların oranının diğer yıllara göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

5. SONUÇ

Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi, muhasebe ve finans alanındaki özgün araştırmaların bir arada tartışıldığı; akademik, sosyal, ekonomik ve mesleki işbirliğini hedefleyen bir kongredir. Birbirine sıkı sıkıya bağlı iki alan olan muhasebe ve finans alanlarındaki araştırmaları bir araya getirerek sinerji ve değer yaratmayı hedefleyen kongre bu yönüyle muhasebe ve finansın bütünselliğinin korunmasına hizmet etmektedir. Bu çalışmada alanın en geniş katımlı kongrelerinden biri olan Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongre’sinde 2016-2019 yılları arasında sunulan bildiriler incelenerek belirli kriterler çerçevesinde analiz edilmiştir.

Çalışmanın bulgularından elde edilen veriler doğrultusunda Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi’nin gelişimi ve geleceği açısından ulaşılan sonuçlar ve bazı öneriler şöyledir:

- 2016-2019 yılları arasında düzenlenen dört kongrede toplam 387 bildiri sunulmuştur. Bu bildirilerdeki toplam yazar sayısı ise 617’dir. Bir alan kongresi için oldukça yüksek bir bildiri ve yazar sayısına ulaşan kongre kısa

zamanda ulaştığı başarıyı sayısal verilerle desteklemektedir. Bununla birlikte bildirilerin muhasebe ya da finans bildirisi olma durumları incelendiğinde muhasebe bildirilerinin sayıca fazla olduğu görülse de aradaki farkın çok yüksek olmadığı tespit edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında kongrenin her iki alandaki araştırmacılara ve uygulamacılara hitap ettiğini söylemek mümkündür.

- Kongreye bildiri ile katılım Erzurum’da düzenlenen 4. kongre (ICAFR’17) ve Niğde’de düzenlenen 6. kongrede (ICAFR’19) en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Bu iki kongre katılım sağlayan üniversite çeşitliliği açısından da ön plandadır. Ayrıca kongreye katılım sağlayan üniversiteler incelendiğinde özellikle ev sahibi üniversite ve çevre illerdeki üniversitelerden yoğun katılım gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte ev sahibi üniversiteler bir sonraki kongreye aynı ilgiyi göstermemiştir. Bu açıdan bakıldığında kongre yerinin seçimi ve kongre sosyal programlarının katılımı etkilediği düşünülmektedir. Bundan sonra düzenlenecek kongrelerin Anadolu’nun farklı kentlerinde ve farklı üniversitelerin ev sahipliğinde gerçekleştirilmesi katılımcı sayısı ve çeşitliliği açısından önem arz etmektedir. Ayrıca kongrenin gelecekte farklı ülkelerde gerçekleştirilmesi üzerine de çalışmalar yapılmalıdır. Bu husus özellikle de uluslararasılaşma açısından fayda sağlayacaktır.
- Kongrede sunulan bildirilerin yazar sayıları incelendiğinde iki yazarlı bildirilerin sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe ve finans alanlarında yapılan araştırmalarda akademik işbirliğine ve ortak çalışmalara önem verildiği söylenebilir. Kongrede bu güne kadar yazar sayısında bir sınırlandırma yapılmamıştır. Gelecekte düzenlenecek kongrelerde sunulacak bildirilerin üç yazarla sınırlandırılması önerilmektedir. Böylelikle yazar sayısında bir standardizasyon da sağlanacaktır.
- Kongrede sunulan bildiri yazarlarının unvan dağılımları incelendiğinde ise özellikle Doktor Öğretim Üyesi unvanlı yazarların diğer unvanlara sahip yazarlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun kongrenin Doçentlik başvuru kriterlerini

sağlamasının doğal bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Diğer unvanlara sahip yazarların sayısında ise önemli fark gözlemlenmemiştir.

- Kongrede sunulan bildiri konularındaki çeşitlilik kongrenin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Muhasebe tarihinden kripto paralara, davranışsal finanstan çevresel muhasebeye kadar bir çok farklı konunun tartışıldığı kongre bu yönüyle alanın en zengin içerikli kongrelerinden biri olma özelliğine sahiptir. Kongrede sunulan bildiriler için çeşitli yayın olanaklarının bulunması ise bu zengin içeriğin muhasebe finans yazınına yansımaları sağlamıştır.
- Kongreye öğrencilerin katılımının yüksek olması dikkat çekmektedir. Kongrenin aday akademisyenlere bilimsel çalışmalarını sunma ve tecrübe kazanma fırsatı verdiği söylenebilir. Genç akademisyenlerin ve akademisyen adaylarının kongredeki varlığı kongrenin uzun yıllar amacına hizmet edeceğinin bir işareti olarak kabul edilebilir.
- Meslek mensubu ve uygulamacıların kongreye ilgisinin arzu edilen seviyede olmadığı tespit edilmiştir. Bundan sonra düzenlenecek kongreler için meslek mensupları ve uygulamacılara yönelik tanıtım faaliyetlerinde bulunulması ve meslek odaları ile işbirliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Zira meslek mensubu ve uygulamacıların bu tür bilimsel toplantılara katılmaları önem arz etmektedir.
- Yurtdışından katılan yazar ya da konuşmacı sayısının artırılması kongre gelişimi ve geleceği açısından üzerinde durulması gereken bir husustur. Her ne kadar bu konuda bir ivme yakalanmış olsa da yurtdışı katılımcı sayısının bu denli önemli bir kongre için henüz arzulanan seviyeye ulaşmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle gelecekte yapılacak kongrelerde bu sayının artırılması için gerekli çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Farklı ülkelerdeki üniversitelerle işbirliği çalışmalarının artırılması, kongre tanıtım faaliyetlerinin geliştirilmesi, vb. çalışmalar uluslararasılaşma açısından kongreye fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

3. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR'16), Bildiriler Kitabı, 12-14 Mayıs 2016 Zonguldak / Türkiye.
 4. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR'17), Bildiri Özetleri Kitabı, 13-17 Aralık 2017 Erzurum / Türkiye.
 5. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR'18), Bildiriler Kitabı, 17-20 Ekim 2018 İzmir / Türkiye
 6. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR'19), Bildiri Özetleri Kitabı, 23-25 Ekim 2019 Niğde / Türkiye.
- Apak, İ. Duman, H. Özpeynirci, R. ve Karakışla, E. (2016). Türkiye'de Muhasebe Eğitimi: Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu Örneği, *International Journal of Human Sciences*, 13(1), 169-197. doi:10.14687/ijhs.v13i1.3490.
- Egginton, J. F., Van Ness, B. F. and Van Ness, R. A. (2013). An Analysis of the FMA Meetings: Presentation Activity of Institution and Individuals, 1996-2012. *Journal of Applied Finance*, 23(2), 132-145.
- Ercan, C. (2016). 2011-2013 Yılları Arasında Düzenlenen Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumları Üzerine Bir Değerlendirme, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 1(1):49-56.
- Gücenme, Ü. (2006). 1979-2005 Yılları Arasında Düzenlenen Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumları Üzerine Bir Değerlendirme, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 31, 33-40.
- Güvemli O. ve Güvemli, B. (2008). *Congresos Mundiales De Historiadores De La Contabilidad 1970-2006 Una Evaluación*, *Revista Internacional Legis de Contabilidad & Auditoría*, 33, 119-141.
- Güvemli, O. ve Karabulut, R. (2013) 13. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi ve Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongrelerinin Fonksiyonları Üzerine. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4, 5-9.
- Has, D. Dinçel, C. ve Kaygusuzoğlu, H. (2019). 40. Yılında Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi - Journal of Accounting Institute*, 61, 113-124. <https://doi.org/10.26650/MED.2019592663>
- Johnson, S. J. Kalay, A. and Schallheim, J. (2002). Does Publication Follow Presentation? The Information Content of Presentations at Refereed Finance Conferences, 13th Annual Utah Winter Finance Conference. Available at SSRN:

- <https://ssrn.com/abstract=426040>
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.426040> (Erişim Tarihi: 08.01.2020).
- Jon von Freyend, C. and Walter, A. (2008). Trends in Twelve Years of Financial Research: An Analysis of DGF Annual Meetings. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1276470>
<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1276470> (Erişim Tarihi: 17.01.2020).
- Kerl, A. Miersch, E. and Walter, A. (2018). Evaluation of Academic Finance Conferences, in: *Journal of Banking & Finance*, 89, 26-38.
- Örten, R. (2007). 17. Dünya Muhasebeciler Kongresi ve Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 33, 6-21.
- Pekdemir, R. Sarioğlu, K. Türker, İ. (2003). Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumlarının Türk Muhasebe Literatürüne Katkıları, VI. Uluslararası Muhasebe Denetim Sempozyumu 16 - 19 Nisan 2003 Bildiriler Kitabı, İSMMM Yayınları, http://archive.ismmmo.org.tr/docs/SEMPOZYUMLAR/SEMPOZYUM_06/4Oturum/Rec epPekdemir.pdf (Erişim Tarihi: 08.02.2020).
- Reinartz, S.J. and Urban D. (2017). Finance Conference Quality and Publication Success: A Conference Ranking. *Journal of Empirical Finance* 42, 155–174.
- Selimoğlu, S. Aslan, Ü. Güvemli, B. (2009). 12. Dünya Muhasebe Tarihi Kongresinde Sunulan Türk Akademisyenler ve Uygulamacıların Bildirileri: Bir Literatür İncelemesi *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 42, 217-228.
- Stoner, G. and Suwardy, T. (2016) Thoughts from the IAAER's 12th World Congress of Accounting Educators and Researchers. *Accounting Education*, 25(4), 287-290.
doi:10.1080/09639284.2016.1196008
- Üzmez, U. ve Öztürk Başpınar, N. (2017). Ulusal Büro Yönetimi ve Sekreterlik Kongre Bildirilerinin Yazar ve Tema Analizi: 2010-15 yıllarına ilişkin bir değerlendirme. *Elektronik Meslek Yüksekokulları Dergisi*, 15. BÜROKON Özel Sayısı, 7(2), 35-43.
- Yükü, S. (2007). 10. Dünya Muhasebe Eğitimcileri Kongresi'nin Ardından. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 33, 22-27.

MUHASEBE VE FİNANS İNCELEMELERİ DERGİSİ

Journal Webpage: www.dergipark.gov.tr/mufider

THE IMPACT OF COVID-19 CORONAVIRUS ON STOCK MARKETS: EVIDENCE FROM SELECTED COUNTRIES

KOVID-19 KORONAVİRÜSÜN HİSSE SENEDİ PİYASALARINA ETKİSİ: SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEN KANITLAR

Feyyaz ZEREN ^{a*} Atike Elanur HIZARCI ^b

^{a*} Corresponding Author, Assoc. Prof. Dr., Yalova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Trade and Finance, feyyaz.zeren@yalova.edu.tr , ORCID: 0000-0002-0024-3518

^b Res. Assist., Yalova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Trade and Finance, atike.hizarci@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0575-0460

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 19.03.2020

Revised: 21.03.2020

Accepted: 26.03.2020

Keywords: Covid-19

Coronavirus, Stock Markets,

Epidemic, Death, Case

Jel Codes: D53, I15

RESEARCH ARTICLE

BENZERLİK/ PLAGIARISM

Ithenticate: %9

MAKALE BİLGİLERİ

Makale Tarihesi:

Gönderilme Tarihi: 19.03.2020

Düzenleme Tarihi: 21.03.2020

Kabul Tarihi: 26.03.2020

Anahtar Sözcükler: Kovid-19

Koronavirüs, Borsa, Salgın,

Ölüm, Vaka

Jel Kodları: D53, I15

ABSTRACT

In this paper, it has been aimed to reveal the possible effects of Covid-19 Coronavirus epidemic on stock markets. In the analysis using daily data between 23 January 2020 and 13 March 2020, possible effects on stock markets has been investigated with Maki (2012) cointegration test using both Covid-19 daily total death and Covid-19 daily total case. According to the results obtained, all stock markets examined with total death act together in the long run. It has been understood that total cases have cointegration relationship of SSE, KOSPI and IBEX35 and do not have cointegration relationship with FTSE MIB, CAC40, DAX30. In this regard, it is considered as one of the optimal option for investors to avoid investments in stock markets, turn to investment in gold markets, which is the safe investment port of each crisis period in long run. Also, considering the possibility of turning all life into an internet environment, turning to cryptocurrencies is seen as another alternative option for investors. In this direction, it will be the preference of investors to turn to derivative markets and to the stock markets of countries where Covid-19 is relatively rare to avoid risk.

ÖZET

Bu çalışmada, Kovid-19 Koronavirüs salgınının borsalar üzerindeki olası etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. 23 Ocak 2020 ve 13 Mart 2020 arasındaki günlük veriler kullanılarak yapılan analizlerde, hem Covid-19 günlük toplam ölüm hem de Covid-19 günlük toplam vaka sayılarının, Maki (2012) eşbütünleşme testi kullanılarak borsalar üzerindeki olası etkileri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, toplam ölümlerle incelenen tüm borsalar uzun vadede birlikte hareket etmektedir. Toplam vakaların SSE, KOSPI ve IBEX35 ile eşbütünleşme ilişkisi içerisinde olduğu ve bu vakaların FTSE MIB, CAC40, DAX30 ile eşbütünleşik olmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda, yatırımcıların

borsa yatırımlarından kaçınmaları, her kriz döneminin güvenli limanı olan altın piyasalarına yönelmeleri uzun vadede en uygun seçeneklerden biri olarak görülmektedir. Ayrıca, tüm hayatın bir internet ortamına dönüşme olasılığı göz önüne alındığında, sanal para birimlerine yönelmek yatırımcılar için bir başka alternatif seçenek olarak görülmektedir. Yine bu doğrultuda riskten kaçınmak için yatırımcıların türev piyasalara ve Covid-19'un nispeten nadir görüldüğü ülkelerin hisse senedi piyasalarına yönelmesi önerilmektedir.

1. INTRODUCTION

History has witnessed many epidemic diseases that have caused many deaths to date. The Black Death "Plague Outbreak" that led to the deaths of 75-100 million people between 1347 and 1351, the Bleeding Fever that occurred in Mexico in 1545-1548, the Cholera epidemic between 1899 and 1923, the AIDS virus that first appeared in Cameroon in 1908, severe acute respiratory syndrome (SARS) that were effective in Asia and Canada between 2002 and 2003, Ebola and Swine Flu are some of them.

Covid-19 Coronavirus (2019-nCoV) is a type of outbreak that first appeared in December 2019 in Wuhan City, Hubei Province, China (Estrada et. al., 2020). It has been declared as a pandemic by the World Health Organization (WHO) on March 12, 2020. As of March 26, 2020, due to this epidemic the deaths have exceeded 22.000, which has continued to affect the whole world. In addition to China, there have been serious increases in the number of cases and death, especially in Italy and Iran. These developments started to affect social and cultural activities all over the world. Due to the virus, international flights between many countries have been canceled, and border crossings with risky countries have been closed. State of Emergency has been declared in some countries. Interrupting education for a certain period of time or switching to the online course system is another example of how Covid-19 affects life, especially in China, Japan, France, Iran, Italy, Turkey and many countries. Also, it has been announced that organizations or congress with high participation have been postponed or canceled in many countries. Furthermore, being the Italian Football League Serie-A, football leagues have been delayed in many European countries or it has been decided to play matches without spectators. The postponement of the Olympic games planned to be held in Japan in the summer of 2020 still maintains its place on the agenda as of the date of the study (Ayittey et. al., 2020).

The Covid-19 epidemic negatively affects global trade as well as social and cultural life. Especially tourism, trade in commodities, production

and transportation sectors have started to be negatively affected by this epidemic. Accordingly, Moody's and Standard & Poors credit rating agencies have lowered China's growth forecast for 2020. General Motors, Nissan, Renault and Peugeot, Honda and Toyota decided to stop production in China. Many countries that import goods from China or have their goods manufactured in China have decided to stop these activities. In line with all these negative effects, it seems inevitable that stock markets, economic growth and exchange rates will also have a share in these situations. Accordingly, the study aimed to investigate the relationship between Covid-19 and stock markets in China, South Korea, Italy, France, Germany and Spain, where this virus is most effectively seen. These relationships have been examined with Maki (2012) cointegration tests.

When the studies in the literature are examined, many studies investigating the relationship between epidemics and economic developments have been found. One of the oldest studies encountered in this direction belongs to Yang et.al. (1999). In this work, the authors tried to calculate the financial cost of 1997 foot-and-mouth disease in Taiwan. Carpernter (2011) analyzed the impact of the same outbreak on economic growth for California and according to the obtained results, it has been understood that the mentioned epidemic had an effect on the city economy. Similar to Yang et.al. (2008), Armien and Halasa (2012) tried to calculate the financial cost of the dengue outbreak that occurred in Panama and Puerto Rico, respectively.

In the study of Bloom and Mahal (1997), the relationships between AIDS and economic growth have been examined. According to the results, AIDS and economic growth have a cointegrated long-term structure. However, there was no evidence of causality between the two variables. In a similar study, Barnett et. al. (2000) analyzed the relation between AIDS and GDP. They found a negative relationship between them in Ukraine. In another study, Vijayakumar et.al. (2013) examined the relationship between chikungunya epidemic emerging in India and per-capita monthly income and found that there was no relationship between these two variables.

In addition to the epidemics listed so far, SARS is the most investigated epidemic in the literature. Gupta (2005) analyzed the economic effects of quarantine in Toronto, Chen et.al (2007) investigated the effects of SARS on Taiwan hotel stock performance and Beutels et. al. (2009) examined the Chinese economy, all of them determined the negative effects of the SARS outbreak on these variables.

As of the date of this study, there is no study investigating the relationship between Covid-19 and economic variables, but there are three studies, Ayittey et.al. (2020), Luo and Tsang (2020), Estrada et.al. (2020), who try to interpret the possible effects of the current state of the virus on the economy. With this research, it has been tried to be revealed as the first study to reveal the relationship between Covid-19 and stock markets with empirical findings by using time series analysis and this reveals the original side of the work. In the following sections of the study, the econometric method, the data and empirical findings, the conclusion section where these findings are discussed and suggestions for future studies are presented.

2. ECONOMETRIC METHOD

A time series is stationary, if it has a constant mean, a constant variance, and a constant covariance. In this context, the fact that the time series is approaching a certain value over time, namely it is stationary, indicates that it has a non-random structure (Gujarati, 2011: 718). When the applications in the literature are examined, it is possible to mention many unit root tests such that traditional ADF, PP and KPSS unit root tests that do not consider structural breaks, Zivot Andrews (1992) should be a structural break, Lee Strazicich (2003, 2012) developed two structural breaks, and Carrion-i Sylvestre (2009) developed multiple structural break unit root tests. In addition, it should be mentioned that Fourier ADF and Fourier KPSS unit root tests, which take into account a large number of smooth transition structural breaks, have been brought into the literature.

All of the tests mentioned up to now accept that the variance of error terms is fixed. However, the RALS-LM unit root test, which is recently introduced into the literature and used in this study, solves the problem of volatility in error terms by using G / ARCH (p, q) models that use the square of the past values of the error term (Çoban et. al, 2018, 326).

The RALS-LM test developed by Meng et. al. (2014) is a method that both provides solutions to the normal distribution problem of errors and allows 1 and 2 structural breaks. In addition to the original articles of the authors who developed the method to obtain more detailed econometric information about that, the articles of Özcan and Erdoğan (2015) and Dursun (2018) can be examined.

In study of Maki in 2012, criticized one break Gregory-Hansen (1996) and two breaks Hatemi-J tests (2008), and put forward the cointegration test in which the number of structural breaks has been determined internally. According to this model, the basic hypothesis is that there is no cointegration relationship between the variables, while the alternative hypothesis is that there is a cointegration relationship that considers the number of structural breaks determined by the model. Four models are presented for this test and it is stated that one of them will be selected:

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i D_{i,t} + \beta' x_t + u_t \quad (1)$$

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i D_{i,t} + \beta' x_t + \sum_{i=1}^k \beta' x_t D_{i,t} + u_t \quad (2)$$

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i D_{i,t} + \gamma t + \beta' x_t \sum_{i=1}^k \beta' x_t D_{i,t} + u_t \quad (3)$$

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i D_{i,t} + \gamma t + \sum \gamma_i t D_{i,t} + \beta' x_t + \sum_{i=1}^k \beta' x_t D_{i,t} + u_t \quad (4)$$

In this study, model number 4, which allows changes in level, trend and independent variables due to the structure of the series, has been discussed. In the process of the Maki cointegration test, the selected model is estimated for each possible structural break and the unit root test statistics applied to the residuals are obtained. Then, the model with the least total residual squares in the selected models is determined as the first break point. After the first structural break is included in the selected model, the investigation continues until the number of upper breaks permitted by the researcher who applied this way for the second, third and other structural breaks. Among the estimated models, the number of breaks with the test statistic, which gives the smallest T statistics, is selected as the appropriate break number (Yılancı, 2013).

3. DATA AND EMPIRICAL FINDINGS

In this study, data related to China, South Korea, Italy, France, Germany and Spain, where

Covid-19 virus is most common countries, have been used to perform econometric analysis. Also, Iran is one of the countries where the Covid-19 spreads rapidly, but stock market indices data has not been reached and has been excluded from study. As of the data range, the Covid-19 Death emerged on 23 January 2020 and the end date has been determined as 13 March 2020. The data has been used at the daily frequency. The deaths and cases related to the Covid-19 and the daily stock market indices data has been

obtained from the website www.worldometers.info and at www.uk.finance.yahoo.com, respectively.

In the econometric application part of the study, Maki Cointegration test (2012) will be used to determine whether there is a long-term relationship between the variables, and the stationary levels of the series should be determined to test this relationship. For this reason, the RALS-LM unit root test developed by Meng et. al. (2014), which allows multiple structural breaks, has been used. The results obtained from this test are presented in Table 1.

Table 1: RALS-LM Two Structural Breaks Unit Root Test Results

	TRALS-LM		p ² for level	Structural Break Dates in level	
	Level	1st Dif.			
Covid-19 Daily Total Death	-1.630	-5.761***	0.954	03.03.2020	05.03.2020
Covid-19 Daily Total Case	-2.052	-8.408***	0.522	13.02.2020	17.02.2020
China (SSE)	-2.332	-9.841***	0.875	05.03.2020	09.03.2020
Italy (FTSE MIB)	-2.143	-5.314***	0.318	05.03.2020	09.03.2020
South Korea (KOSPI)	-3.445	-3.661**	0.06	28.01.2020	05.02.2020
France (CAC40)	-1.67	-6.632***	0.167	03.03.2020	05.03.2020
Germany (DAX30)	-2.242	-6.151***	0.249	05.03.2020	09.03.2020
Spain (IBEX35)	-2.604	-5.904***	0.603	05.03.2020	09.03.2020

Note: Critical Values “Meng, M., Lee, J. ve Payne, J. E. (2016). RALS-LM Unit Root Test with Trend Breaks and Non-Normal Errors: Application to the Prebisch-Singer Hypothesis. In B. Mizrach (ed.), *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 21(1), 31-45” are obtained in accordance with p² values from this article. ***, **, * indicates 1%, 5% and 10% significance level mean that the test statistic is meaningful, respectively.

Table 2: Maki Cointegration Test Results

	T-statistics	Critical Values	Structural Break Dates
Covid-19 Daily Total Death vs SSE	-8.61***	-8.00, -7.41, -7.11	29.01.2020, 10.02.2020, 13.02.2020, 18.02.2020, 26.02.2020
Covid-19 Daily Total Death vs FTSE MIB	-7.15***	-7.08, -6.52, -6.26	04.02.2020, 21.02.2020, 05.03.2020
Covid-19 Daily Total Death vs KOSPI	-8.27***	-6.04, -5.54, -5.28	26.02.2020
Covid-19 Daily Total Death vs CAC40	-6.18***	-6.04, -5.54, -5.28	26.02.2020
Covid-19 Daily Total Death vs DAX30	-7.47***	-6.62, -6.10, -5.84	18.02.2020, 27.02.2020
Covid-19 Daily Total Death vs IBEX35	-6.60***	-6.04, -5.54, -5.28	21.02.2020
Covid-19 Daily Total Case vs SSE	-9.21***	8.00, -7.41, -7.11	27.01.2020, 03.02.2020, 13.02.2020, 18.02.2020, 21.02.2020
Covid-19 Daily Total Case vs FTSE MIB	-5.57	-7.55, -7.00, -6.71	12.02.2020, 19.02.2020, 24.02.2020, 10.02.2020
Covid-19 Daily Total Case vs KOSPI	-14.77***	-8.00, -7.41, -7.11	03.02.2020, 06.02.2020, 20.02.2020, 27.02.2020, 10.03.2020
Covid-19 Daily Total Case vs CAC40	-6.64	-7.55, -7.00, -6.71	29.01.2020, 03.02.2020, 12.02.2020, 02.03.2020
Covid-19 Daily Total Case vs DAX30	-5.82	-7.08, -6.52, -6.26	06.02.2020, 21.02.2020, 03.03.2020
Covid-19 Daily Total Case vs IBEX35	-7.09***	-7.08, -6.52, -6.26	03.02.2020, 12.02.2020, 09.03.2020

Note: *** indicates 1% significance level mean that the test statistic is meaningful. Critical Values are taken from study named Maki, D. (2012) “Tests for cointegration allowing for an unknown number of breaks”.

When the RALS-LM test results developed by Meng et al. (2014) have been analyzed, it has been seen that both Covid-19 data and country stock market data had unit roots in level and became stationary as a result of the first difference. When the results obtained are examined thoroughly, it is seen that the structural break dates in the stock markets coincided with the beginning of March 2020, when the Covid-19 virus effect began to be felt seriously in Europe. There is a serious increase in the number of people who died from Covid-19 in these dates and this situation is seen in the results of analysis as structural break. It is considered appropriate to use Maki cointegration test, which takes into account multiple structural breaks in a situation where all series are stationary in the first differences. The results for this test are presented in Table 2.

When the Maki (2012) cointegration test results are examined, it is understood that each country stock market examined with Covid-19 daily total death has a cointegrated structure. On the other hand, it is understood that there is a long-term relationship between Covid-19 daily total case and Chinese stock market SSE, South Korean stock market KOSPI and Spain stock market IBEX35. However, no relation has been found between the daily total case and the Italian stock market FTSE MIB, the French stock market CAC40 and the German stock market DAX30. At this stage of the study, it is econometrically possible to reveal the direction of the cointegration relationship and even causality relationships between these variables. However, the ensuing of the cointegration relationship is based on the theoretical basis that the direction of this relationship is negative. For this reason, cointegration estimator calculation has not been required at this part of the study. As a result of the theoretical basis of the study, it is not required to apply causality tests since stock markets cannot be the cause of Covid-19.

4. CONCLUSION REMARKS

Covid-19 coronavirus, which appeared in China at the end of December 2019, has been declared as a pandemic by the World Health Organization (WHO) on March 12, 2020 after it spread to many countries. The effects of this virus, which affects the whole world, in both socio-cultural and commercial context have been inevitable. Socio-cultural activities are almost entirely limited, country economies have been seriously affected by Covid-19,

and sectors such as tourism, trade in commodities, production and transportation have faced serious problems.

In this study, it has been aimed to investigate the relations between Covid-19 daily total death and Covid-19 daily total cases with stock markets in China, South Korea, Italy, France, Germany and Spain where Covid-19 is widely seen. Accordingly, the cointegration test with multiple break developed by Maki (2012) has been used. While the existence of a cointegrated structure is detected between daily total death and all country stock markets, a relationship has been detected between daily total case and just some country stock markets. Accordingly, the occurrence of death affects all investors, whereas hearing the case, but the absence of death did not affect some of the stock markets of some countries. Considering that the stock markets of many countries do not act according to the efficient market hypothesis and tend towards the behavioral finance theories; it is understood that investors in the stock markets of Italy, France and Germany are not psychologically affected by the realization of the cases. It is seen in the results that the investors started to be affected by the deaths in these 3 countries.

Considering that the Covid-19 cases and deaths have increased day by day in line with the results obtained, it is understood that investing in the stock market is not the right option for investors. Investing in gold markets, which is seen as a safe haven in all financial markets, can be seen as a logical choice for investors. With the increasing spread of Covid-19, all business life started to work on the internet and this process gradually can extend, cryptocurrencies such as Bitcoin, the most widely used cryptocurrencies in the world, can be seen as another financial instrument to invest. Also, in order to minimize the risk, turning to derivative products will also be one of the right options. Another right investment option in this extraordinary situation would be to turn to country markets, where Covid-19 cases are relatively low.

As a result, the serious economic losses faced due to the pandemic by countries such as China, Italy, France, and Germany indicate that with the end of Covid-19, the cards will be redistributed and the global trade will give new signals of move. The fact that it is one of the pioneering studies that reveals the relationship between Covid-19 case and stock markets with empirical findings reveals the original side of the paper. However, the fact that the study has

been carried out with limited data does not provide clear findings about what results will occur in the future. The results to be obtained with a wider frequency of data will reveal the possible effects of the pandemic on financial markets and economy with clearer findings. However, the fact that macroeconomic variables such as GDP, Trade Openness, and Unemployment are not measured at daily frequencies, so does not yet enable an empirical study to reveal the relationship between these variables and Covid-19. In the event that the pandemic continues, future studies with a new model that will be created by taking these variables into account will present important economic findings to policy makers.

REFERENCES

- Armen, B., Suaya, J. A., Quiroz, E., Sah, B. K., Bayard, V., Marchena, L. Campos, C. and Shepard, D. S. (2008). Clinical Characteristics and National Economic Cost of the 2005 Dengue Epidemic in Panama, *Am. J. Trop. Med. Hyg.*, 79(3), 2008, 364–371.
- Ayittey, F. K., Ayittey, M. K., Chiwero, N. B. Kamasah, J. S. and Dzuvoor, C. (2020). Economic Impacts of Wuhan 2019-nCoV on China and the World, *Journal of Medical Virology*, 1-3. 10.1002/jmv.25706
- Barnetta, T., Whitesideb, A., Khodakevichc, L. Kruglov, Y. and Steshenko, V. (2000). The HIV/AIDS Epidemic in Ukraine: Its Potential Social and Economic Impact, *Social Science & Medicine*, 51, 1387-1403
- Beutels, P., Jia, N. Zhou, Q., Smith, R., Cao, W. and Vlas, S. J. (2009). The Economic Impact of SARS in Beijing, China, *Tropical Medicine and International Health*, 14, 1, 85–91
- Bloom, D. E. and Mahal, A. S. (1997). Does the AIDS Epidemic Threaten Economic Growth?, *Journal of Econometrics*, 77, 105-124
- Carpenter, T. E. O'Brien, J. M. Hagerman, A. D. and McCarl, B. A. (2011). Epidemic and economic impacts of delayed detection of foot-and-mouth disease: a case study of a simulated outbreak in California, *J Vet Diagn Invest*, 23:26–33.
- Carrion-i-Sylvestre J. L., Kim, D. and Perron P. (2009). GLS-Based Unit Root Tests with Multiple Structural Breaks Under Both the Null and the Alternative Hypotheses. *Econometric Theory*, 25, 1754-1792.
- Chen, M. H., Jang, S. C. and Kim, W. G. (2007). The Impact of the SARS Outbreak on Taiwanese Hotel Stock Performance: An Event-Study Approach, *Hospitality Management*, 26, 200–212.
- Çoban, B. Firuzan, E. and Oğuzhan, A. (2018). Farklı Varyanslık ve Yapısal Kırılmalar Altında Ekonomik Büyüme ile Turizm İlişkisinin İncelenmesi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran, 20, 1, 319-337.
- Dursun, G. (2018). İşsizlik Histerisi İstihdam Histerisine Eşit Mi? Lm ve Yapısal Kırılmalı Rals-Lm Birim Kök Testlerinden Kanıtlar, *Current Debates in Economics*, Current Debates, No. 18.
- Estrada, M. A. R., Park, D., Koutronas, E., Khan, A. and Tahir, M. (2020). The Impact of Massive Infectious and Contagious Diseases and Its Impact on the Economic Performance: The Case of Wuhan, China, *Social Science Research Network Report*.
- Gregory A. W. and Hansen B. E. (1996). Residual-Based Tests for Cointegration in Models with Regime Shifts. *Journal of Econometrics*, 70, 99-126.
- Gujarati, D. (2011). *Temel Ekonometri, Çeviren: Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen, Literatür Yayıncılık*.
- Guptaa, A. G., Moyera, C. A. and Stern, D. T. (2005). The Economic Impact of Quarantine: SARS in Toronto as a Case Study, *Journal of Infection*, 50, 386–393
- Halasa, Y. A., Shepard, D. S. and Zeng, W. (2012). Economic Cost of Dengue in Puerto Rico, *Am. J. Trop. Med. Hyg.*, 86 (5), 745–752
- Hatemi-J, A. N. (2008). Tests for Cointegration with Two Unknown Regime Shifts with an Application to Financial market Integration, *Empirical Economics*, 35, 497-505.
- Lee, J. and Strazicich, M. C. (2003). Minimum LM Unit Root test with Two Structural Breaks. *Review of Economics and Statistics*, 85, 1082–1089. doi:10.1162/003465303772815961
- Lee, J., Strazicich, M. C., and Meng, M. (2012). Two-step LM Unit Root Tests with Trend-Breaks. *Journal of Statistical and Econometric Methods*, 1, 81–107.
- Luo, S. and Tsang, K. P. (2020). How Much of China and World GDP Has The Coronavirus Reduced?, *Social Science Research Network Report*.
- Maki D. (2012) Tests for Cointegration Allowing for an Unknown Number of Breaks, *Economic Modelling*, 29, 2011-2015.

- Meng, M. K. Im, J. Lee and Tieslau, M. (2014). More Powerful LM Unit Root Tests with Non-Normal Errors. The Festschrift in Honor of Peter Schmidt, edited by R. Sickles and W. Horrace, 343–357, Berlin, Germany: Springer Publishing Co.
- Meng, M., Lee, J. and Payne, J. E. (2016). RALS-LM Unit Root Test with Trend Breaks and Non-Normal Errors: Application to the Prebisch-Singer Hypothesis. In B. Mizrach (ed.), *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 21(1), 31-45
- Özcan, B. and Erdogan, S. (2015). Are Turkey's Tourism Markets Converging? Evidence from the Two-Step LM and three-step RALS-LM unit root tests, *Current Issues in Tourism*, 10.1080/13683500.2015.1040741
- Vijayakumar, K., George, B. Anish, T. S. Rajasi, R. S., Teena, M. J. and Sujina, C. M. (2013). Economic Impact of Chikungunya Epidemic: Out-Of-Pocket Health Expenditures During The 2007 Outbreak In Kerala, India, *Southeast Asian J Trop Med Public Health*, 44, 1, 54-61
- Yang, P. C., Chu, R. M., Chung, W. B. and Sung, H. T. (1999). Costs of the 1997 Foot-and-Mouth Disease Epidemic in Taiwan, *Veterinary Record*, 145, 731-734
- Yang, H. Y. and Chen K. H. (2009). A General Equilibrium Analysis of the Economic Impact of a Tourism Crisis: a Case Study of the SARS Epidemic in Taiwan, *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 1:1, 37-60, 10.1080/19407960902738313
- Yılancı, V. (2013). Financial Econometrics Training given at Sakarya University on 1-5 June 2013.
- Zivot, Eric and Andrews, D. W. K. (1992). Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock and the Unit-Root Hypothesis, *Journal of Business & Economic Statistics*, 10 (3), 251-270.

Internet Sources:

www.worldometers.info

www.uk.finance.yahoo.com